

Idem v gosti

Muzej Prigorja
Sesvete 2012

ISBN: 978-953-7820-02-2

*CIP zapis dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u
Zagrebu pod brojem 803869*

Izdavač
Muzej Prigorja
Trg Dragutina Domjanića 5, 10360 Sesvete
Zagreb

Za izdavača
dr. sc. Vladimir Sokol

Tekstovi
dr. sc. Mijo Lončarić
mr. sc. Jagoda Vondraček Mesar

Karte
dr. sc. Mijo Lončarić
mr. sc. Mladen Klaić

Lektura
prof. Anđa Matić

Fotografije
Etnografska zbirka Muzeja Prigorja
Foto dokumentacija Muzeja Prigorja

Grafička priprema
Ilijana Marin

Tisak
KERSCHOFFSET - ZAGREB d.o.o.

Naklada
300 primjeraka

Tiskanje publikacije omogućio je Gradski ured za obrazovanje, kulturu i šport
grada Zagreba

© Muzej Prigorja
Sesvete 2012

Uro mene mila
Majho kom košiceve hpre
hteli povratiti meče ohomene prova
lajenanjshamuzia Uro Majha sodati
mihupuziam Drogom tvoje cvete
majmilijemanojankugonhe svelij
Drogom moja slatha Majčice jama
nam nome poči drogom žene cvete
nene nemata. Ljubov mihad me

Idem
v
guosti

Jagoda Vondraček Mesar

- 6 Prolog
- 7 Uloge
- 10 Uvod
- 15 Napomene o grafiji
- 17 Idem v guosti
- 50 Napomene o transkripciji
- 51 Dijalektalna transkripcija teksta

Mijo Lončarić

- 71 Kajkavskoprigorski govor sela
Prepuštovca
 - 71 Uvod
 - 73 Fonologija
 - 73 Prozodija
 - 77 Vokalizam
 - 82 Konzonantizam
 - 86 Morfologija
 - 87 Imenice
 - 90 Pridjevi
 - 90 Zamjenice
 - 90 Glagoli
 - 91 Prilozi; Nepromjenjive riječi
 - 91 Leksik
 - 93 Karta kajkavskog narječja
 - 94 Literatura

Mladen Klaić

- 92 Karta Sesevetskog prigorja

- 96 Zahvale

PROLOG

Tekst pred vama prikaz je svadbovanja u Sesevskom prigorju u prvoj polovini 20. stoljeća, preciznije u razdoblju između dvaju svjetskih ratova. Riječ je o opisu na temelju pripovijedanja mnogobrojnih kazivača.

Svadba je prikazana kako se zbivala, naime, kao svojevrsna predstava. U toj su predstavi sudjelovali likovi, nosioci uloga. Svaki je lik imao tekst i govorio ga na propisani način uz male osobne improvizacije. Svaki se lik i ponašao na propisani način, imao poseban kostim, oznake i rekvizite, a sve je to bilo drugačije od svakodnevnoga. Neki su likovi sudjelovali u radnji, a ostali su samo promatrali. Radnja svadbe, rituali, zbivali su se posebnim redoslijedom na različitim mjestima.

Željeli smo iscrpno prikazati same običaje, ali još više kako su tada Prigorci razmišljali, koja su mjerila, nazori i vrijednosti upravljali njihovim životima. Stoga smo likovima koji su sudjelovali u formalnom dijelu svadbe dodali njihove rođake i susjede. Svi su likovi izmišljeni, ali su stavljeni u realne životne situacije, n.pr. kći jedinica, udana najstarija sestra, mladić za ženidbu, krsna kuma, tast.

Prikaz svadbe iznesen je u dramskom obliku, kao dijalog mnogobrojnih sudionika. Dijalog se smjenjuje s komentarima na književnom jeziku. Oni objašnjavaju pojedinosti, n.pr. pripreme, jelo i piće, miraz, sudionike, odjeću, darove.

Osobito važan u prikazu svadbe bio nam je govor, naime, razlika između svakodnevnoga, običnoga govora i govora u svečanoj, iznimnoj prigodi, ritualni tekst. Zanimali su nas i uobičajeni razgovori kakvi su se tijekom svadbe vodili među sudionicima i promatračima. To su anegdote koje prenosimo upravo onako kako su nam ih kazivači ispričali.

Svadbu smo smjestili u dva sela, Kašinu i Prepuštovec, iz kojih su bili naši mladenci. Njihov je govor zapravo govor kazivačice Katarine Horvat iz Prepuštovca (r. 1942.), koja se u Prepuštovcu rodila, udala i u njemu živjela cijeli život. Njezin je govor dijalektalno transkribirao prof. dr. Mijo Lončarić iz Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Imena, prezimena i nadimci, kao i lokacije te specifični leksik nisu slučajni, nego pripadaju baš Kašini i Prepuštovcu. Dakako, i govor i običaji u nekim se pojedinostima razlikuju od sela do sela.

Idem v guosti

1935. godina

mjesto radnje: *KAŠINA i PREPUŠTOVEC*

ULOGE:

Ivek, mladoženja

Barica, mladenka

Mladenkin domaći česnik

Mladoženjin domaći česnik

Podsneš

Dever

Teca

Ljubica, Katičina sestra

Ivkica, Katičina prijateljica

Prvi svat

Drugi svat

Zastavnik

Žena kaj je mladu priređovala

Prva žena

Druga žena

Treća žena

Prvi mladić

Drugi mladić

Mladenkin stric

Mužikaš

Mladoženjini krsni kumovi

Mladoženjini firmani kumovi

Prvi pridošlica

Drugi pridošlica

Baričina firmana kuma

Baričina krsna kuma

Pridošlice

Gošćenici

Mačkaraši

*Iz obiteljskog albuma Stjepana Zmiše,
Žerjavinec,
Foto dokumentacija Muzeja Prigorja*

*Iz obiteljskog albuma Milke Babić, Planina Gornja,
Foto dokumentacija Muzeja Prigorja.*

UVOD

Zamišljena je svadba počela jednog utorka potkraj siječnja, u razdoblju 1930. – 1940. Mladenci su bili Barica Lipar iz Prepuštovca i Ivek Combaj iz Kašine. Svadba je počela u utorak, a mogla je i u nedjelju. Svadbe su se po pravilu održavale u to doba godine, između adventa i korizme. Održavale su se i neposredno nakon Uskrsa, ali poslije više ne, do jeseni. No nije bilo zabranjeno. *Ak je šte trebal, pop je vjenčal. Al ni bila navada. Leti je selak moral zemlju obrađivati, ni imel vremena goste slagati.* Naziv **guosti** i danas se rabi za svadbu.

Mladoženja Ivek dvadesetogodišnji je mladić. Ta se dob za muškarca smatrala već kasnijom za ženidbu, ali muškarac se u svakoj dobi i usprkos svojim manama mogao oženiti. Ivek je bio najmlađi u obitelji u kojoj se najstarija sestra odavno udala, a dvojica su se starije braće oženila i s obiteljima ostala u roditeljskoj kući. Kako je bilo uobičajeno, Ivek si nije sam birao ženu, nego su to učinili njegovi roditelji. Djeca su bila odgajana da prihvate njihov izbor. On je znao za tu djevojku, ali se osobno nisu poznavali. Nije se opirao, djeca su to rijetko činila, premda mu se sviđala Katica, njegova suseljanka. Događalo se, ali to su bile iznimke, da roditelji dopuštaju djeci da stupaju u brak po svom izboru. Ivekova je obitelj bila boljestojeća, otac mu je bio zaposlen u Šumariji, što mu je omogućivalo da za sina traži ženu u bogatijim obiteljima. Bilo bi dovoljno i to što je Barica bila jedinica imućnih roditelja, osim vrlina po kojima je bila na glasu, marljivosti i upućenosti u sve ženske poslove. Jer, premda su to bili ženski poslovi, nisu sve žene u njima bile besprijekorne.

Barica je šesnaestogodišnjakinja, što je prema nepisanim društvenim pravilima bila najpoželjnija dob za udaju. Svaka sljedeća godina povećavala je brigu i hitnost udaje. Devetnaestogodišnjakinja, a pogotovo dvadesetogodišnjakinja, već je smatrana **starom dieklom** i imala malo nade da će se uopće udati. I za nju i za njezinu obitelj to je bilo vrlo neugodno. Baričin je otac bio vinar na glasu, što je donosilo dobar prihod, ali je tražilo jako mnogo znanja i rada. Odgovaralo mu je dobiti u kuću snažnog radnika. I tako su se očevi dogovorili da se Ivek **priženi**, da nakon vjenčanja dođe živjeti u ženinu kuću. Takvi slučajevi nisu bili rijetki, no pravilo je bilo da žena dolazi živjeti u muževu obitelj.

Djevojčina oprema, **osebek**, dakle odjeća, posteljina i posoblje, pripremala se godinama. Neke su djevojke opremu donosile u starinskim **škrinjama** i **ladicama**. Umjesto ladica, u vrijeme naše svadbe udomaćivali su se novi komadi pokućstva za držanje odjeće: **ormari** i **gredenci**. U osebek je ulazila i nepokretna imovina. Slavilo se u objema kućama i svaka je kuća pozivala svoje **gošćenike**, goste. To je bila samo najuža obitelj i kumovi, dok se prijatelji nisu pozivali. Svaka je kuća imala svog **domaćeg česnika**, koji je kao majstor ceremonije vodio svadbeno slavlje. Za svadbu je trebala velika količina jela i pića, **strošek**, pa su svi rođaci

pomagali namirnicama.

Za goste se moralo uzeti glazbenike, **mužikaše**, sastav u kojem su bili **guslisti**, dvojica violinista, dvojica tamburaša i **berdist**, svirač jedne vrste kontrabasa. Novost u sastavu bila je harmonika. Mužikaši su svirali glazbu za ples, ali najvažnija je bila **putna**, koračnica, jedna ili više njih, prema čijim je taktovima koračala svadbena povorka. Nadalje, obvezatan je bio zastavnik s obvezatnim rekvizitom, zastavom.

Osobito poštovane osobe u svadbi, kojima je njihova uloga donosila prestiž i ugled, bili su **dever** i **podснеš**. Podснеš je bila pratnja mladenke, dever mladoženje, no uloga podsneš bila je izraženija i važnija. Izbor je počinjao od podsneš, koja je morala biti udana, pa je time njezin muž postajao deverom. Prva osoba koja je dolazila u obzir bila je mladoženjina sestra jer je mladoženjina strana u svadbi imala prednost. Ako mladoženja nije imao sestru, uzimala se mladenkina sestra. Ako ni ona nije imala sestru, to je mogla biti neka mladenkina rođakinja. Bilo je poželjno, premda prešutno, da su dever i podsneš bogati i darežljivi i zbog novca koji će potrošiti u svadbi i poslije, kada će nastaviti pomagati mladom paru. S vremenom su dever i podsneš gubili i neke uloge i dobivali nove nazive, prvo **debeli kum** i **debela kuma** pa kum i kuma.

Vjenčanju u crkvi svjedočili su **svati**. Uvijek su bili po dvojica, no u nekim mjestima, kao u Kašini, bila je navada da se uzimaju četvorica pa su to bili **duplični svati**. Pomoć mladencima, jer povorka je često pješačila, bili su **posvetari** s fenjerima. Jedan je posvetar hodao uz mladenku, s vanjske strane, a drugi uz mladenca. Noću su im fenjerima osvjetljavali put koji je često bio strm, blatan ili sklizak od leda i snijega. U vrijeme naše svadbe, između dvaju svjetskih ratova, posvetari su već bili rijetkost. Mladenci, **mladenec** i **mladenka**, nazivali su se **mladiči**. Govorilo se i **cura i dečke** i **diekla i dečke**. Svi zajedno to su bili **svati** u širem smislu riječi, naime, mladenci s pratnjom.

Podsneš je imala dužnost izraditi zastavu (zastavu treba razlikovati od barjaka, trobojnice). Na vrh drvenog štapa natakнула je lijepu crvenu jabuku i u nju grančice **bušpona**, šimšira. Sa štapa su visjeli **rupci**, šarene marame, i preko njih šarene vrpce, **prvezači**, koje su se inače nosile zavezane oko vrata kao ukras. Podsneš je te marame i vrpce posudila u svojoj obitelji. Gotovu zastavu, koja je trebala biti bogata, što ljepša, predala je zastavniku. Nakon svadbe zastavu je rastavila i sve vratila vlasnicima.

Na dan vjenčanja svati su u dva sata poslije podne već bili okupljeni u mladoženjinoj kući. U kuću su slobodno ulazili i suseljeni, **pridošlice** ili **pridošli**, jer je svatko, pa i nepoznat i stranac, imao pravo ući *videti mladiče*. Sve ih je zanimalo pa su zagledali koji su mužikaši angažirani, kako je mladoženja dotjeran, koja je žena izabrana za podsneš pa time i njezin muž za devera. Htjeli su vidjeti i kako se kuća jelom i pićem pripremila za svadbu i koliko je lijepa svatovska zastava. Osim što su ulazili u kuću, suseljeni su gledali i kroz prozore i otvorena

*Iz obiteljskog albuma Stjepana Pepelnjaka, Resnik,
Foto dokumentacija Muzeja Prigorja*

*Muzej Prigorja, Etnografska zbirka inv.br. MPS-2860,
poklonila Barica Fotivec, Lužan.*

vrata. Svadba se nije smatrala intimnim obiteljskim događajem, nego javnim, u kojem je javnost svaku pojedinost imala pravo vidjeti i prosuđivati. Hvalilo se i kudilo u skladu s nepisanim društvenim normama. Svatima je poslužena zakuska ili ručak i nakon toga su krenuli po mladenku k njezinoj kući.

Većinom su svati išli pješice jer Župa sv. Petra i Pavla sa sjedištem u Kašini nije bila velika. Iz udaljenih su se sela, Žerjavina i Jesenovca, morali voziti. Za vožnju su se upotrebljavali *šlavuneri*, kočije, dakle finija prijevozna sredstva, i obična seljačka kola. Neke su obitelji, premda iz daljih sela, baš željele *da se mlada više vidi* pa su išle pješice u crkvu i iz crkve.

Nakon vjenčanja svati su ispunjavali vrijeme do večere zabavljajući se u kućama rođaka ili mjesnim gostionicama. Jer, otišli su iz diekline kuće i u nju se navečer vraćali pa je *sukačicama*, kuharicama, trebalo ostaviti vremena da pripreme večeru. To se zadržavanje nazivalo *stavišće*.

U dieklinoj se kući održavao prvi dio slavlja, na koji su bili pozvani gošćenici njezine obitelji. Oni su mladencima predali darove. Slavlje je moglo trajati bez prestanka cijelu noć i nastaviti se sutradan, no u sitne je sate, tko je želio, mogao ići spavati. Slavlje se nastavljalo ujutro i trajalo cijeli dan. Na večer su svati otišli u dečkovu kuću, gdje će slavlje doseći vrhunac.

U mladenčevoj su kući bili gošćenici njegove obitelji. Mladenčeva je kuća bila i mjesto u kojem će se održati središnji ritual svadbe, skidanje mladenkina svadbenog oglavlja. Naime, da je riječ o djevojci, znalo se po tome što joj je kosa bila spletena u pletenice. I kao mladenka, ona je još djevojka s pletenicama. U mladoženjinoj će se kući prvi put počešljati onako kako se češljaju udane žene i dobiti posebnu kapicu, *paculicu*.

Sljedeći, treći dan, bio je posljednji dan svadbovanja. Na ručak su došli *prvići*, gošćenici iz mladenkine kuće. Darove su predavali gošćenici mladenčeve obitelji. Svadba je završavala na večer, a to je bio četvrtak.

U nedjelju su se u curinoj kući održavali *odvrački*, ručak na kojem su bili svati i gošćenici obiju obitelji. To je bila kao ponovljena svadba, ali kratka, samo to poslijepodne i bez glazbenika. U Kašini je to bio obvezatan tijek svadbe, bilo da je *diekla išla zamuž dečku* bilo da *se dečke nje prioženil*.

Napomene o grafiji

U tekstu je primijenjena književna grafija, kako se i inače objavljuju dijalektni, književni i neknjiževni tekstovi. Na mjestu dvaju samoglasnika *e* – *ę*, *o* – *o* pišu se samo *e*, *o*; dvoglasni se pišu dvoslovima: *ie*, *uo*, *ou*.

Na kraju riječi gdje dolaze samo bezvučni suglasnici, na mjestu bezvučnih suglasnika koji su zamijenili zvučne i gdje u promjenjivih riječi postoji zvučni suglasnik u osnovi – pišu se, zbog tradiciji i iz praktičnih razloga, razumljivosti – slova zvučnih suglasnika: *mraz* – *mraza*, a ne *mras* – *mraza*, kako je stvarno u govoru i kako je postupljeno u fonološkoj transkripciji.

*Iz obiteljskog albuma Stjepana Obada, Žerjavinec,
Foto dokumentacija Muzeja Prigorja.*

Idem v guosti

1. PRIZOR

KAŠINA, MLADENČEVA KUĆA

U mladoženjinoj su se kući okupili svati, dakle oni koji će za cijelog trajanja svadbe pratiti mladiče. To su: zastavnik, mužikaši, duplični svati, posvetari te dever i podsneš. Svati još nisu bili potpuni jer s njima još nije bila mladenka. Stoga je mladenec bio u paru s podsneš, dok je njezin muž, dever, bio bez ženskog para. Premda još bez mladenke i bez oznaka pripadnosti svatovskoj družini, za svate su vrijedila posebna pravila ponašanja. Predstavljali su se kao lovci, gospodska, privilegirana skupina, kojoj se iskazuje poštovanje. Međusobno su se oslovljavali i ostali su ih oslovljavali s „vi“ te „gospon“ i „gospa“; n.pr. *gospon dever, gospon svat, gospa mlada*. Premda nije pripadao svatima, i domaći je česnik oslovljavan kao *gospon domaći*.

Slavlje se događalo u *hiži*, središnjoj prostoriji seljačke kuće. Hiža je i sinonim za cijelu kuću. Na počasnome mjestu, na sredini dugačkog stola uza zid nasuprot vratima, sjedio je mladoženja, njemu s desne strane podsneš, a s lijeve dever, njima sa svake strane po dvojica svata. Za stolom nasuprot mladencu sjedio je domaći česnik i svatima točio piće. Mjesto za zastavnika, mužikaše i posvetare bilo je desno od ulaznih vrata do peći. Tu su bili i mladoženjini ukućani i mnogo pridošlica. Plesali su se valceri, polke i drmeši. Uz svirku, ples, jelo i piće čekao se trenutak da se krene po mladenku.

MLADOŽENJIN DOMAČI ČESNIK: Dragi svati, dobar dan. Pribrali sme se v naše liepe Kašine, v stare, preštimate¹ hiže Combajovih. Štief Combaj i žena mu Katica ženiju najmlajšega sina Iveka. Duge se nie ženil, pa su ga već zvali „stari dečke“, al, fala dragomu Bogu i device Marije, našel si je dieklu. Z naše je fare², Svetoga Petra i Pavla, z Prepuštovec. Zove se Barica, po špicnametu³ Špekulica, diekla fletna⁴ i spometna i (*Važno naglašava.*) samica⁵. Tuliki su je bugati dečki snubili⁶, al ona nie štela neg

¹ preštiman *cijenjen, ugledan, poštovan*

² fara *župa*

³ špicnamet *nadimak*

⁴ fleten *lijep*

⁵ samica *kći jedinica*

⁶ *inf.* snubiti *prositi za ženu*

Iveka. Baričini i Ivekovi su dukunčali⁷ da se bu on k nje priuženil⁸.

(Govoreći, toči svatima vino ili rakiju i sam poteže iz čaše.)

Živeli, gospun dever.

(Kuca se s deverom.)

Z ove, mladencove hiže, svati budu išli po mladu. Tu nam je dečke, mladenec, ali bez mlade, pa je ž nim podsneš, a dever je sam. Svati su svedoki, četvorica, zate im se veli duplični svati. Tu mora biti još i zastavnik i mužikaši, dva guslisti, dva tamburaša i jedan berdist.

(Toči svatima i sebi i ispija.)

Ja sem, prosim liepe, dumači česnik. Bil sem mojti i priek pedeset pout. V Kašine sem na glasu kak rečljivi čovek. Istina je. Nište ne zna šale zbijati ni napijati⁹ kak ja. I nište ne more tulike pupiti da se ne zupije. Svega domačoga ima i mladenkina hiža. Zeli su Naca, mega pajdaša, kaj je govorandija bolši neg je pop igde v cirkve. Jer treba znati mladu fajn nafaliti i z fine hiže spelati van mladencu. A i dočekati. I još mi, domači česniki, imame na brige ponuditi kupice mladičem i svatem da su naviek pune, pa dajeme rieč sakomu šte bi mladičem rad napijal i pred sakem jelem mulitvu vojtime. Al dosta sem pripoviedal. Grle mi se osušile. Sad naj se tanca, am je te i mladem i starem najdražeše. Mužikaši, vužgi ga Blaž!
(Mužikaši sviraju, prisutni plešu i juškaju. Nakon nekog vremena opet se obraća vatima.)

Dragi svati, sad bute si nekaj zagrizli vu ime Buožje gda idete na dalieki pout.

(Svi ustaju, križaju se i mole Oče naš i Zdravo, Marijo.)

Sukačice, jele na stol! Da si mladiči i svati pojieju i da ideju na svooj životni pot.

Sukačice, kuharice, pripremale su jelo. To su bile žene iz obitelji ili iz sela, spretno i iskusne u tim poslovima. Pomagačice su posluživale. To su bile mlađe osobe, djevojke i mlade snahe. Obično se pripremio bogat ručak pa su ga imale i skromnije kuće koje su se *prisilile za taj čas*. Svečani jelovnik u bilo kojoj prigodi, pa tako i na svadbi, sastojao se od sljedećih jela. Prvo se jela *juva s rjezanci*, juha od govedine, pa se uz nju posluživala i govedina iz juhe s *renom*, hrenom svježe ribanim ili u umaku. Umjesto juhe s rezancima mogao je biti *ajngemahtec od živačke sitnine s nokleci*. Kao sljedeće se moglo poslužiti jelo od mesa u umaku: goveđi *saftgulaš*, koji se jeo s kruhom, i *paprikaš* od peradi s domaćim širokim rezancima. Ako se nije posluživalo meso u umaku, na redu je bilo pečeno meso.

⁷ *inf.* dukunčati *dogovoriti se, odlučiti*

⁸ *inf.* priuženiti se *priženiti se*

⁹ *inf.* napijati *nazdravljati*

To je bila svinjeća pečenka (n.pr. vratina u komadu ili *karmenadli z paca*), pečena pa narezana, koja se zvala *svinjska kokoš*. Umjesto svinječega, češće i pristupačnije bilo je *živačke mese*: vrlo omiljena *puranina*, *kokošetina*, *gusetina* i *racetina*. Prilog uz pečenje bili su *mlinci*, pečeni krumpir i *podrobleni* (pire) krumpir. U toplo doba godine bilo je salate od cikle, kupusa, krumpira i zelene vrtne salate. U zimsko se doba jela *andivija*, i *kiselina*, ukiseljeno povrće (*namočena paprika*, cijela ukiseljena paprika, i *vugorki*, kiseli krastavci). Svečani je kruh bila *pogačica* od bijeloga pšeničnog brašna. Pilo se vino i rakija.

U nekim se kućama štedjelo za poslije, *Neme mi tak pune. Same bume nekaj složili na male. Nek se pri diekle više strošiju*. Stoga se poslužio kuhani *špek*, *lanetina od svinjskih nogic*, *glavine i kožic*; *črne devenice* ili *krvarice* i *bele devenice*. S devenicama je obvezatno išlo *kisele zelje pouljene*. Skromniji od pogačice, *kruh*, bio je *kukurizni* ili *smjesni*, naime kruh od *šenične* i *kukurizne mele*.

Seljačko domaćinstvo nije imalo dovoljno pribora za velik broj ljudi pa se i on prikupio od rođaka. To su bile *šplenati* tanjuri, *šefle* i *žlice* te keramičke ili porculanske *zdele*. Za svakog je gosta bio predviđen tanjur i žlica, dok si je sam donosio nož, kojim je rezao pomažući si žlicom. *Ki ni imel svoju kusturu, su mu dodavali*.

Gošćenici i svati bili su, dakako, najsvečanije odjeveni. Muškarci su nosili kupljena odijela i košulje građanskoga kroja manufakturne proizvodnje. Nošnju, odjeću od konoplje i lana, uzgojenih i obrađenih kod kuće, od platna koje su žene same tkale i šivale, već su bili napustili. Žene su neke dijelove odjeće od konoplje i lana izrađivale i nosile i u vrijeme naše svadbe. To je bila *rubaća s fortunom* i *podrubacke*, suknja s pregačom i nekoliko podsuknji. Neke su dijelove izrađivale i od industrijskih tkanina. Platnene košulje širokih rukava, *oplečke*, potpuno su napustile i zamijenile bluzama od industrijskih tkanina građanskoga kroja.

MLADOŽENJIN DOMAČI ČESNIK: Dragi svati, za zdravlje naših fletnih mladičuv, pijeme ovu kupicu du kamena ili vu ime krsta do maloga prsta.

SVI: (*Ispijaju do dna, uz svirku mužikaša pjevaju.*)

Kolke kaplic tolke liet, daj nam Buog na sviet živet.

(*Među gošćenicima dvije žene šapću.*)

PRVA ŽENA: Ja nemrem saki pout spiti do kamena. Koji voliju piti, nim te dobre duojde. Brže su pijani i bedasti.

DRUGA ŽENA: Ni mene te ne paše. Muoraš dobre paziti. Vidla sem da si po skrivečke zlejala na puod. Ak te nešte primieti i touži domačemu, buš muoralā duplicierati¹⁰.

Jedna od dužnosti domačeg česnika bila je paziti na izvršavanje svih

¹⁰ *inf. duplicierati udvostručiti*

obveza propisanih tradicijom, među kojima je bila i ispijanje do dna. Ako je netko to izbjegavao, domaći ga je kaznio ispijanjem velike količine pića.

(Tri su sata poslije podne i domaći česnik najavljuje da svati trebaju krenuti po mladu.)

MLADOŽENJIN DOMAČI ČESNIK: Svati! Cajt je da se ide po mladu! Sirota doma čeka i već se boji da se Ivek premislil pak ne došel po jnu. I kaj bu onda uona? *(Iveku.)* Jeli ti se žuri? Glejte junaka, srami se! Ideme, mužikaši! Igrajte¹¹ poutnu!

Mužikaši u parovima predvodili su povorku svirajući putnu. Na čelu je uvijek bio zastavnik, iza njega dvojica guslača, pa dvojica tamburaša, berdist sam, iza njega dvojica svata u paru, sljedeća dvojica svata u paru, mladenec s podsneš i kao posljednji dever sam. Uz mladenca i podsneš išli su posvetari s fenjerima, neupaljenima jer je bilo rano poslijepodne.

2. PRIZOR

PREPUŠTOVEC, MLADENKINO DVORIŠTE

(U mladenkinjoj se kući očekuje dolazak svata. Na dvorištu je mnogo pridošlic, susjeda, odraslih i djece iz njezinog sela. Među okupljenima su dvije mlade žene, Ljubica i Ivkica.)

IVKICA: Čuj, Ljubica, niesem vidla Katicu. Vas dvie siestre ste naviek skupa. Gde je uona?

LJUBICA: *(Vidi joj se na licu da laže.)* Več ju cieli tjeden zoub boli. Saki dan se jače. Doma leži. *(Govoreći to sa svakom joj riječi glas sve više drhti i oči joj se pune suzama. Napokon se slomila.)* Ne bi te nikomu rekla, Ivkica, ali tebe bum. Mislila je da nište ne vidi kak se uona i Ivek pu skrivečki glediju i sastajeju. Več liete dan. I v cirkve i na gruobju i na paši i na siemnu¹². Mama i čača su struogi i nigdar im niš ne vujde¹³, pa i od nje je te skrila, ali od mene se ne muore. A govorila sem je ja: „Njeguv je čača šumar, gospon, on za sina išče dobru priliku, bugatu dieklu. Ne bi dal da Ivek tebe oženi. Niti pumisliti. Mi i niesme baš siromaki, imame zemlje. Ali tu su dvie diekle i sin. Još tebe trieba nadeliti. A trieba i bratu diel ostaviti ki bude ostal doma. Sprem Barice ti si siruota. Te bi bila sramota i za Iveka i za

¹¹ *inf.* igrati svirati

¹² sejmen sajam

¹³ *inf.* vujti promaći

negve starce da bi on siruotu oženil.“ A Barica! Ta bogatušica nie niš bolša ni liepša neg Katica. (*Šmrca i briše suze.*) Žal mi je Katice kak trpi. Ni Iveka nište ne pita teru bi on štel. Neguv čača i Baričin čača su si najbolši prijateli pa su te dukončali i tak muora biti.

IVKICA: Em je još mlada, petnajst liet. Još male pa budu je dolazili snubuoki¹⁴. Otkud buju snubuoki pitali, tam bu muorala otiti. I Iveka pozabiti. (*Šeću, pozdravljaju se, nakon nekog vremena djevojka nastavlja.*) Ti si imiela sreću. Niesu te silili neg si dubila mouža sebe za vuolju.

LJUBICA: Istina je. A viš Janicu. Nju su nasilili, siruotu, pa svega muža ne trpi jer je nie po vuolje. I niema sluoge. A kad duojdeju dieca, a bez toga ne bude, onda bude i gorše. I dieca buju spaštale.

(*Izdaleka se pomalo sve glasnije čuje putna i juškanje.*)

IVKICA: Ideju! Ideju svati! Čuj kak jučeju¹⁵! Muora biti zvonke grle da bi se jukale. Šte te niema, te je kak da sebe v žepe¹⁶ juče.

U posebnim se prigodama, kao što je bila ova, pucalo. Uobičajeno je bilo pucanje iz mužara s pomoću *karabita*. Hrabriji su ljudi pucali iz kubura, koje su bile zabranjene. Kad su se svati približili, brzo se ispraznilo dvorište i pridošlice su stale s vanjske strane ograde. Ukućani su pobjegli u kuću i zatvorili za sobom vrata. Mladoženjini svati ušli su u dvorište, odsvirali nekoliko taktova jednoga, pa drugoga pa trećeg drmeša, ali se nije plesalo. Pridošlicama su najzanimljiviji bili mladoženja i podsneš, i njih su najviše gledali i proučavali.

Mladoženjini su svati došli po mladu da je odvedu u crkvu na vjenčanje, no nije se moglo samo doći i odvesti je. Za ovaj, kao i za svaki čin u svadbi, postojao je dijalog, svojevrsni igrokaz s podijeljenim ulogama. Bilo je poželjno da bude duhovit i da s nadmudrivanjem i raznim dosjetkama traje što dulje.

(*Razgovor počinje pred kućnim vratima.*)

SVAT: (*Pita devera.*) Jel te ta iža, gospon dever?

DEVER: Mi se vidi da je.

(*Svati kucaju na kućna vrata.*)

SVATI: (*Uglas.*) Falen Isus i Marija! Jel šte pri iže? De ste? Otprete! Kaj je sad? Kaj ste se zaprli?

(*Izlazi mladenkin domači česnik. Svati pokušavaju ući na silu, ali im domači ne dopušta.*)

MLADENKIN DOMAČI ČESNIK: Koji ste vi? Galamite i ružite, mira nam ne date. Koga iščete? Tu niema nikuga za vas.

¹⁴ snuboki *prosci*

¹⁵ *inf.* jukati *juškati*

¹⁶ žep *džep*

PRVI SVAT: Mi sme lovci. Išćeme golubicu ku sme lovili, al nam je vušla¹⁷.
Imame dojavu da je pri vas ta golubica.

MLADENKIN DOMAČI ČESNIK: (*Snebiva se.*) Ništa ja o tuom ne znam.
Golubice tu nie. Utidiete! Nie vas tu treba. (*Želi otići, ali upada drugi svat.*)

DRUGI SVAT: Puišćete, projsime vas, pa bute ju mojti našli. Mi same išćeme¹⁸
svoje kaj sme kaparili¹⁹. Dajte nam ju pukažete. Bume videli jel te naše.

MLADENKIN DOMAČI ČESNIK: (*Popušta.*) Duobre! Duobre! Bume pogledali! Prićekajte!
(*Ulazi. Malo poslije izvodi lažnu mladu. To je momčić u krpama, maškara s vjenčićem kao mladenka. Svati ga zagledavaju, negoduju, odmahuju rukom, hvataju se za glavu, prijete prstom.*)

SVATI: Te nie naše! Mi svoju pozname! Te sebi ostavite!
(*Domači i momčić bježe u kuću. Malo poslije domači izvodi opet sličnu maškaru, staricu, također s vjenčićem.*)

SVATI: (*Uglas.*) Joj na! Koja je sad ta? Te nie uone kaj mi išćeme. Naša je mlajša i liepša! Tu nećeme! Huoćeme svoju!
(*Domači i maškara bježe u kuću. Napokon domači izvodi mladenku. U desnoj ruci drži jedan kraj rupčića, ona drugi.*)

SVATI: (*Uglas.*) Te mi išćeme! Te je naše cvietje! Imame nešte šte bu te preuzel.

MLADENKIN DOMAČI ČESNIK: (*Pita zastavnika.*) Jel te vaše?

ZASTAVNIK: Ne! Ja bi rad, al te nie moje!

MLADENKIN DOMAČI ČESNIK: (*Pita svata.*) Jel te vaše?

SVAT: Ne. Ja već imam.

MLADENKIN DOMAČI ČESNIK: (*Preskaće mladenca i pita devera.*) Jel te vaše?

DEVER: Te nije moje. Te je od ovoga. (*Pokazuje mladoženju.*) On je te kaparil.
On te i išće!

MLADENKIN DOMAČI ČESNIK: (*Pita mladenca.*) Jel te vaše?

MLADOŽENJA: Je.

MLADENKIN DOMAČI ČESNIK: Po čem ju poznate?

MLADOŽENJA: Po vere i ljubavi.

MLADENKIN DOMAČI ČESNIKI: Kad je tak, evo vam pa nek vam bu.

(*Pružá mladencu u desnu ruku svoj kraj rupčića. Mladenci se poljube. Mlada oko mladenca obilazi, okreće se tri puta, on oko nje jedanput.*)

Okretanje je prastari ritual čiji se smisao zaboravio pa nije bilo važno u

¹⁷ inf. vujti pobjeći, v.13.

¹⁸ inf. iskati tražiti

¹⁹ inf. kapariti platiti predujam

kojem će se smjeru okretati. Smisao je okretanja, i to s desne na lijevu stranu, jer to je smjer prividnog okretanja Sunca oko Zemlje, bio uzeti drugu osobu pod svoje okrilje. Tako je naš mladenac okretanjem mlade oko sebe ostvario njihovu povezanost, zajednicu. Mladenci će otad biti zajedno u paru do kraja svadbenog slavlja.

3. PRIZOR

MLADENKINA KUĆA

Po ulasku u kuću svati su se rasporedili za svečanim stolom. Mladenci na sredinu stola, mlada desno od mladenca, uz mladenku podsneš, uz mladoženju dever. Prema tadašnjim shvaćanjima, mladenci su se morali držati svečano i nisu smjeli sjediti jedno blizu drugomu da se ne bi doticali. Nisu se smjeli smijati niti se ogledavati, nego gledati ravno pred sebe. Nisu smjeli razgovarati ni s drugima ni međusobno. Šutjeli su i za njih su govorili drugi. Podsneš im je stavljala jelo na tanjure, a piće točio domaći česnik. Budući da im se pridružila mladenka, nastupio je trenutak da se podijele *kitice*, znak pripadnosti svatima. Ostali ih sudionici slavlja, gošćenici, nisu dobivali.

(Dok svati ulaze, sjedaju, u metežu žena kaj je mladu priređovala čavrlja s nekom ženom.)

ŽENA KAJ JE MLADU PRIREĐOVALA: Donesla sem tu v kutije složene kitice²⁰. Te je mlada kupila v Zagrebe, Pud Zidem. Pogađala bum se s deverem kulike bu kitice platil. Sim bu del peneze, v kutije, gde sem kitice imiela. Te bu dubila mlada. *(Staje pred devera i odlučno zahtijeva.)* Gospon dever, projsim vas za kitice pedeset dinaruv.

DEVER: *(Hvata se za glavu.)* Te je pune. Te ne bume dali. Naj bu dvajst.

ŽENA KAJ JE MLADU PRIREĐOVALA: *(Umiljava se.)* Al glejte, gospon dever, kak su liepe i fletne i bile su fajn skoupe. Dajte četrdeset.

DEVER: *(Briše znoj s čela.)* Naj bu tridest.

ŽENA KAJ JE MLADU PRIREĐOVALA: *(Maše glavom, razmišlja i napokon pristaje.)* Duobre, naj bu.

Žena kaj je mladu priređovala i još jedna pomoćnica prišivale su kitice. Mladenci su dobili najveće i najljepše na lijevi rever; dever i podsneš te svati manje i skromnije kitice također na lijevi rever. Zastavnik, muzikaši i posvetari dobili su još skromnije na šešir. Mužikaši su dobili i fazanovo pero za šešir, a zastavnik i

²⁰ kitica mala cvjetna grančica od voštane svile, oznaka svata

ručnik kao lentu, preko lijevog ramena na desni bok. U nekim su selima takve lente dobivali i mužikaši.

SVATI: Sad bume mi vas čekali? Nek mužikaši igraju, mi bume tancali²¹.

MLADENKIN DOMAČI ČESNIK: Mužikaši, vužgi ga Blaž!

(Nastavlja se svirka, ples, juškanje.)

MLADENKIN DOMAČI ČESNIK: Tuš! *(Mužikaši udaraju akord.)* Sad bi projsil male posluha da bi rekel par rieči da bi spratili naše mladiče na nihuv životni pout. Draga Barica, od tebe bum puočel. Dobila buš mouža teroga muoraš poslušati do groba. A muoraš poslušati i svekra i svekrvu kak svoje rođene. *(Obraća se majci.)* Naj se plakati, Katica. Bu se i uona rasplakala. Uona ide za svujiem kruhem. Ti si išla od svujie starcuv, a uona bu ostala. *(Obraća se Iveku.)* A ti, Ivek, dolaziš pod krov teroga muoraš poštivati, i ženu i neine starce. A sad bi vas liepe blagoslovil i ote Buožim poutem! Napijeme za naše drage mladiče kteri nam ideju pred oltar na prisegu!

(Svi ispijaju. Mužikaši sviraju „Kolko kaplic“.)

Taj emotivni trenutak znao je nadareni domači česnik svojim riječima učiniti tako dirljivim da je okupljenima izmamio suze. Majka je izljubila kćer, otac se prekrižio, a domači česnik poškropio umačući grančicu *borovice* u blagoslovljenu vodu.

MLADENKIN DOMAČI ČESNIK: Draga Barica, nek te prati sveti Januš, putni tovaruš²². Sad ideme v cirkvu, u ime Buožje. Mužikaši, igrajte poutnu!

Mužikaši sviraju putnu: *Ideju svati, svati. Ideju svati, svati. Liepu mladu, liepu mladu pelaju.* Formira se povorka u kojoj su mladoženja i mlada u paru, iza njih dever i podsneš u paru.

4. PRIZOR

KAŠINA, CRKVA SV. PETRA I PAVLA

Pet sati poslijepodne bilo je uobičajeno vrijeme vjenčanja u crkvi. Katkad je bilo i nekoliko svatova odjednom, pa i desetak, obično u nedjelju prije Sv. Katarine i Pepelnice, zatim u utorak prije Pepelnice i na Uskrsni ponedjeljak. Uz

²¹ *inf. tancati plesati*

²² sveti Januš, putni tovaruš *zazivanje svetog Ivana, zaštitnika putnika; tovaruš drug, suputnik*

svirku su povorke dolazile i zaustavljale se pred crkvom, gdje je bilo okupljeno mnogo ljudi koji su željeli plesati, zabavljati se uz svirku i gledati svatove. Tada je to bila velika atrakcija koja je svakoga zanimala. U crkvu su ulazili mladenci, dever i podsneš te svati. Pred oltarom ih je čekao *pop*. Na klecalo su kleknuli mladići, sa svake strane dvojica svata, iza mladenke podsneš, iza mladenca dever. Održao se obred vjenčanja i mladići su si stavili prstenje. Bogatiji su imali skupo prstenje od 14-karatnog zlata, siromašniji jeftinije od 8-karatnog, još siromašniji od srebrnoga. Najskromnije se prstenje kupovalo na sajmu. Ono bi s vremenom pocrnjelo i ostavljalo crni trag na prstu.

Zastavnik i mužikaši ostajali su pred crkvom i svirali. Žene je zanimala njihova domena, odjeća mladenke i podsneš te zastava. Zналаčki i strogo ocjenjivale su kvalitetu, kićenost, ukus, raskoš. Okupljene je muškarce zanimalo koji su mužikaši izabrani i kvaliteta njihove svirke. Cijenili su poznavanje što većeg broja starih melodija i koračnica.

(Grupice muškaraca i žena razgovaraju.)

PRVI MUŠKARAC: Ti niš ne znaju. Ni igrati ni popievati.

DRUGI MUŠKARAC: A, ovi! Čuj! Ti su stareši, vrsneši²³. Su dobri, se starinske pjesme znaju. Budu dobre guosti, vesele.

PRVA ŽENA: Si vidla mladenke? A Baricu?

DRUGA ŽENA: Kteru Baricu?

PRVA ŽENA: Liparku, Špekulicu. I onu Supnice i z Jesenovca? Moja mama kaj mladenke oblači, češe²⁴ i kojndže²⁵ naplieče²⁶, pripovieda da te nie zafalne²⁷. Jer neke su diekle stasite i liepe se držiju, pa ih se more oblieči da se na nih liepe stoji, a na neke ne. Pa babe precenjivaju da nie liepa mladenka. Pa pitaju šte ju je spriemal? Ta i ta. I vudri po jne špuotati²⁸. Kaj je te babske veselje!

DRUGA ŽENA: Pa i nie mogla ništa bolše napraviti, če se mlada oklembesi²⁹ pa i ona visi i na nje se visi.

TREĆA ŽENA: Ne znam kak bu te s Ivekem i Baricu završile. Uojtec mu je teški svadlivec. De god je med ljudmi, segde svađu zaziva. Zbog svađe je

²³ vrsneši, *komp. pridj. vrsten izvrstan*

²⁴ *inf. česati češljati*

²⁵ *kojndž podložak u obliku trokuta, izrađen od debele žice; oko njega se oplitala kosa i pokrivala paculicom, (v.114), kapicom koju nose udane žene*

²⁶ *inf. napletati omatavati (kosu kod češljanja) oko kojndža, v. 25.*

²⁷ *zafalne zahvalno*

²⁸ *inf. špuotati grditi, negodovati*

²⁹ *inf. oklembesiti se ekspr., pogrđ. loše se držati*

za male državni puosel zgubil. A gda je bil mlajši je šocu³⁰ imel. I ne jenu. More biti da se Ivek po jnem dal.

PRVA ŽENA: Je. Štief je svadlivec. Ali kak ti te znaš za šocu?

DRUGA ŽENA: Se se zna. Naviek nešte nekoga vlovi v kvaru. Pa se te širi.

TREĆA ŽENA: Ma nište te za prav nie znal. Moj muž ž nim diela v Šumarije i duobri su si. Veli da se te same tak pripovieda. Jer, gda je bil mlajši, Štief je bil muški da si ga imel kaj videti. Jaki, visoki, ni debel ni mršav i črlen v lice i s cekinasti³¹ lasi. Se siečaš da se naviek kurvešaste smejal i ženske mieril od glave do pete? I namigaval? Zate se mislile da odi okolo drugi žen i diekel, al te zaprav nie bile.

PRVA ŽENA: Viš. Viš kaj su mu zmislili i prišili!

DRUGA ŽENA: Štief je imel sreću kaj je oženil Katicu. Dobra je, radliva. Još denes zna najbolše v Kašine tkati i prebirati na stanu. I našvavati³². Nam dolazi snovat³³. A šnajderica je na glasu! Niema šnajderskega spreima³⁴ kaj ga ne bi znala napraviti, pa i bogatušice k ne dolaziju. I pobožna je.

PRVA ŽENA: Zate ju moja svekrva ne trpi i ruga se z nje da se pravi svetica, al da se zna kakva zaprav je.

DRUGA ŽENA: Ma kaj! Izmišla i meče laži na Katicu gda ju si faliju, a ne kudiju³⁵. Čim si dobra, več su ti babe jalne³⁶.

PRVA ŽENA: A Ivek, kaj je je sin, ima več dvajst liet i sramežlive je čudi, povučeni. Nie moči videti ni da bi bil pijanec ni kartaš.

DRUGA ŽENA: E, pijanec biti, te je velike zlo. A gde je mouž kartaš, se penezzakarta pa v hiže nie moči ni soli kupiti. Onda, če je kurviš, onda v iži³⁷ nie sloge. A nište ga ne more podjarmiti, on je gazda. Na njega duojde porez. I se druge kaj trieba službene nega pitaju.

PRVA ŽENA: Za Iveka mi se ne vidi da bi bil kurviš. Ne rajza³⁸, ne trati nojči po mužike. Same da mu je iti v luov. I delati hoče, zemlu i trjse³⁹. Da je bar mene tak dober mouž.

DRUGA ŽENA: Te ti se nigdar ne zna. Nešte se ne oženi kak bi štel, neg po vuole

³⁰ šoca *pogrd. ljubavnica*

³¹ cekinast *zlatan, ovdje: plavokos*

³² *inf. našvavati vesti*

³³ *inf. snovati izrađivati osnovu za tkanje*

³⁴ sprejem *uzorak, model*

³⁵ *inf. kuditi grditi*

³⁶ jalan *zavidan*

³⁷ (h)iža *kuća, ovdje obitelj*

³⁸ *inf. rajzati putovati, ovdje: namjerno izbivati iz kuće*

³⁹ trsje *vinograd*

starcov, a posle se spremeni pa se primi rajzajna⁴⁰ i lošuga društva. I ženu ostavlja doma samu.

5. PRIZOR

KAŠINA, STAVIŠČE

Vjenčanje je u kašinskoj crkvi završilo oko 6 sati poslijepodne. Već je bio mrak pa su posvetari mladencima osvijetljavali put iz crkve prema mladenkinjoj kući. Kako bi se njezinima dalo dovoljno vremena da pripreme večeru, svati su se negdje zadržavali i zabavljali se uz glazbu. To se nazivalo *staviščem*. Najčešće su išli u *bertiju* „*Kod Stiplošeka*“ jer je bila prostrana, s dvjema velikim prostorijama, pa je bilo mjesta i za dvoje svatove. Mladenkin je domaći česnik iz njezine kuće donio veliki *logožar* s mesom, pogačicom i gibanicom. Mužikaši su svirali za ples i uz svate su plesali i brojni pridošli. Piće koje su svati popili platilo je dever.

Na stavišče se moglo ići i u kuću rođaka ili kuma, ako se nalazila na putu mladenkinjoj kući. U našem su slučaju rođaci na put kojim će proći povorka iznijeli stol s vinom, rakijom i kolačima.

DEVER: O, kak vidim, mladini su tetec i teca priamlali stavišče! Mi im se zafalujemo.

(Tetec i teca grle se s mladičima. Tetec svima toči vino i kuca se s njima. Teca i podsneš dobile su priliku malo porazgovarati.)

TECA: O, gospa puodsneš! Pa kak ti ženske ne bi bile jalne gda si trejti pout puodsneš, a nektere nijemput još nisu bile.

PODSNEŠ: A ktera bi bila puodsneš neg ja? Pozabile se da je po stare navade⁴¹ puodsneš mladencova il mladenkina sestra, a dever nejnin mouž. Am je Ivek muoj najmlajši brat, a ni mlada niema brače. Bila sem puodsneš sem trem svojem bratem. V sele misliju da su me zeli za puodsneš same zate kaj imam bogatega mouža pa bume bogate daruvali mladiče. Al te sme se Ivek i ja tak dogovorili s mamu i s čaču. I Baričini su zadovolni.

TECA: Tak i treba. Daj, bume se kucnuli! Zemi gibanice.

PODSNEŠ: Znaš, denes ti decu više ne vučiju da podsneš muora paziti da mlada s rubjem⁴² i šlarem⁴³ nigde ne zapne i da je se kaj ne raskopči. Za starinu se

⁴⁰ rajzajne *zadržavanje izvan kuće*

⁴¹ navada *običaj, tradicija*

⁴² *rubje odjeća, tekstilni predmeti*

⁴³ šlar *veo*

slabe mari i si bi radi imeli klencerice⁴⁴.

TECA: Prav imaš. Pri nas je najvažneše gledeti sakega svata i baš babe glediju podsneš još više neg mladu. Pa se po sele posle još duge o sakem pripovieda kak se držal, kak je šte bil gizdav, kak je šte bil obliečen. A ti. Još si dobroga štelunga⁴⁵ kak si bila i diekla.

PODSNEŠ: Za guoste sem zotkala⁴⁶ i svilu prebrala nuovu robaču i fertun. I šršlave⁴⁷ sem špice⁴⁸ zušila na paculicu i lepice da se buju kresale⁴⁹. Pa naj glediju če očeju.

TECA: Neg. Znaš se obleči. I ponesti⁵⁰. A pri nas, ak si male odskočila, druge su ti jalne. A Ivek ti ide na dobre mieste. Se je tak da bi se mogle dobre živeti, same ak bude sluoga prava.

PODSNEŠ: Bojim se da ne bi kaj med nje duošle da se ne bi slagali.

TECA: Znaš kak stari veliju: „Buju se oni zavuoeljeli. Bu ljubav duošla sama po sebe.“

PODSNEŠ: Daj Buog i majka Buožja da bi bile sretne do života.

TECA: Ste bili pri Stiplošku?

PODSNEŠ: Ma kaj bi. Znaš kak siromaki zbegavaju iti v bertiju⁵¹. A i liepše je meste bertije duojt i ovak nekam. V bertiju navek duojde čude pridošli.

TECA: Te more biti duobre jer se pridošli tam stancaju i zabavljaju pa ostaviju guščenike pri mladiče na miru.

PODSNEŠ: Al sejene tuliki dolaziju i smietaju i dosađivaju cielu nuoč. Te su uoni pijani i bedasti kaj ne znaju da ak nisu pozvani, tam im nie mieste.

Spomenuto je da je podsneš imala dužnost paziti da se mladenki ne dogodi kakva nezgoda, ponajprije s odjećom. Jer, nešto joj se moglo raskopčati, rasparati ili se mladenka mogla u kući, u kočiji ili po putu spotaknuti i zapeti dugačkim velom ili suknjom. Starija i iskusnija, podsneš je trebala sve to predvidjeti i pripaziti. Ako se nešto ipak dogodilo, smatralo se to njezinim propustom pa joj je i ugled padao. Našao bi se katkad ostavljeni, iznevjereni mladić koji je bilo mladenki bilo podsneš želio napakostiti. Najjednostavnije je bilo povući vezicu mladenkine pregače da se odveže i padne. To je bila velika neugodnost, kao da ju je razgolitio. Ako to nije

⁴⁴ klencerica *djevojka ili djevojčica koja pridržava mladenkin veo*

⁴⁵ štelung *stas*

⁴⁶ *inf.* zotkati *istkati*

⁴⁷ šršlav *uškrobljen, odnosi se na uškrobljenu čipku ženske kapice koja je stoga kruta i lijepo*

stoji

⁴⁸ špice *čipka*

⁴⁹ *inf.* kresati se *presijavati se, svjetlucati*

⁵⁰ *inf.* ponesti se *uljepšavati se, dotjerivati se*

⁵¹ bertija *gostionica*

učinio sam, nagovorio bi neko dijete i time ih obje osramotio.

Povorka je nastavila put iz crkve diekloj kući. Sve što se do sada događalo bio je uvod u pravo svadbeno slavlje koje će ondje početi.

6. PRIZOR

PREPUŠTOVEC, MLADENKINA KUĆA

Svati su bez zaustavljanja ušli i sjeli za počasni stol. U kući su bili gošćenici, gosti s mladenkine strane za ostalim stolovima. Mladenka se presvukla, naime, skinula je svečanu bjelinu i odjenula neku drugu bijelu odjeću. Također, zbog praktičnosti, skinuli su joj veo, ali joj je ostao vjenčić na glavi. Kada dođe vrijeme da se ide k dečku, opet će se presvući u svečanu bjelinu.

MLADENKIN DOMAČI ČESNIK: Dragi svati i gošćenici, mi domači te znamo, al stranjskem muoram rastumačiti kak te je gde su v iže guosti. I svati i gušćeniki muoraju za se mene, domačoga česnika, pitati. Šte me ne poslušā, za kaznu muora popiti polič⁵² vina. Mužikaši igraju i sukačice dielaju kak ja komandieram. Najavil bum gda je vrieme za jele, gda za tancanje i popievanje. A gda se puol noči prismikava⁵³, još bum vam dal male veselja pa bum vas puoslal spat. Najvažneše je ipak da sem si duober zu sukačicami da bu se duobre.

Ako je bilo moguće, na tavanu iznad stola za kojim su sjedili mladenci postavila se bačvica vina. Iz nje je vodila cijev provučena kroz rupicu u stropu i završava iznad stola drvenom slavinom.

MLADENKIN DOMAČI ČESNIK: (*Toči vino.*) Neke hiže za goste napraviju ovakvu pipicu⁵⁴. I te mi baš paše. Lakše bum potočil vine ze sudička⁵⁵ guore na najže⁵⁶.

(*Svira se i pleše. Ustaje jedan gošćenik, mladenkin stric.*)

MLADENKIN STRIC: Gospon domači, ja bi, prosim liepe, održal napitnicu

⁵² polič *staklena boca od 1,5l*

⁵³ *inf. prismikavati se ekspr. približavati se*

⁵⁴ *pipica bačvica vina bila je postavljena na tavanu kuće i iz nje je vodila cijev kroz rupicu u stropu, cijev je visjela iznad stola za kojim su sjedili mladenci i završavala drvenom slavinom- „pipicom“, iz pipice je „domači česnik“ točio vino*

⁵⁵ *sudiček bačvica do 50l*

⁵⁶ *najža tavan*

našem dragem mladićem. Je slobodne?

MLADENKIN DOMAČI ČESNIK: Tišina, mladenkin stric bu održal napitnicu⁵⁷.

MLADENKIN STRIC: Dragi mladići! Bogu dragomu je najdražeše gda su mladi poslušni svem starcem i gda se ž nima štimažu⁵⁸. Ti, Barica, budi poslušna svemu Iveku da se bu znale kak su duobre diekle od tvoje familije. Mater te vučila da buš vriedna gazdarica pa se sad pokaži. A ti, Ivek, poštuj sveg nuovog čaču i mamu. Budite pobožni i decu pobožne vučete. Daj vam Buog zdravlja i majka Buožja penez. A vam, dragi domači, fala kaj ste mi dozvoledi tie par rieči.

MLADENKIN DOMAČI ČESNIK: Pijeme ovu kupicu od krsta do maloga prsta!

(Svi ispijaju. Mužikaši sviraju tuš i „Kolko kaplic“. Nastavlja se svirka.)

MLADENKIN DOMAČI ČESNIK: Mužikaši, tuš. Dragi svati i gošćeniki, sad bume večerjali.

Prije večere svatovi su ustali i izmolili molitve „Oče naš“, „Zdravo, Marijo“ i „Slava Ocu“, a sljedeća je pjesma najavljivala večeru.

Zdravo Marijo,
je anđeoski glas.
Kad zadnja ura bije,
dođi, majko, po sve nas.

MLADENKIN DOMAČI ČESNIK: Blagoslov Buožji pri naše večerje!
Sukačice, jele na stol!

Sukačice su jelo donosile iz kuhinje, no nosile su i iz podruma, gdje se držalo na hladnome. Tada su prolazile trijemom na kojem je bilo mnogo pridošlih, koji su im stajali na putu, uzimali komade mesa ili kolače s tanjura. To je bila prilika i za neslane šale. Pridošlicama se nije smjelo prigovarati da ne bi došlo do svađe i zamjeranja.

(Među pridošlima, vani na trijemu dvojica mladića Ivekovih godina razgovaraju.)

PRVI MLADIĆ: Sad bu prilike. Sad bume ih ščipali⁵⁹, gda buju jele nosile na stol. Bume videli! Tera ima trdu rit⁶⁰, ta je prava!

⁵⁷ napitnica zdravica

⁵⁸ inf. štirati se ponositi se

⁵⁹ inf. ščipati štirati

⁶⁰ rit stražnjica

DRUGI MLADIĆ: Ova!

PRVI MLADIĆ: Kak znaš?

DRUGI MLADIĆ: Sem probal!

PRVI MLADIĆ: Kad si probal?

DRUGI MLADIĆ: Kad je prešla pokraj mene, sem skoristil.

TREĆI MLADIĆ: Čude kak su dobri mužikaši! Baš kak se veli „gda mužikaši igraju, tancaši se muoraju preznojiti“. I poutna im je baš kak treba, pod korak.

ČETVRTI MLADIĆ: A tak su mladi da je još nište ne pozna. Onaj visuoki s tamburu je posebni. Mužikaši su si, al nemu nište nie raven.

TREĆI MLADIĆ: Istina. bez mužikašov dubrije, niesu ni guosti duobre. I treba imeti duobrog glasovođu.

ČETVRTI MLADIĆ: Neg. Saka čast Iveku. Znal je zakaj ih je zel.

PRVI MLADIĆ: Se si mislim... Ivek je najmlajši od brače, al otiti za pripizdeka⁶¹! Da se drugi mouži tam v Prepuštovcu ž nim rugaju i govoriyu mu da je kuferaš ili da je s culem⁶² došel.

DRUGI MLADIĆ: A ak se pokaže da je sposoben i da napreduje bolše od ne, buju mu jalni.

PRVI MLADIĆ: Tast mu ne bu dal nikakva prava. Ne bu s ničim vlastil⁶³.

DRUGI MLADIĆ: Žal mi je kaj ide od nas a k temu bu još i najebel.

PRVI MLADIĆ: Ja ne bi toga nigdar napravil. Poletel je za Baricu, a da bu ona nemu poslušna, te ne verujem. Tast mu je na visoke nuoge, pa ga treba služiti. A tu je još i ponica. I nje treba pokoren biti. Navek bude pod petu. Bolše bi mu bile da je ostal na svem. Ak se bi s bračom delil, ipak bi na svojem bil.

DRUGI MLADIĆ: Najgorše je kaj je Ivek preveč stisnut pa se ne bu znal postaviti da ne šerafiyu ž nim šte kak hoče.

PRVI MLADIĆ: Kaj se tu more. Tak je sakem dečku kaj otide v zamuč.

(Za stolom u kući razgovaraju svat i dever.)

SVAT: Puranina je od sega najbolša. Još s ciklu i vugorki⁶⁴!

DEVER: Neg. Od tancanja sem sav zakiplen pa mi paše mrzle vine i mrzla pečenka.

SVAT: Moja baba je došla na svoje. Največ voli slani štrudlin od sira.

DEVER: A moja kuhane vine. Te je preštimate. Cukor⁶⁵ je skoup. Kila cukora v

⁶¹ pripizdek *pogr. za domazet*

⁶² culo *zavežljaj*

⁶³ *inf. vlastiti posjedovati, imati*

⁶⁴ vugorek *krastavac*

⁶⁵ cukor *šećer*

kočke je šesnajst dinarov, a težak cieli dan kopa za 10 dinarov. Tak da dan i puol kopanja nie za kilu cukura. Tera je ona diekla vu plave bluze?

SVAT: Tera?

DEVER: Ona za stolem pri vrate.

SVAT: Ti bečar! Dopada ti se i v nu bi se zadienul⁶⁶? Te zaboravi. Te je za me. Spriemam se snubit ju. Moji starci veliju da je duobra diekla i da se slažeju da ju dopriemim⁶⁷. Same ak bu štuela.

DEVER: Kaj god! Ona je preliepa za tebe. Kakve svilenkaste lasi i liepe kite. I bucmaste lice.

SVAT: Pazi kaj govoriš. Rekel sem ti da vu jnu ne diraš.

DEVER: A kak ima dober liepi grušt.⁶⁸ Da ju je milina gledeti.

SVAT: Si me čul?

DEVER: Ne znam gda sem videl tak dugi tienki struk. I roudé⁶⁹ ciceke⁷⁰. A kak ima liepe noge. Pune, debele kaj se sakemu dopadaju.

Okupljanje večeg broja suseljana na svadbama bila je dobra prilika za prepričavanje seoskih tračeva i ogovaranje.

(Dvije žene na dvorištu gledaju kroz prozor u kuću.)

PRVA ŽENA: Ivek je feš dečke. Ima liepe rumene vusnice⁷¹ i zoubi mu se beliju. Al Špekulica baš ni liepa. Je, ima okrugli obraz, al je bledolika i lasi⁷² je vlečeju na črne. Kak i uoči. A muškima je same za te da ima žote lasi i plave uoči.

DRUGA ŽENA: Je, je, baš je tak. I nie Buog zna kakvoga štelunga. Al viš kak ima liepu opravu⁷³, kaj je je svekrva zošila. Same graniere⁷⁴ ima.

PRVA ŽENA: I zdigla je rep kaj je dobila liepoga mouža!

DRUGA ŽENA: Baricu, kak saku bugatu dieklu je saki štel zeti. I da nie poštena za nju se niš lošega ne sme reči. Ak se i ima kaj, te nejde dale jer se bugatomu nište ne bi rad zameril. A siruote zmisljuju kaj nigdar nie bile ni ne bu. Pa se po nje touče kak kome paše i saki ju špuota i ogovarja jer se siromaka nište ne boji.

⁶⁶ inf. zadienuti se dohvatiti se, zainteresirati se

⁶⁷ inf. dopriemiti nabaviti, dovesti, ovdje: oženiti

⁶⁸ grušt stas, ovdje ženske obline

⁶⁹ roudi punašan

⁷⁰ ciceki odmila grudi, dojke

⁷¹ vusnice usnice

⁷² lasi kosa

⁷³ oprava haljina

⁷⁴ granier volan

PRVA ŽENA: I ne bu imiela svekrvu kak druge gda odeju zamuž pa su im svekrve Buog i batina.

DRUGA ŽENA: Ne bu znala kak te je kat starci od diečka hočeju veliki osebek, šumu, oranicu de je ravna zemlja pa se more liepe orati, pa trsje.

PRVA ŽENA: I još se starci posvadiju pa dojde i do toga da se razideju.

DRUGA ŽENA: A hočeju i najbolšu kravu i najliepše i najskupleše ormare i ladice. A nejni uotec veli da im nemre toga dati da budu od nega napravili siromaka. Pa starci od dečka na snieje drva sečeju, kaj da je ona kriva kaj nie te dopriemila.

PRVA ŽENA: A kulike snieja muora delati! Kopati i šume drva i listinu⁷⁵ nositi, i v svinjce i v štale biti. I v trsju. Moji siromaki starci su nam, dieklam, govorili: „Poslušne i dobre muorate biti i čkometi⁷⁶. Ne se karati⁷⁷ i odgovarjati, jer u nas nie ni funta ni grunta⁷⁸“.

(Grupica žena ogovara svatove.)

PRVA ŽENA: Ma de su same našli tak liepoga zastavnika! Ovakvoga mladiča ne znam gde bi ga vidla. Se ima kak se šika da se muora sakomu dopasti. Sa sake je strane fajn⁷⁹.

DRUGA ŽENA: Znete onu moju susedu kaj se pravi da je poštena a se druge ogovarja da su kurve. Bum vam poviedala kaj se nje zgodile. Prošle nedele su mužikaši pri nas igrali na dvorišće pa posle navečer v štagle⁸⁰ jer je najvekši. Svietil je same jeden lampuš i bil je mrak, pa su se si nutra stiskali i žmikali⁸¹. A ta, poštena, si je prištimala⁸² jenoga mužikaša da se najde ž njim iza štagla pri kupu siena. I našli su se. Al te ni bil onaj teroga si je zaštimala⁸³ neg je on puoslal nejnoga mouža. Pak ju je mouž prifrknul⁸⁴ i pital gda je bile gotuove:

– A kaj ti tu delaš? – pa ga je po glasu prepoznala.

– A kaj si te ti?

– Gda te ja doma pruojsim onda veliš da ti se neče, da te glava boli, il te

⁷⁵ listina lišće pograblano u šumi koje se stavlja na pod u stajama, svinjcima i kokošinjcima da bi na proljeće bilo više gnoja

⁷⁶ inf. čkometi *ekspr. šutjeti*

⁷⁷ inf. karati se *ekspr. svađati se*

⁷⁸ „ni funta ni grunta“ *ovdje: ne posjedovati baš ništa*

⁷⁹ fajn *pristao, zgodan, naočit*

⁸⁰ štagel *gospodarska zgrada za držanje sijena, sjenik*

⁸¹ inf. žmikati se *eksp., pogrđ. grliti se, stiskati se*

⁸² inf. prištimiti si *dogovoriti se (s kim)*

⁸³ inf. zaštimiti *dogovoriti se (s kim)*

⁸⁴ inf. prifrknuti *ekspr. pritisnuti*

droub⁸⁵ boli! A s drugim ti se hoće! – pak je se mam duple zažmeknule⁸⁶.
– Se su kurve, same si ti poštena! Sad se vidi! A pot kupem te nie druob
buolel? Sad se pazi kak buš bavila doma.

Pak je se posle nie išle pod kup. Bar jene vrieme.

PRVA ŽENA: Dober je taj mouž kaj je prešel preko toga.

DRUGA ŽENA: A onaj spačen⁸⁷ Jura, kak god je stari još uvijek pred dučanem
sedi i žejnjske mieri i koja mu se dopada nje veli: „Joj, kaj si ti fajn ženina!“
ili: „Joj, kaj si ti fajn deklina!“ Opet mi je rekel da duojdi, če imaš priliku.
Ideme v konople⁸⁸. Bume se zmrдали!

(*Muškarci među sobom šapću.*)

PRVI MUŠKARAC: Viš Baru? Bum si ju prištimal. Več ju duge kibicieram⁸⁹.

DRUGI MUŠKARAC: A je. Je. Buš! Niesi ti nikakvi liepotan. Ne buš Baru dobil.

PRVI MUŠKARAC: A ti, če ne veruješ, dojdi tam v Črncovu⁹⁰ šumu, na
Vurnovečinu⁹¹, pa se popni na onaj rast⁹² i čekaj da ja duojdem ž nju. Pa buš
videl jel bum obavil.

DRUGI MUŠKARAC: A kaj će bude gore pogledala gda se bute kušuvati⁹³ i
mrdali⁹⁴, pa me bu vidla?

PRVIMUŠKARAC: A ti se skri mej fuoje⁹⁵. Em, šuma je fojnata⁹⁶ al je poslušnata⁹⁷.
I naj se znojiti da neš opal na nas.

Nakon što je završila večera, gošćenici su se zapričali pa je nastalo malo
zatišje. Taj su priklatan trenutak čekali *mačkaraši*. Naime, na svadbu su, obično
poslije večere, dolazili i nepozvani gosti i stoga su kojekakvim krpama zastirali lica
da ih se ne prepozna. Uz to su nosili dronjke kao što inače nose maškare. Bilo ih
je najviše desetak i to su bili muškarci jer ženama nije priličilo noću ići u maškare.
Mačkaraši su zadirkivali gošćenike, škakljali, štípali, grabili jelo i piće, ispijali,
izvodili ludorije. Plaćali su sviračima da im sviraju za ples. Za šalu su im mužikaši

85 droub *ovdje želudac*

86 *inf.* zažmeknuti se *čvrsto zavezati, ovdje: presjeklo ju je od straha*

87 spačen *glup*

88 konopla *konoplja*

89 *inf.* kibicierati *odmjeravati*

90 Črnc *nadimak za crnokosog muškarca*

91 Vurnovečina *šuma u okolici Vurnovca*

92 rast *hrast*

93 *inf.* kušuvati se *ljubiti se*

94 *inf.* mrdati se *pogrd., ekspr. spolno općiti*

95 fuoje *granje*

96 fojnat *bogat granjem, ovdje: granje pruža zaklon*

97 poslušnat *ovdje: zaklonjen granjem čovjek može prislušivati*

svirali vrlo brze plesove da bi se što prije umorili. Plesali su sa ženama gošćenika, koje ih nisu smjele odbiti. Od njih se očekivalo da otplešu s mačkarašima premda im je bilo neugodno pred vlastitim muževima plesati s muškarcima od kojih se svašta može očekivati. Jer, neki su dolazili baš s namjerom da izazovu svađu. N.pr. mačkaraš bi među gošćenicima izabrao ženu i s njom plesao da bi isprovocirao njezina ljubomornog muža. Ipak, najčešće su dolazili da bi se provešeli. Molbu da budu pušteni u kuću uputili bi domaćinu kuće.

MLADENKIN OTAC: Od kud ste? Čiji ste? Ja sem gazda hiže.

MAČKARAŠ: Mi sme tu domači. Došli sme videti mladiče. Ak nam dozvuolete, bi tancali. Je slobodne?

MLADENKIN OTAC: Slobodne. Same dejte.

(Dvije žene komentiraju njihov dolazak.)

PRVA ŽENA: Ti mačkaraši, te su naši, s Prepuštovca. Gda oni duojdeju i veselje se nadigne. Oblečeni su kak ženske i v stare prnjke⁹⁸, da budu grdi. Duojdeju zamazani vu onem vu čem su trsje špricali. I v kapute stare naopak okrejnene. Navada je da mužikašem platiju da im igraju solu, pa tancaju. Gda otplešeju, se otkrijeju. I te su muški. Gda bi ženske po noći išle s mačkaraši, te bi se zamierjale jake. One ideju po danu na fašinjek⁹⁹. Pri nas je tak, se liepe. Ne kak v Drienove i Glavnice, di se mačkaraši mej subu radi potučēju. Tam su ljudi drugački, napršljivi¹⁰⁰. Tu pri nas nište ne duojde pijan pa da bi se v nekoga zadel¹⁰¹ i navliekel¹⁰² na svađu.

DRUGA ŽENA: Bila sem v guoste gda je mačkaraš došel po mladu. A si su znali da ga je ostavila pa ide v zamuž¹⁰³ za druguga. Išla je, kaj je mogla, a mladenec se srdil da se tu nekej grdoga odigrava. Da je, ak je prava mladenka trebala odbiti.

(Taj čas im prilaze dvojica mačkaraša i odvode ih na ples. Nakon plesa vraćaju se na svoja mjesta i žene nastavljaju razgovor.)

DRUGA ŽENA: Več se duge nisem tak stancala¹⁰⁴! Došel je dober tancaš¹⁰⁵! Kaj sem one pripovedala? Aha, dečki za ženidbu misliju da priženjaku¹⁰⁶ pri

⁹⁸ prnjki *ekspr.*, *pogrd. dronjci*

⁹⁹ fašinjek *fašnik*

¹⁰⁰ napršljiv *ekspr. naprasit, svadljiv*

¹⁰¹ *inf.* zadeti se *okomiti se, isprovocirati*

¹⁰² *inf.* navlieči *uvući u svađu*

¹⁰³ *inf.* iti v zamuž *udati se*

¹⁰⁴ *inf.* stancati se *naplesati se*

¹⁰⁵ tancaš *plesač*

¹⁰⁶ priženjak *domazet*

tastu nie duobre. Da dok su starci živi, niema kormile v ruke. Ne muora tak biti. More biti da je tast popustil ili se prepil¹⁰⁷. Il više nie otporen pa boluje. Il su se lieta nakupile, pak je na zetu red da vojdi gospodarstve.

Kad su gošćenici plesali, muškarcu su birali žene, no postojao je i *damoples*, kada su žene mogle birati plesače. Događalo bi se da se među gošćenicima nalazila djevojka koju je mladoženja ostavio pa, da bi mu priredila neugodnost, bira njega za ples. Ostaviti, pa i zaručnicu, nije bilo neobično ni rijetko niti se mladiću zamjeralo. No kada je djevojka, odnosno njezina obitelj, prekinula zaruke, to je bio skandal i sramota za mladića.

Oko 10 sati na večer posluživala se kava, zapravo divka, te kolači. Samo su najbogatiji ljudi imali pravu kavu. Kolači su bili: *tenka kravajica* ili *tenki kolač* s nadjevom od sira, *debela gibanica* punjena najfinijim nadjevom, tj. orasima, dok su skromnijima smatrani mak, sir, rogač, pekmez od šljiva i jabuke. Također, bilo je i *buflina*, *kraflina*, *žličara* te *suvih kolača*, sitnih keksa.

Slavlje se nastavljalo. Tko je želio, mladići i gošćenici, otišao je spavati. Domaćini su za spavanje pripremili *komore*, male spavaće sobe u kući, no to obično nije bilo dovoljno pa je bilo dogovoreno da prespavaju i kod susjeda. Oni koji su stanovali blizu, otišli su kući. Ako su gošćenici željeli, slavili su do jutra pa su im mužikaši morali svirati.

7. PRIZOR

PREPUŠTOVEC, SLJEDEĆE JUTRO

Svadbena se slavlje nastavljalo ujutro, kada su se svati i gošćenici okupili u hiži. Pred osobito poštovane gošćenike odlazili su mužikaši i uz svirku ih pratili do mjesta za stolom.

Sukačice su posluživale *freštukel*: najčešće lipov čaj i divku s mlijekom u koju se drobila pogačica ili kruh. Čaj i kava zaimačom su se grabili u tanjure i *srkali*, jeli žlicom, jer šalice obični ljudi nisu imali. Također, posluživalo se i hladno pečenje od jučer, svježe kuhane kobasice s hrenom i uz to kisele paprike i krastavci. Plesalo se, pjevalo, zabavljalo do objeda. Uvod objedu bile su, kao i svakom obroku, molitve i pjesma „Zdravo, Marijo“, nakon čega su sukačice posluživale jela kao obično. Poslije ručka bilo je vrijeme za predavanje darova.

To je bio toliko važan i poseban događaj da su i sukačice iz kuhinje došle gledati, a pridošli su se nagurali na vratima i prozorima da im ništa ne promakne. Predavanje darova zbivalo se prema ceremonijalnom redoslijedu. Prvo su dar

¹⁰⁷ *inf. prepiti se propiti se*

predavali mladenkini roditelji, zatim krsni pa firmani kumovi. Nakon njih ujak i ujna, zatim stric i strina pa braća sa ženama i sestre s muževima. Ako je podsneš bila mladenkina sestra, ona i muž darivali su u njezinoj kući, ako je bila mladoženjina, darivat će u njegovoj. U Prepuštovcu je predavanje darova počinjalo i završavalo s mladenkinim roditeljima.

MLADENKIN DOMAČI ČESNIK: Dragi svati i gošćeniki, sad se buju prezivali dari¹⁰⁸. Priramlajte¹⁰⁹ kaj ste donesli. Muorate platiti kaj ste pojeli.

(Mužikaši tri puta sviraju pjesmu koja najavljuje predavanje darova.)

Oj, čačeki i mamice,
sim šetujte i darujte,
ove naše mlade diete,
kaj otaja, vas ostavlja.

Ki peticu, ki šesticu,
da si kupi zibačicu,
de se bude sinek zibal,
gda se bude narodil.

Zabilježen je i fragment:

{Ki petačku, ki šestačku da si kupi udevačku.}

Mužikaši su bili umorni i svaki su trenutak iskorištavali da se odmore. Između sebe su znali izabrati jednoga koji će skupljati darove, a oni su otišli malo odspavati.

(Mužikaš uzima tanjur i kreće k stolu mladenkinih roditelja.)

MUŽIKAŠ: Falen Isus i Marija.

MLADENKINI RODITELJI: Falen Isus i Marija.

MUŽIKAŠ: Jel bi šteli da vas dragi Buog i majkica Božja pomore¹¹⁰?

MLADENKINI RODITELJI: Šte rajši¹¹¹ neg mi.

MUŽIKAŠ: *(Pružā im tanjur na koji majka stavlja plajet, prekrivač za krevet.)*

Je. Te je rubje za jemput oblieči: rubača¹¹², fertun¹¹³ i bluza i paculica¹¹⁴ i

¹⁰⁸ inf. prezivati dare *predavati darove*

¹⁰⁹ inf. priramlati *pripremiti*

¹¹⁰ inf. pomoći

¹¹¹ rajši *komp. pril. rado radije*

¹¹² rubača *suknja*

¹¹³ fertun *pregača*

¹¹⁴ paculica *ženska kapica, dio nošnje*

roubec¹¹⁵. Al te je pisme, a de je štembilj?

(Otac na vrh te odjeće stavlja novčanicu. Mužikaš želi otići, ali ga mladenkina majka zaustavlja.)

MLADENKINA MAJKA: Počekajte, gospon mužikaš! *(Stavlja na novčanicu naranču.)*

MUŽIKAŠ: Fala liepa. Liepi ste dar dali i svoje diete darovali. Falen Isus i Marija dok se opet ne najdeme.

MLADENKINI RODITELJI: Falen Isus i Marija.

MUŽIKAŠ: *(Odnosi dar pred mladence.)* Falen Isus i Marija.

MLADENKIN DOMAČI ČESNIK: Falen Isus i Marija.

MUŽIKAŠ: Ove je liepi dar kaj ga je sam dragi Buok dal. Ove daruju gospona mladog i gospu mladu nejni mama i čača.

(Mladenci samo kimnu. Podsneš stavlja plajet pred mladu, novac pred mladoženju.)

MLADENKIN DOMAČI ČESNIK: Fala liepa, mi im se zafaljujeme. Dragi mužikaš, spite si male. Ste z daleka pouta došli, pa ste se rasušili.

MUŽIKAŠ: Fala liepa.

(Kratko se svira i pleše i tako iza svakog dara.)

MUŽIKAŠ: *(Ide k mladenkinim krsnim kumovima.)* Falen Isus i Marija.

KRSNI KUMOVI: Falen Isus i Marija.

MUŽIKAŠ: Jeli bi šteli da vas dragi Buog i majčica Buoža pomore?

KRSNI KUMOVI: Šte rajši nek mi.

(Krsna kuma stavlja na tanjur veliki jastuk u ukrašenoj jastučnici, kum na jastuk novčanicu.)

MUŽIKAŠ: O, kakav liepi vajnkuš vu pisane¹¹⁶ vajnkušnice!

Rubje, naslagani tekstilni predmeti pred mladenkom, ubrzo su bili visoki toliko da se ona iza njih jedva vidjela. Njezina je majka odnosila rubje u komoru. Mužikaševe šale bile su dobrodošle.

MUŽIKAŠ: Jeli bi šteli da vas dragi Buog po nuoge? *(To je igra riječima koja znači „po nozi udari“.)*

GOŠČENIK: *(Odgovara.)* A, ne. Ne. Mi hoćeme da nas pomore.

MUŽIKAŠ: *(Predaje dar mladencima.)* Ovo je liepi dar kaj ga je sam dragi Buog dal. A jeli bi ja te mogel sebe zeti? Baš bi mi trebal nuovi vajnkuš i liepi penezi.

MLADENKIN DOMAČI ČESNIK: A ne. Te je za naše mladiče.

(Kada su se svi izredali, mužikaš ponovo dolazi k mladenkinim roditeljima)

¹¹⁵ roubec *marama, dio nošnje*

¹¹⁶ pisan *ukrašen prugama*

i majka daruje rubaču, fertun, bluzu i na to otac stavlja novac.)

Primiti darove značilo je u sljedećoj prilici darivati podjednaku vrijednost. Stoga je trebalo precizno znati koliko se od koga dobilo. Najčešće je na to pazila podsneš, bilo da je dobro pamtila, bilo da je zapisivala. Ponegdje je zapisivala i mladenka, češće podsneš, jer, kako smo već vidjeli, umjesto mladenaca je sve što je trebalo obavljao netko od svata. Darovatelji i vrijednost bili su u određenoj hijerarhiji. Naime, najveći dar, tj. najbogatija odjeća i najviše novca, očekivalo se od krsnih kumova, i mladenkinih i mladoženjinih. Slijedili su firmani kumovi, roditelji, braća i sestre.

(Pridošlice odmah komentiraju darove.)

PRVA ŽENA: Mladiči su pune dobili dara. I rubja i penez.

DRUGA ŽENA: Stric i strina su premale dali. Još penez dost, al nie bile rubja, gda strina nie nikakva tkalja ni šnajderica¹¹⁷, niti za se ni za drugoga.

PRVA ŽENA: Krsni kumi su najbuolši dar dali, kak i pripada¹¹⁸: vanjkuš, bluzu, i roubec kaj je obavezne, pa za mladenca robaču i na te liepe peneze. I narande.

DRUGA ŽENA: Je. Narande su z dalieka svieta. Preštimate, skuope.

PRVA ŽENA: Si vidla kakav su od vujne dobili prebrani¹¹⁹ plajet? Tak liepoga, cifrastoga¹²⁰ niesem nigde videla. Buog zna od kud je ona svila s koju je prebirala. Il je nekumu drugomu dala prebirati. Muoram ju pitati, če bu štela povedat¹²¹.

(Dvojica pridošlica komentiraju.)

PRVI MUŠKARAC: Prezivanje¹²² se naviek nategne¹²³ da bu dože trajale. Več me noge buliju.

DRUGI MUŠKARAC: Te mužikaš odvlači da se negvi moreju duobre prespati¹²⁴. Strpi se da završiju pa buju i nam dali vina i gibanice¹²⁵, da bolše jučeme.

PRVI MUŠKARAC: Su to bogate guosti. Dari se prezivaju već dvie vure. Pa bu se cielu zimu pripoviedale šte je kulike dal.

¹¹⁷ šnajderica krojačica

¹¹⁸ inf. pripadati pristoji se, obaveza je

¹¹⁹ prebrani ukrašen tkanjem (tkalačkom tehnikom „prebirajne“)

¹²⁰ cifrasti kićen

¹²¹ inf. povedati reći, kazati

¹²² prezivajne ovdje: predavanje darova v.

¹²³ inf. nategnuti se otegnuti se, dugo trajati

¹²⁴ inf. prespati se odspavati, naspavati se

¹²⁵ gibanica kolač od dizanog tijesta s nadjevom

DRUGI MUŠKARAC: Kaj misliš kulike je te jela i pila kaj saki gazda muora priramlati za guosti. A nie saki buogat. Sreča da ima saki familije pa pomažeju jeden drugomu.

PRVI MUŠKARAC: A bogme nie leke ni se zdržati. Gda se ide po mladu i v cirkvu je več jeden dan. Pa nuoč i dan pri cure, pa opet nuoč i dan pri dečke. Hajka¹²⁶ se tak da mužikaše od igrajna prsti pečeju, a goščeniki zievaju i više ne moreju tancati. Zate se i muora iti spat, kaj je te veliki umor.

PRVI MUŠKARAC: A ak gosti ne trajaju tri dane, v sele se prigovarja da il jeden ili drugi gazda nie bil dosta sposoben. Te ti je tak.

DRUGI MUŠKARAC: Pripoviedal mi je prijatel z Jadomovec kak su pri negvem susede bile guosti. Taj muoj prijatel je bil luovec pa je imel sedem cuckov. Rekel je: „Žalosne su guosti, ak su moji cucki¹²⁷ doma a ne tam. Jaki su gazde a niesu niš po dvorišču rashitali košče.“ Si razmel? Jer da trieba hititi van kuosti na terimi je još ostale mesa, da bu i za cucke i z bliza i z dalieka. Zate je taj muoj sused rekel: „Škrte guosti, škrta hiža.“ Poštene! Ak je čača siromak, najviše kulike je moguć priramla. Kaj ne more, nište mu ne zamieri. Al bogatomu da.

PRVI MUŠKARAC: Viš. Nešte se ne obazira kaj mu bode šte rekel i zamieril. On napravi po svem. A nešte se obazira i čuva se da ga ne buju špuotali.

DRUGI MUŠKARAC: Muoj brat je lani duobre prodal vine i za sina je priramlat guosti da je ostale pune mesa i kolača i vina pa su suosedem dale da se pogostiju, nek znaju da su guosti bile.

Završilo je predavanje darova. Predvečer je vrijeme da se ide k dečku. Kao uvijek, formirala se povorka i svati su uz sviranje putne krenuli k njegovoj kući. U curinju su kući goščenici mogli ostati koliko su željeli.

8. PRIZOR

KAŠINA, MLADOŽENJINO DVORIŠTE

(Povorka stiže u mladoženjino dvorište i mužikaši sviraju nekoliko taktova jednoga, pa drugoga, pa trećeg drmeša. Iz kuće pred svate izlazi mladoženjin domači, iza njega mladoženjini roditelji.)

MLADOŽENJIN DOMAČI ČESNIK: Falen Buog.

SVATI: Navieke fale vrieden.

MLADOŽENJIN DOMAČI ČESNIK: Kaj trebate?

¹²⁶ inf. hajkati veseliti se, ludovati

¹²⁷ cucek pas

DEVER: Vlovili sme golubicu i dopelali.

MLADOŽENJIN DOMAČI ČESNIK: Duobre, nek bu v nuovem duomu sretne.

Dečkova je majka na ulaznim vratima mladoj pružila pogačicu, okrugli pšenični kruh ili obični kruh, a svekar pehar vina. Smisao je tog postupka bio postići da u toj kući nikada ne bude gladi ni žeđi.

9. PRIZOR

KAŠINA, HIŽA

U hiži su bili prostrti stolovi i svati su posjedali na svoja mjesta. Pod stol se skrio dječacić, koji je mladu povlačio za suknju. Ona ga je uzela u krilo, poljubila ga i darivala. Dobio je jabuku u koju su bile utisnute kovanice zamotanu u rupčić. S tim je darom dječacić otišao. Dječacića se nazivalo *nakolenče*, a uzimanjem u krilo mladenka je magijskim putem željela postići da prvo dijete koje rodi bude muško.

MLADOŽENJIN DOMAČI ČESNIK: (*Toči svatima u čaše.*) Kak vidim, štief se pobrinul za duobre vine i šljivovicu. A ima i tropice¹²⁸ i droždenjke¹²⁹. Saka mu čast. Pijača je dobra. Goščeniki, za stol! Sad bume si nekaj zagrizli. Bume videli jel naša mlada huoče jesti. Če hoče jesti, bude štela i delati. A onda bume spratili mladu da se preslieče i da duojde ko snieja.

Posluženo je nekoliko jela, što još nije bila večera, nego uvod u sljedeći ritual. Najčešće su to bile krvavice i *sparjene zelje*, pirjano kiselo zelje; domaći kruh i kuhani špek. Pirjano se zelje smatralo svakodnevnim, skromnim jelom. Ljudi su uzimali jelo, podsneš ga je stavila na tanjure mladičima. Mladenka, jedući, dva je puta stavila zelje u usta, a treći put ga bacila pod stol ili je žlicom preko ruba tanjura bacila malo zelja na stol. Glumila je da to čini potajno, da je nitko ne vidi. Kada je to učinila treći put, svatovi su se „zaprepastili“, počeli negodovati i galamiti.

SVATI: (*Uglas.*) Kaj? Neče jesti? Gizdava¹³⁰ je! Te nam ne treba. Pelaj ju van! Nečeme ju! Ne bu dobra gazdarica gda neče zelje jesti. Te otpriemete de ste i zeli! Mužikaši, igrajte poutnu, nek ide van jer neče jesti neg diela zbrnjčke¹³¹.

¹²⁸ tropica rakija od tropa

¹²⁹ droždenka rakija od „drožđa“, taloga od grožđa na dnu bačve

¹³⁰ gizdav ohol, ovdje: izbirljiv

¹³¹ zbrnjčki pogr: lošiji ostaci hrane

(Svati mladu tobože tjeraju od stola i ona uz putnu s cijelom povorkom svata kreće u komoru.)

10. PRIZOR

KAŠINA, KOMORA

Komora je bila mala spavaća soba i imao ju je sa svojom ženom svaki oženjeni sin u kući. Ušle su mlada i podsneš. Dever je na vratima ostao čuvati stražu, a povorka se vratila u hižu. U komori je čekala žena koja je djevojku na početku odjenula u bijelu odjeću i počešljala je da bi joj stavila vijenac i veo, znak mladenke. Sada ju je svukla i odjenula u *snieju*, snahu, u uobičajenu žensku odjeću.

Već je spomenuto da su djevojke u Sesevskom prigorju kosu plele u jednu ili dvije pletenice, a marame su nosile samo za zaštitu od hladnoće. Naprotiv, kosa udane žene posve se ili djelomično pokrivala jer se vjerovalo da privlači zle sile koje bi ženi mogle naškoditi. Drugim riječima, kosa je bila izložena urocima pa ju je trebalo zaštititi. Štitila ju je kapa ili marama, a da bi se mogle pričvrstiti za kosu, trebalo je kosu počešljati na određeni način. Da bi se oblikovala kosa udanoj ženi, potrebno je bilo pomagalo za pridržavanje, t.zv. kundž (izgovara se i kao kojšč), trokut oblikovan od deblje žice. Baza mu se priljubila na zatiljak, a pletenice omotala oko stranica. Kapica, paculica, učvrstila se za kundž s pomoću ukosnica koje su izgledale kao dugačke pribadače s velikim glavicama. Paculica je pokrivala samo kosu na zatiljku. S paculicom na glavi žena je boravila u kući i oko kuće, u dvorištu. U javnosti je na glavi, odnosno preko paculice, nosila i svojevrsnu maramu, *peču*. U vrijeme naše svadbe, naime u prvoj polovini 20. stoljeća, peča je bila odavno napuštena, paculica djelomično. Žene su umjesto njih prihvale praktičnije kupovne *rupce*. Što se tiče odjeće, žene su u spomenutom razdoblju nosile bluze građanskoga kroja. Suknje s pregačama i podsuknje nisu se promijenile. Ti su odjevni predmeti bili različitih boja, no propisana boja snahine odjeće i paculice u tom dijelu svadbe bila je neka od *prostih* boja: plava, žuta, siva, ljubičasta, ružičasta.

Nakon presvlačenja svatima su u hiži dojavili da je mladenka spremna pa su krenuli po nju i dopratili je u hižu. Njezina je frizura s paculicom pokazivala da sada pripada novomu društvenom razredu. Iz razreda mladih ljudi koji još nisu oženjeni/udane ušla je u krug onih koji jesu, što se od svakog pojedinca i očekivalo. To je značilo nov položaj u društvu, donosilo nove obveze, odgovornosti i poštovanje mlađih. Tradicijsko je društvo strogo do toga držalo i zahtijevalo da se status može očitati na prvi pogled.

11. PRIZOR

KAŠINA, HIŽA

(Kad je sneha na ulazu u hižu, domaći česnik traži tuš.)

BARICA: Dobre jutre, moji čača i mama i moja hiža i sva moja družina¹³².

(Ona donosi „prebrani ručnik i v kite spleteni domaći konec od povesma da se ima s čim šivati“. Ručnik i konac vješa o čavao zabijen u ulazna vrata.)

MLADOŽENJIN DOMAČI ČESNIK: Dragi svati i gošćeniki, ide sneja prve jutre v ižu¹³³. Mužikaši igrajte drmeš! Te je tanec za mladiče. Bume videli jeli je šepava.

Mladenka se držala ozbiljno, ali sada, kao sneha, smjela se opustiti, razgovarati sa svima i smijati se. Mužikaši su svirali drmeš pa je plesao mladi par te dever i podsneš. Plesali su tri različita plesa, n.pr. polku, drmeš i „Ciganicu“. Svati su sa zapaljenim fenjerima, šibicama ili svijećama zavirivali snehi pod suknju.

PRVI SVAT: Snieja je šepava.

DRUGI SVAT: Daj male bolše posvieti, pa buš videl da nie.

PRVI SVAT: More tancati. Nie šepava. More ostati.

MLADOŽENJIN DOMAČI ČESNIK: Sad se snieja mora iti preslieči v šareninu¹³⁴, vu čem bode ostala. Mužikaši, igrajte putnu!

Uz sviranje putne snieju se opet otpratilo u komoru. Ista ju je žena odjenula u odjeću šarih boja, u kojima je prevladavala žarko crvena boja. Na isti su je način uz putnu svati ponovo otpratili u hižu. Za vrijeme drugog snahina presvlačenja došli su prviči, gošćenici iz njezine kuće, na večeru.

MLADOŽENJIN DOMAČI ČESNIK: Dragi svati i gošćeniki, ideju nam prviči.

Te naši preštimani dieklini mama i čača i kumi i si gošćeniki ideju k nam na večerju. Vi, dečkovi gošćeniki, išli bute v nedelu k cure na odvracke. Da se potroši, ak je kaj ostale. Ak kaj sfali¹³⁵, se pripeče i prikuha. Na odvracke bu tebe, dragi Ivek, tvoja familija donesla dare v cule zavezane, kaj si dobil v svoje hiže od svoje familije.

(Mužikaši svirajući putnu idu ususret prvičima i prate ih u hižu. Mužikaš na

¹³² družina obitelj

¹³³ Ide snieja prve jutre v ižu! *uzrečica koja najavljuje da po prvi put pred obitelj dolazi ne više mladenka- djevojka, nego snaha- udana žena*

¹³⁴ šarenina šarena odjeća, sadrži jarke crvene nijanse i druge boje

¹³⁵ inf. sfaliti uzmanjkati, ponestati

vratu violine ima zataknutu novčanicu, nagradu od boljestojećih pojedinaca. Prvići sjedaju za stolove. Tada snieja drugi put ceremonijalno dolazi pred goste.)

MLADOŽENJIN DOMAČI ČESNIK: Ide snieja druge jutre v hižu¹³⁶.

Snieja je ovaj put donijela pune ruke darova za svekrvu i svekra. Za svekrvu je bio plajet, za svekra rubača i *gače*. Dever je išao za njom noseći *na pleča cule s osipki*. Osipki su komadići suhog sira i domaći kruh narezan na kockice. Snaha je svakomu darovala komadić sira i kruha. Prvići bi došli baš na vrijeme da dobiju osipke. Nakon toga je bilo vrijeme večere.

(Sukačice poslužuju večeru. Jedući, razgovaraju Ivekova firmana kuma i Baričina krsna kuma, koja je došla s prvićima.)

KRSNA KUMA: O milostiva Jalža, kak ste kaj?

FIRMANA KUMA: Jesem ti ja milostiva. Milostiva kukurizna! Kak i ti.

KRSNA KUMA: Veselim se kaj je Barica, moja najdražeša zetica¹³⁷ dobila dobroga mouža. Bil bu dobra pomoč tastu kaj ima najbolše trsje v Prepuštovce. I najbolše vine. Drugima se vine vuocti il ne držiju sodiče¹³⁸ v redu pa smrdi. A mama je dobra domačica. Jake duobre zna kuhati i kolače peći i v iže si reda napravi.

FIRMANA KUMA: Se razme da je onda i Barica vriedna, dobra težakinja¹³⁹, da vuoli delati, kukurize okapati. Kod takve se mame rodila, pa se od nje i navčila.

KRSNA KUMA: Siromak muoj brat ima ženu lošu gazdaricu. Neznanu¹⁴⁰. Ni jele ne zna prave napraviti, ni kod rubja ni sposobna da ga čiste opere i nigdar¹⁴¹ ni reda v iže. Pa ni svoju dieklu prav ne vuči. Jer diekla od čače i matere trieba dopriemiti rubje za se, kaj bu nosila gda otide zamuž. I stuolnake, plafta, ručnike, kaj se bu drle¹⁴². Moja nevesta ne misli na te da je za čer¹⁴³ ne budu pitali. Starci od dečka takvu nečeju. Jer da diekla ne more biti duobra gde mati nie. Pa bu zaostala¹⁴⁴. A gde već jemput preostane¹⁴⁵, bu

¹³⁶ Ide snieja druge jutre v hižu! v. 133., najavljivanje drugog izlaska snahe pred obitelj

¹³⁷ zetica žensko kumče

¹³⁸ sodič bačvica

¹³⁹ težakinja marljiva radnica

¹⁴⁰ neznan neuk, neznalica

¹⁴¹ nigdar nikada

¹⁴² inf. drti se trošiti se upotrebom

¹⁴³ čer kći

¹⁴⁴ inf. zaostati ostati neudana

¹⁴⁵ inf. preostati ostati neudana

stara diekla i kaj bu onda?

FIRMANA KUMA: A kaj bi bile? Takve se saki mikava¹⁴⁶. More otiti još same za duovca¹⁴⁷ ki ima decu il za siromaka bez dece, staroga čoveka kaj mu je žena vmrla i doraniti ga. Il nekakvoga pijanca.

KRSNA KUMA: Baricu su kak sake ženjske diete pazili bolše neg uoke v glave, da negde ne zaluta. Ak diekla landra¹⁴⁸ kak ne pripada¹⁴⁹, te se prečuje pa se v sele spominaju¹⁵⁰ za te. Si čula za Ruožinu čer? Gde god je kakva mužika, zabava, tam je, a pri puosle je nie. Te ti je smicalica¹⁵¹ kaj se smica¹⁵² sim pak tam.

KRSNA KUMA: Joj si ga mene, kaj bu s toga! Ak se smica i ojdi¹⁵³ s dečkima, ne misli da more fuota¹⁵⁴ dobiti. Šte bu onda za te odgovarjal? Prepuščena¹⁵⁵ bu sama sebe.

FIRMANA KUMA: Ah. Buog mi griee opruosti. Nit Ruoža vala niti je čer.

MLADOŽENJIN DOMAČI ČESNIK: Za denes je dosta. I zutra je dan. Dosta sme jeli i pili i tancali. Muorame se odmoriti jer zutra muorame nastaviti guosti. Laku nuoč.

(Može uslijediti mali šaljivi dodatak.)

GOŠČENICI: Buhe vas jele cielu noč.

DOMAČI ČESNIK: Nas jele, vas dojele.

(Gosti se razilaze i odlaze na spavanje gdje su spavali i prošle noći.)

12. PRIZOR

KAŠINA, SLJEDEĆE JUTRO

Mužikaši, svati i gošćenici okupili su se u dečkovoj kući i započeo je posljednji, treći dan slavlja. Neki su se presvukli, vidjelo se da im je odjeća izglačana.

MLADOŽENJIN DOMAČI ČESNIK: Dragi svati i gošćeniki, dobre jutre. Ste

¹⁴⁶ inf. mikavati se *izbjegavati, uklanjati se*

¹⁴⁷ duovec *udovac*

¹⁴⁸ inf. landrati *pogrd. vucarati se, zabavljati se u lošem društvu, v. smicati se*

¹⁴⁹ *ovdje kako se ne pristoji*

¹⁵⁰ inf. spominati se za *prepričavati, govoriti o nekome tko je na lošem glasu*

¹⁵¹ smicalica *ženska osoba koja se „smica“, vucara, povlači*

¹⁵² inf. smicati se *pogr. vucarati se, povlačiti se; v. landrati*

¹⁵³ inf. ojđiti *hodati, ići*

¹⁵⁴ fuot *vanbračno dijete*

¹⁵⁵ prepuščen *prepušten*

se naspali? A vi, Ivek i Barica, sta kaj pruostoga delali?

(Dvije žene među gošćenicima šapću.)

ŽENA: Gda sem bila dieklica, žene su se spominale a mi dieca sme uhe napinale da nekaj čujemo o tem kaj mladiči dielaju.

Svati su ujutro imali dužnost pregledati plahte na kojima su mladenci spavali. O tome su zabilježene razne priče. N.pr. da su parovi koji su i prije vjenčanja bili zajedno malo bojom zamrljali plahte da ih pokažu. Čulo se i da, ako plahte nisu bile krvave, umiješali su se i roditelji i napadali sina da se dao prevariti ili su grdili djevojčine roditelje da im kći nije poštena djevojka.

SVATI: *(Ispituju Iveka.)* Kak je bile? Kak si zbavil? Bile je duobre gda se snieja smjeje. Muorame iti v komoru pogledati jel plafta krvava. Da vidime jel bu mladenca veter odnesel. Ak nie krvava znači da su jajca prazna, pa bu ga odnesel. A vi dieca, ojte van, da ne te poslušali bedastuoče.

Snieja je ujutro kada je ustala počela obavljati redovne poslove. Kao prvo, morala je donijeti vode sa zdenca i skuhati doručak, kavu i čaj gostima. Pratila ju je kao i uvijek povorka mužikaša, svata i svih gošćenika. Ona je izvukla vodu iz bunara ili je to učinio muž. U drvenu ili metalnu posudu, *škaf*, natočili su vodu i snieja ga je na glavi nosila kući. Škaf je predala sukačicama. Sljedeća joj je dužnost bila pomesti kuću. Naime, netko je donio naramak suhog lišća i razbacao ga po kući, a snieja ga je mela. Nakon što je pomela, "se posolilo", ponovo se razbacalo lišće. To je znalo i dugo trajati, dok mužu nije dosadilo.

MLADOŽENJIN DOMAČI ČESNIK: Dragi svati, snieja je v jutre prva muorala iti na zdenec škafem da donese vode, da se skuha freštukel¹⁵⁶, kava i čaj za gošćenike. Sad buju nam sukačice donesle freštukel. A je li snieja zna kaj ju sledi prije freštukla? Muora gošćenike skušuvati¹⁵⁷.

Snieja je redom izljubila sve svate i gošćenike: svekrvu i svekra, muževu braću i sestre s obiteljima, kumove, ujake i ujne, stričeve i strine, devera i podsneš, domačeg česnika, zastavnika i mužikaše. Slijedi doručak i nakon njega se nastavlja s plesom.

(Među gošćenicima dvije žene jedući razgovaraju.)

¹⁵⁶ freštukel *doručak*

¹⁵⁷ *inf.* skušuvati *izljubiti*

PRVA ŽENA: Blage hiže kaj ima za divku¹⁵⁸. Pri mene se peče i mele jačmen¹⁵⁹ za kavu.

DRUGA ŽENA: Prošle lete sem bila v goste pri dobrem gazde i za freštukel je za kavu bil jačmen. Pustili sme ga. Nisme pune pripovedale jer sme znale da niemame za koga spominati. Za nega se znale da je škrtec.

MLADOŽENJIN DOMAČI ČESNIK: Mužikaši, vužgi ga Blaž!

(Nastavlja se slavlje. Dolazi vrijeme ručku.)

MLADOŽENJIN DOMAČI ČESNIK: Sukačice, projsime, uojbed¹⁶⁰.

Nakon ručka, kada su gošćenici i prviči malo odahnuli, bilo je vrijeme da dečkova obitelj preda darove, kao što je to u dieklinoj kući učinila njezina.

MLADOŽENJIN DOMAČI ČESNIK: Dragi svati i gošćeniki, sad se buju prezivali dari, pa nek donese šte bu kaj daruval. Vi mladi ne pometite da su po starine pri cure nejni daruvali rubje, ne peneze. Peneze je pri dečke daruvala njegva familija. Al te se spremenile¹⁶¹ pa sad daruje šte kak huoče i more.

Slijedilo je predavanje darova jednako kao u djevojčinoj kući i trajalo 2 – 3 sata. Nakon predavanja darova opet se nastavljala pjesma i ples. Budući da se pripremljeno jelo dotad uglavnom pojelo, sukačice i pomagačice završile su svoje dužnosti. U njihovu su čast tada mužikaši odsvirali *solu za sukačice*. Svati su među sobom skupili nešto novaca i platili tu solu mužikašima. Dotad su sukačice morale čuvati jelo od kojekakvih psina, n.pr. od toga da netko u juhu ne baci *perilek*.

(Među pridošlima koji stoje na vratima i gledaju unutra, jedna žena objašnjava mlađima.)

ŽENA: Za moje doba su se navečer kak zadnje jele donesle črne devenice¹⁶² i sparjene¹⁶³ zelje. Pa je domači rekel: „Dragi ljudi, na stole su črne devenice. Znete da je sad tomu kraj. Fala liepa kaj sme se videli i čuli.“ Gosti su bile gotuove pa su mužikaši prestali igrati i otišli. Al rođaki su mogli još ostati i mej suobu se spominati a pijanci svoje drieti¹⁶⁴.

¹⁵⁸ divka mješavina od korijena cikorije i finog ječma kao zamjena za kavu pod trgovačkim nazivom „Divka“

¹⁵⁹ jačmen ječam, skromna zamjena za kavu

¹⁶⁰ uojbed ručak

¹⁶¹ inf. spremeniti se promijeniti se

¹⁶² črne devenice krvavice

¹⁶³ sparjen pirjan

¹⁶⁴ inf. drieti ovdje: tjerati svoje

Svadba je završila trećeg dana na večer ili kasno u noći. Nakon što su održali odvrčki, mladi se par mogao preseliti u njezinu obitelj i to je obično učinio unutar mjesec dana. Često su mlade snahe u prvoj godini braka zatrudnjele i imale djecu jedno za drugim.

EPILOG

Kako vidimo, sklapanje bi novog braka redovito uzburkalo malu seosku sredinu. Učinilo je obitelji mladenke i mladoženje predmetom razgovora, procjenjivanja, neminovno i ogovaranja, pogotovo ako je bila riječ o bogatijim obiteljima, koje su stoga bile uglednije i cjenjenije.

Promatrajući život iz ovakve blizine, vidimo da je pri sklapanju braka najvažnija bila imovina, dok se za osjećaje budućih bračnih drugova nije ni pitalo. Pogotovo je romantika bila nešto nepoznato. Nadalje, vidimo prema kojim se osobinama procjenjivala vrijednost žene i ženska ljepota, po kojima muškarac i muška ljepota. Vidi se kakvi su odnosi vladali između mlađih i starijih, kakve su naklonosti, antipatije i zavisti vladale među suseljanima i koji su im bili uzroci. Pogotovo do izražaja dolazi položaj u koji je čovjeka stavljalo bogatstvo ili siromaštvo.

Ostavili smo kazivače da svojim riječima iznesu koje su postupke smatrali pozitivnima, koje negativnima. Tako je istaknuta i pohvaljena darežljivost pri predavanju darova, spremnost domaćina da obilato i bogato časti svoje goste. Osudu su doživljavali škrti. Odobravanje bi zaslužili svatovski časnici koji su se pokazali na visini svog zadatka.

Vidimo i veliku sklonost šali i zabavljanju te prepričavanju pikanterija iz vlastitih života i života suseljana.

Napomene o transkripciji

U tekstu transkribiranom fonološki primijenjena je uobičajena, tradicionalna kroatistička dijalektološka transkripcija, s nekim posebnostima radi lakše razumljivosti:

– u naglasku: kratki naglašeni slog označuje se znakom za (novoštokavski i književni) kratkouzlazni naglasak (˘): *svàti, mòre, nafāliti, nèguf*.

– u vokalizmu: dvoglasni, i to

tipa *e* > *ie*: *diete, lieta, siekel, biel*

tipa *o* > dva su, posebni su fonemi i posebnoga porijekla: (a) *uo*: *muoj Buok, nuosil*; (b) *ou*: *rouka, mouža, žouta, soudila*

– u konzonantizmu: palatalni sonanti, meki *n*, *l*, označuju se dvoslovima *nj*, *lj*, kao u književnom jeziku, a ne uobičajenim znakovima (*ń*, *ł*), n.pr. *konja*, *knjiga*, *zemlja*, *zdravlje*.

– srednje palatalne afrikate označuju se: bezvučna sa *č* – zvučni parnjak sa *č̣*, a ne uobičajenim „trorogim“ slovima (*č̣* *ẓ̌*), n.pr. *obliêči, raskòpči, bràča, srèča; sàda, prèđa*.

Ìdem v guôsti

1. PRIZOR

KAŠINA, MLADENČEVA KUĆA

MLADOŽENJIN DOMAČI ČESNIK: Drãgi svàti, dòbar dãn. Pribrali smè se v naše lièpe Kàšine, v stàre, preštímãne hìže Cumbàjovih. Štièf Cùmbar i žena mu Kàtica ženiju najmlajšega sïna Ìveka. Dùge se nie ženil, pà su ga vèč zvàli „stàri dèčke“, àl, fàla drãgomu Bògu i dèvice Màrije, našel si je dièklu. Z naše je fàre, Svètoga Pètra i Pàvla, z Prèpuštovèc. Zòve se Bàrica, po špicnãmetu Špèkulica. Dièkla flètna i spomètna i ... samïca. Tùliki su je bugàti dèčki snùbili, àl òna nie štèla nèg Ìveka. Bàriçini i Ìvekovi su dukunčali dà se bu òn k njè priužènil.

Živeli, gòspon dèver.

Z ovè, mlàdencove hìže, svàti bùdu išli po mlàdu. Tù nam je dècke, mlàdenec, àli bèz mlàde, pà je ž nìm pòtsneš, a dèver je sàm. Svàti su svèdòki, četvòrica, zàte im se velì dùplici ni svàti. Tu mòra biti jòš i zàstavnik i mužíkãši, dvà guslisti, dvà tamburãša i jèden berdìst.

Jà sem, pròsim lièpe, dùmãçi çesnìk. Bìl sem mòjti i prièk pèdesèt poùt. V Kàšine sem na glàsù kàk rechljìvi çòvek. Ìstina je, nište nè zna šàle zbijàti ni napijàti kàk jà. I nište ne mòre tùlike pupìti dà se ne zupìje. Svèga domãçoga ìma i mlàdenkina hiža. Zèli su Nàca, mèga pajdãša, kàj je govoràndija bòlši nèg je pòp igde v cìrkve. Jèr trèba znàti mlàdu fàjn nafàliti i z fìne hìže spelàti vãn mlàdencu. À i dočekati. I jòš mî, domãçi çesnìki, ìmamè na brìge ponùditi kùpice mlàdičem i svàtèm dà su navièk pùne, pa dajème rieč sàkomu štè bi mlàdičem ràd napìjal i pød sàkem jèlèm mulitvu vòjdime. Al dòsta sem pripovièdal. Grlè mi se òsušile. Sàd nàj se tãnca, àm je tèt i mlàdem i stàrem najdràžešè. Mužíkãši, vùžgi ga Blãž! Drãgi svàti, sad bòte si nèkaj zagrìzli vù ìme Buòžje gdà idetè na dalièki poùt.

Sukaçìce, jèl'e na stòl! Dà si mlàdiçi i svàti pojièju i da ideju na svuòj životni pòt. Drãgi svàti, za zdràvlje naših flètних mlàdiçuv, pijème òvu kùpicu du kàmena ili vu ìme křsta do mãloga přsta.

SVI: Kòlke kàplic tòlke lièt, dàj nam Buòk na svièt živèt.

PRVA ŽENA: Ja nēmrem sàki poût spìti do kàmena. Kòji vòliju pìti, nīm tē dòbrę duòjde. Bfže su pijàni i bedàsti.

DRUGA ŽENA: Ni męņę tę ne pàše. Muòraš dòbrę pàziti. Vidla sęm dà si pọ skrivęčkę zlejàla na poùd. Ak tę nęštę primiēti i toùži domàcemu, bùš muòrala dupliciērati.

MLADOŽENJIN DOMAČI ČESNIK: Svàti! Càjt je dà se ide po mlàdu! Siròta dòma čęka i vęč se bojì dà se Ìvek premislil, pàk nę dòšel pọ jnu. I kàj bu ònda uòna? Jè li ti se žurì? Glęjte junàka, sràmi se! Ìdemę mužikàši! Ìgrajte poùtnu!

2. PRIZOR

PREPUŠTOVEC, MLADENKINO DVORIŠTE

IVKICA: Čųj, Ljubica, nięsem vídla Kàticu. Vàs dvie sięstre ste navięk skùpa. Gdę je uòna?

LJUBICA: Vęč ju ciēli tjęden zoùb bolì. Sàki dãn se jàče. Dòma leží. Nę bi tę nikomu rękla, Ìvkica, ali tębe bùm. Mìslila je da ništę ne vídi kàk se uòna i Ìvek pu skrivęčki gledìju i sastàjeju. Vęč liēte dãn. I v cìrkvę i na gruòbju i na pàši i na siēmnu. Màma i čàča su struògi i nigdàr im niš ne vųjde, pà i od nję je tę skrìla, àli od męne se ne muòre. A guvòrila sem ję jà: „Njęgub je čàča šumàr, gòspon, òn za sına išče dòbru pñiliku, bugàtu diēklu. Nę bi dāl da Ìvek tębe ožęni. Nìti pumisliti. Mì i nięsme bàš siromàki, imamę zemlję. Àli tù su dvie diēkle i sìn. Jòš tębe triēba nadęliti. A triēba i bràtu diēl ostàviti kì bùde òstal dòma. Sprēm Bàrice tì si siruòta. Tę bi bila sramòta i za Ìveka i za nęgve stàrce dà bi òn siruòtu ožęnil. A Bàrica. Tà bugàtušica nię niš bòlša ni liēpša nęg Kàtica. Žàl mi je Kàtice kak trpì. Ni Ìveka ništę ne pìta tęru bi òn štël. Nęgub čàča i Bàričin čàča su si najbòlši prijàteli pà su tę dukončàli i tak muòra bìti.

IVKICA: Èm ję još mlàda, petnàjst liēt. Jòš màlę pa bùdu ję dolàzili snubuòki. Òtkud bùju snubuòki pìtali, tàm bu muòrala oťìti. I Ìveka pozàbiti. Tì si imiēla sręču. Nięsu te silili nęg si dubìla mouža sębe za vuòlju.

LJUBICA: Ìstina je. A viš Jānicu. Njû su nasilili, siruõtu, pa svêga mûža ne trpî jèr je niè po vuõlje. I nièma sluõge. A kàd duõjdeju dièca, a bèz tòga nè bude, ònda bùde i gòršë. I dièca bùju spāštāle.

IVKICA: Ìdeju! Ìdeju svāti! Čùj kak jũčeju! Muõra biti zvõnkë grlë dà bi se jũkālë. Štë tÛ nièma, tÛ je kāk da sÛbÛ v žÛpÛ jũče.

SVAT: Jè l tÛ tā ìža, gòspun dÛvÛr?

DEVER: Mì se vīdi da jÛ.

SVATI: Fālen Ìsus i Mārija! Jè l štÛ pri ìžÛ? DÛ ste? OtrpÛte! Kāj je sāt? Kāj ste se zāprli?

MLADENKIN DOMAČI ČESNIK: Kòji ste vi? Galāmite i rũžite, mīra nam ne dāte. Kòga ìščÛtÛ? Tù nièma nikuga zà vas.

PRVI SVAT: Mì smÛ lõvci. ÌščÛmÛ gòlubicu kù smÛ lõvili, āl nam je vùšla. Ìmame dòjavu dà je pri vas tā gòlubica.

MLADENKIN DOMAČI ČESNIK: Ništa jā o tuõm nè znam. Gòlubice tù niè. Utidiēte! Niè vās tu triēba.

DRUGI SVAT: PuiščÛte, pròsimÛ vas, pa bùte ju mòjti nāšli. Mì sāmÛ ìščÛmÛ svõje kāj smÛ kapāri! Dājte nam ju pukāžÛte. BùmÛ vidÛli jÛl tÛ nāšÛ.

MLADENKIN DOMAČI ČESNIK: DuõbrÛ! DuõbrÛ! BùmÛ poglÛdali! PričÛkajte!

SVATI: TÛ niè nāšÛ. Mì svõju pòzname. TÛ sÛbÛ oštāvite.

SVATI: Jòj nā! Kòja je sād tā? TÛ niè uõne kāj mi ìščÛmÛ. Nāša jÛ mlājša i ìiepša! Tù nÛčÛme! HuõčÛmÛ svõju!

SVATI: TÛ mi ìščÛmÛ! TÛ je nāše cviÛtje! Ìmame nÛšte štÛ bu tÛ prÛzÛl.

MLADENKIN DOMAČI ČESNIK: JÛ l tÛ vāšÛ?

ZASTAVNIK: NÛ! Jā bi ràt, āl tÛ niè mõje!

MLADENKIN DOMAČI ČESNIK: JÛ l tÛ vāšÛ?

SVAT: NÛ. Jā vÛč ìmam.

MLADENKIN DOMAČI ČESNIK: Jèl tètè vāšè?

DEVER: Tètè niè mōje. Tètè je od ovōga. Òn je tètè kapàril. Òn tètè i išče.

MLADENKIN DOMAČI ČESNIK: Jè l tètè vāšè?

MLADOŽENJA: Jè.

MLADENKIN DOMAČI ČESNIK: Po čēm ju pòznatè?

MLADOŽENJA: Po vèrè i ljūbavi.

MLADENKIN DOMAČI ČESNIKI: Kàd je tàk, èvo vam pa nèk vam bù.

3. PRIZOR

MLADENKINA KUĆA

ŽENA KAJ JE MLADU PRIREĐOVALA: Donèsla sem tù v kùtije slòžene kītice. Tètè je mlāda kūpila v Zāgrèbè, Pud zīdèm. Pugāđala se bùm z dèvèrèm kùlikè bu kītice plàtil. Sìm bu dèl pèneze, v kùtije, gdè sèm kītice imièla. Tètè bu dubīla mlāda. Gòspon dèvèr, pròsim vas za kītice pèdesèt dīnaruv.

DEVER: Tètè je pùnè. Tètè nètè bume dāli. Nāj bu dvājst.

ŽENA KAJ JE MLADU PRIREĐOVALA: Al glèjte, gòspon dèvèr, kàk su lièpe i flètne i bìle su fājn skoūpe. Dājte četřdeset.

DEVER: Nāj bu trīdeset.

ŽENA KAJ JE MLADU PRIREĐOVALA: Duōbrè, nāj bù.

SVATI: Sàd bume mi vās čekali? Nèk mužikāši igraju, mi bume tāncali.

MLADENKIN DOMAČI ČESNIK: Mužikāši, vùžgi ga Blāž!

Tūš! Sàd bi pròjsil màlè pòsluha dà bi røkèl pàr rièči, dà bi spràtili nāše mlādiče na nihuv žīvotni poūt. Drāga Bārica, od tètè bùm puočel. Dòbila buš moūža teròga muōraš pòslùšati dō grōba. A muōraš pòslùšati i svèkra i svekřvu kàk svòje ròdene. Nāj se plākati, Kàtica. Bù se i uōna rasplākala. Uōna ide za svujlèm krùhèm. Tī si išla od svujiè stārcuv, a uōna bu oštāla. A tī, Ìvèk, dolāziš pòd

kròv teròga muòraš poštìvati, i žènu i nèine stàrce. A sàd bi vas lièpe blàgoslovil i òte Buòžim poùtem. Napijemę za naše dràge mlàdiçe, tèri nam ideju prèd oltàr na prìsegu.

MLADENKIN DOMAČI ČESNIK: Dràga Bàrica, nèk te pràti svèti Jànuš, pòtni tojvàruš. Sad idemę v cìrkvu, u ime Buòžje. Mužikàši, igrajte pouòtnu!

SVI: Ideju svàti, svàti; ideju svàti, svàti. Lìepu mlàdu, lièpu mlàdu pèlaju.

4. PRIZOR

KAŠINA, CRKVA SV. PETRA I PAVLA

PRVI MUŠKARAC: Tì niš nè znaju. Ni igràti ni popievàti.

DRUGI MUŠKARAC: A, òvi! Čùj! Tì su stàreši, vrsneši. Su dòbri, sę starìnske pjesme znàju. Bùdu dòbre guòsti, vesęle.

PRVA ŽENA: Si vidla mlàdenkę? A Bàricu?

DRUGA ŽENA: Ktèru Bàricu?

PRVA ŽENA: Lipàrku, Špèkulicu. I ònu Supnice i z Jesenòvca? Mòja màma kàj mlàdenke oblàci, čęše i kònjde naplièçe, pripovièda da tē nìje zàfalne. Jer nèke su dièkle stàsité i lièpe se držìju, pa i se mòre oblièci da sę na nìh lièpe stojì, a na nèke nē. Pa bàbe precenjìvaju da nìje lièpa mlàdenka. Pa pìtaju štē ju je sprièmal. Tà i tà. I vùdri pò jne špuòtati. Kàj je tē bàpskę vesēlje!

DRUGA ŽENA: Pà i nìje mògla ništa bòlše napràviti, cē se mlàda oklembēsi pà i òna vìsi i na njē sē vìsi.

TREĆA ŽENA: Nē znam kàk bu tē z Ìvekem i Bàricu završile. Ójtęc mù je tēški svadlìveç. Dē gòd je međ ljudmì, sęgdę svàdu zazìva. Zbòg svàde je zamàle dįžavni puòsel zgùbil. A gdà je bil mlàjši je šòcu ìmeł. I nē jēnu. Mòre bìti dà se Ìvek pò jnem dàl.

PRVA ŽENA: Ję, Štiēf ję svadlìveç. Àli kàk ti tē znàš za šòcu?

DRUGA ŽENA: Sę se znà. Navēk nēštę nèkoga vlovì v kvàru. Pà se tē šìri.

TREĆA ŽENA Ma nište tē za prāv nie znāl. Mōj moūž ž nim diēla v Šumarije i duōbri su si. Velī dā se tē sāmē tāk pripoviēda. Jēr gdā je bil mlājši, Štiēf je bil mužki dā si ga imēl kāj vidēti. Jāki, višoki, ni dēbel ni mřšav i črlēn v līce i z cekinasti lāsi. Se siēčaš dā se naviēk kurvešaste smējal i žęnske miēril od glāve do pęte? I namigāval? Zātę se mišlilę da òdi òkolō drūgi žęn i diēkel, al tē zaprāv nije bilę.

PRVA ŽENA: Viš, viš, kāj su mu zmislili i prišili!

DRUGA ŽENA: Štiēf je imēl sręču kāj je ožęnil Katicu. Dōbra je, rādliiva. Jōš dęņęs znā najbōlše v Kašinę tkāti i prebirati na stānu. I našvāvati. Nām dolāzi snōvat. A šnājderica je na glāsu! Niēma šnājderskoęa sprēima kāj ga nę bi znāla napraviti, pā i bugatūšice k nę dolāziju. I pōbōžna je.

PRVA ŽENA: Zātę ju mōja svekrva ne trpī i rūga se z nję dā se prāvi svetīca, àl da se znā kākva zaprāv ję.

DRUGA ŽENA: Mā kāj! Izmišla i męče lāzi na Katicu dā ju si fālijū, a nę kūdiju. Čīm si dōbra, vęč su ti bābe jālne.

PRVA ŽENA: A Īvek, kāj je ję sīn, ima vęč dvājst liēt i sramežlive je čūdi, povučęni. Nie mōči vidēti ni dā bi bil pijāņec ni kartāš.

DRUGA ŽENA: Ê, pijāņec biti, tę je vęlikę zlò. A gdę je muž kartāš, sę pęneze zakārta pa v hīžę nie mōči ni sòli kūpiti. Ònda, če ję kurvīš, ònda v ĩži nije slōge. A nište ga ne mōre podjārmiti, òn je gāzda. Na njęga duōjde pōrez. I sę drūgę kāj triēba slūžbenę nęga pītaju.

PRVA ŽENA: Za Īvęka mi se ne vīdi dā bi bil kurvīš. Ne rājza, ne trāti nōjči po mužikę. Sāmę dā mu je ĩti v luōf. I dęlati hòče, zęmlu i trfsje. Dā je bār męņę tāk dōber moūž.

DRUGA ŽENA: Tę ti se nigdār nę zna. Nęštę se ne ožęni kāk bi štël, nęk po vuōle stārcov, a pòsle se spremenī pa se prīmi rājzajna i lòšuga drūštva. I žęnu oštāvlja dòma sāmu...

5. PRIZOR

KAŠINA, STAVIŠČE

DEVER: Ô, kàk vîdim, mlâdini su têtëc i têtca priramlàli stavišče! Mî im se zafàlujemë.

TECA: Ô, gòspa puòtsneš! Pa kàk ti žënjske nè bi bìle jâlne gdà si trêjti poût puòtsneš, a nektère ni jèmpuť jòš niësu bìle.

PODSNEŠ: A ktëra bi bìla puòtsneš nèk jâ? Pozābìlë sè dà je pò stāre nāvade puòtsneš mlādencova il mlādenkina siēstra, a dëvër nējnin mouž. Èm je Ìvëk muòj najmlājši brāt, a ni mlāda niēma brāče. Bìla sëm pòtsneš sëm trëm svòjem brātem. V sëlë mîsliju dà su me zëlì za pòtsneš sāmë zātë kàj imam bogātega mouža pa bume bogāte darùvali mlādiče. Al tē smë se Ìvëk i jâ tāk doğovõrili z māmù i ž çācu. I Bāriçini su zādovolni.

TECA: Tāk i triēba. Dāj, bume se kùcnuli! Zëmi gībanice.

PODSNEŠ: Znāš, dëņes ti dëcu više ne vučiju da pòtsneš muõra pàziti da mlāda z rubjëm i šlāřem nigdë ne zāpne i dà jë se kàj ne raskòpci. Za starinu se slābë māri i si bi ràdi imëli klëncerice.

TECA: Prāv imaš. Prì nas je najvāžneše glëdëti sākëga svāta i bàš bàbe glediju pòtsneš jòš više nèk mlādu. Pà se po sëlë pòsle jòš dùgë o sākëm pripoviēda kàk se dřžal, kàk je štë bil gīzdav, kàk je štë bil obličën. A tî. Jòš si dòbrõga štëlunga, kàk si bìla i diēkla.

PODSNEŠ: Za guòste sëm zòtkala i svīlu prebrāla nuõvu rõbaçu i fërtun. I šřšlavë sëm špicë zušila na paculicu i lëpice da se bùju kresāle. Pa nāj glediju čë òčeju.

TECA: Nëk. Znāš se obličëi. I ponësti. A prì nas, àk si màlë õdskòčila, drùgë su ti jālne. A Ìvëk tì idë na dòbrë miēstë. Së je tāk dà bi se mòglë dòbrë žìvëti, sāmë ak bùde sluõga prāva.

PODSNEŠ: Bõjîm se da ne bi kàj med një duõšlë dà se nè bi slāgali.

TECA: Znāš kàk stāri veliju: „Bùju se òni zavùljljeli. Bu ljúbav duõšla sāma pò sëbë.“

PODSNEŠ: Daj Buok i mājka Buožja dà bi bile srětně dọ živōta.

TECA: Stě bili pri Stiplošeku?

PODSNEŠ: Ma kàj bi. Znāš kak siromāki zbegāvaju řti v bęrtiju. Ā i liěpšę je męstę bęrtije duōjti ovāk nękam. V bęrtiju navęk duōjde čude prřđošli.

TECA: Tę mōre biti duōbre jěr se prřđošli tàm stāncaju i zabāvlaju pa oštāviju guščenřke pri mlādičę na miru.

PODSNEŠ: Al sejěņę tūliki dolāziju i smiětaju i dosađivaju ciělu nuōč. Tę su uōni pijāni i bedāsti kàj nę znaju da àk nřsu pozvāni, tàm im nř miěstę.

6. PRIZOR

PREPUŠTOVEC, MLADENKINA KUĆA

MLADENKIN DOMAČI ČESNIK: Drāgi svāti i goščenřki, mř domāči tę znāme, al strānjsem muōram rastumāčiti kàk tę ję gdę su v ižę guōsti. I svāti i guščenřki muōraju za sę męne, domāčoga česnřka, přtāti. Štę me ne pošlūša, za kāznu muōra popřti pōlič vřna. Mužikāši igraju i sukačice diělaju kàk jà komandiēram. Najāvil bum gdà je vriēme za jęļę, gdà za tāncanje i popiēvanje. A gdà se puōl nōči prismikāva, jōš bum vam dāl mālę vesęlja pà bum vas puōslal spāt. Najvāžņęše je řpak dà sęm si duōber zu sukačicami, da bu sę duōbrę. Nękę hřžę za gōste naprāviju ovākvu pipicu. I tę mi bāš pāšę. Lākšę bum pōtōčil vřņę ze sudřčka guōre na nājžę.

MLADENKIN STRIC: Gōspon domāči, jā bi, prōsim liěpę, održal nāpitnicu nāšęm drāgęm mlādičęm. Je slōbōdņę?

MLADENKIN DOMAČI ČESNIK: Tišřna, mlādenkin strřc bu održal nāpitnicu.

MLADENKIN STRIC: Drāgi mlādiči! Bōgu drāgōmu je najdrāžęše gdà su mlādi pōslušni svęm stārcęm i gdà se ž nřmi šřimaju. Tř, Bārica, budi pōslušna svęm řvęku, dà se bu znālę kàk su duōbre diēkle od tvōję familije. Māter tę vučřla dà buš vriēdna gāzdarica pa se sād

pokáži. A tí, Ìvek, pòštuj svêg nuòvog čàču i màmu. Budite pòbožni i dècu pòbožne vùčete. Dàj vam Bòg zdràvlja i Májka Buòžja penêz. A vàm, drági domáči, fãla kàj ste mi dozvòleli tie pãr rièči.

MLADENKIN DOMAČI ČESNIK: Pijème òvu kùpicu od kírsta do mãloga prsta!

MLADENKIN DOMAČI ČESNIK: Mužíkãši, tùš! Drági svàti i gošćeníki, sàd bùme večerjali.

SVI: Zdràvo, Màrijo,
je àndeoski glàs
kàd zãdnja vùra bije
dòdi, mājko, pò svè nàs.

MLADENKIN DOMAČI ČESNIK: Blàgòslòv Buòžji pri nãše večerje!
Sukačice, jèle na stòl!

PRVI MLADIĆ: Sàd bu prílìke. Sàd bùme i ščìpàli, gdà bùju jèle nuojsile na stòl. Bùme vidèli! Tèra ìma tǔdu rìt, tà je pràva!

DRUGI MLADIĆ: Òva.

PRVI MLADIĆ: Kàk znãš?

DRUGI MLADIĆ: Sèm pruòbal.

PRVI MLADIĆ: Kàd si pruòbal?

DRUGI MLADIĆ: Skòristil sèm prílìku, kàd je prèšla pòkraj mènè.

TREĆI MLADIĆ: Čùde kàk su dòbri mužikãši! Bàš kàk se velì: gdà mužikãši ìgraju, tancãši se muòraju preznojìti. I pòitna im je bàš kàk trèba, pòd kòrak.

ČETVRTI MLADIĆ: A tàk su mládi dà je jòš nište ne pòzna. Onáj visuòki z tãmburu je pràvi. Mužikãši su sì, àl nèmù nište niè rãven.

TREĆI MLADIĆ: Ìstina. Bez mužikãšov dubrije, nièsu ni guòsti duòbre. I trèba imèti duòbrog glàsovoðu.

ČETVRTI MLADIĆ: Nèg. Sàka čãst Ìveku. Znàl je zãkaj i je zèl.

PRVI MLADIĆ: Sè si mìslim... Ìvek je najmlàjši od bràče, àl oťiti za

připizdeka! Dà se drùgi moûži tàm v Prèpuštovcu ž nîm rûgaju i govòriju mu da je kuferâš ili dà je z cùlëm dòšel.

DRUGI MLADIĆ: A àk se pòkâže dà je spòsoben i da naprèduje bòlšë od nî, bùdu mu jâlني.

PRVI MLADIĆ: Tâst mu nê bu dâl nikakva práva. Nê bu z ničim vlâstil.

DRUGI MLADIĆ: Žâl mi je kàj ìde od nâs a k tòmu bu jòš i najêbël.

PRVI MLADIĆ: Já nê bi tîga nigdâr naprâvil. Pòlètël je za Bâricu, a dà bu òna nêmu poslûšna, tê ne vèrujem. Tâst mu je na visoke nuõge, pà ga trêba slûžiti. A tù je jòš i pònica. I njê trêba pòkoren bìti. Navêk bùde pod pêtù. Bòlšë bi mu bìlë da je òstal na svêm. Àk se bi z brâču dëlil, ipak bi na svojêm bil.

DRUGI MLADIĆ: Najgòršë jê kàj je Ìvek prêveč stîsnut, pà se nê bu znâl postàviti dà ne šerâfiju ž nîm šte kàk hòčë.

PRVI MLADIĆ: Kàj se tù mòrë. Tàk je sàkëm dëčku kàj oťide v zàmùž.

SVAT: Puranina jê od sèga najbòlša. Jòš z cîklu i vûgorki!

DEVER: Nêg. Od tâncanja sëm sàv zakîplen pa mi pàšë mřzle vîne i mřzla pečënka.

SVAT: Mòja bàba je dòšla na svòjë. Nájvišë vòli slâni štrûdlin od sira.

DEVER: A mòja kùhanë vîne. Tê je preštímãne. Cùkor je skoûp. Kila cùkura v kòckë je šesnâjst dinarov, a težák ciëli dãn kòpa za dëšët dinarov. Tàk da dãn i puòl kòpanja niê za kilu cùkura. Têra je òna diëkla v plâve blûže?

SVAT: Têra?

DEVER: Òna za stòlëm pri vrâte.

SVAT: Tî bečâr! Dopâda ti se i v nû bi se zadiênul? Tê zaborâvi. Tê je zã me. Spriëmam se snûbit ju. Mòji stârci velîju da je duòbra diëkla i dà se slâžeju da ju dopriëmim. Sàmë àk bu štiëla.

DEVER: Kàj gòd! Òna je preliëpa zã të. Kãkve svilenkaste lâsi i liëpe kite! I bùcmastë ličë.

SVAT: Pàzi kàj govòriš! Rèkël sëm ti da vù jnu ne dîraš!

DEVER: A kàk ìma dòber lièpi grùšt! Dà ju je milîna glêdèti!

SVAT: Sì me çùl?

DEVER: Nè znam gdà sëm vidël tàk dùgi tiênki strùk! I roùde cìceke! A kàk ìma lièpe nòge! Pùne, debêle kàj se sàkemu dupàdaju.

PRVA ŽENA: Ìvek je fëš dëčke. Ìma lièpe rumëne vùsnice i zoùbi mu se belîju. Al Špëkulica nê bàš lièpa. Jè, ìma okrùgli òbraz, àl je bliedòlika i lâsi jè vlečëju na črne. Kàk i òci. A muškima je sàmë zã tã da ìma žouite lâsi i plãve òci.

DRUGA ŽENA: Jè, jè, bàš je tàk. I niè Buòk znã kàkvoga štëlunga, al viš kàk ìma lièpu òpravu, kàj jè jè svekÿva zošîla. Sàmë granière ìma.

PRVA ŽENA: I zdîgla je rëp kàj je dobîla lièpoga mouža!

DRUGA ŽENA: Bãricu, kàk sàku bugãtu dièklu je sãki štël zëti. Ì da niè poštëna za njû se niš lòšega nè smë rëçi. Àk se i ìma kàj, tã nãjde dàle jer se bugãtomu ništë nè bi ràd zamëril. A siruòtë zmîsliju kàj nigdar niè bile ni nè bu. Pã se pò një touče kàk kòmu pãše i sãki ju špuòta i ògovãrja jër se siromãka ništë ne bojî.

PRVA ŽENA: I nè bu imièla svekÿvu kàk drùge gdà òdeju zãmuž pã su im svekÿve Buòk i bàtina.

DRUGA ŽENA: Nè bu znãla kàk tã jë kàd stãrci od dièčka hòceju vèliki ošëbièk, šumu, òranicu, da je rãvna zëmlja pã se mòre lièpe òràti, pã tfsje.

PRVA ŽENA: I jòš se stãrci posvãdiju pa dõjde i do toga da se razîdeju.

DRUGA ŽENA: A hòceju i najbòlšu krãvu i najlièpšë i najskùplešë ormãre i làdicë. A njëjni uòtec velî da im nëmre toga dàti da bùdu od nëga napravili siromãka. Pa stãrci od dëčka na snièje drva sečëju, kàj da je òna krîva kàj niè tã dopriëmila.

PRVA ŽENA: A kùlikë snièja muòra dèlati! Kopàti i šume dÿva i listînu nošîti, i v svînjcë i v štãle biti. I v tfsju. Mòji siromãki stãrci su nãm, dièklam, govòrili: „Pòsluše i dõbre muòrate bìti i çkomëti. Nè se kãràti i òdgovãrjãti, jer u nãs niè ni fùnta ni grùnta“.

PRVA ŽENA: Ma dè su sàmè našli ták lièpoga zâstavnika! Qvâkvôga mladîča nè znam gdè bi ga vîdla. Sè ima kâk se šîka, dà se muôra sâkômu dopâsti. Sa sâke je strâne fâjn.

DRUGA ŽENA: Znâtè ònu môju sÛsedu kâj se prâvi dà je poštèna, a sè drùgè oĝovârja da su kÛrvè. Bùm vam poviêdala kâj se njè zgòdile. Pròšle nedèle su mužikâši pri nas igrâli. Na dvorišçè pa pòslè navêçer v štâglè jèr je najvêkši. Sviètil je sàmè jèdèn lâmpuš i bìl je mrâk, pà su se sì nÛtra stîskâli i žmîkâli. A tâ, poštèna, si je prištîmala jenôga mužikâša dà se nâjde ž nîm iza štâgla pri kùpu sièna. I našli su sè. Al tètè ni bìl ònâj teròga si je zaštîmala, neg je òn puòslal nèjnoga mouža. Pâk ju je mouž priffknul i pîtal gdà je bìlè ĝotuôvè:
– A kâj ti tu dièlaš? – pà ga je po glâsu prepòznala.
– A kâj si tètè tî?
– Gdà te jâ duôma pruòjsim, ònda velîš dà ti se nèçe. Dà te glâva bolî. Ìl te droùb bolî! A z drùgim ti se hòçè! – pâk jè sè mâm dùplè zažmeknùlè.
– Sè su kÛrvè, sàmè si ti poštèna! Sâd sè vîdi! A pòd kùpèm te nè druòb buòlèl? Sâd se pàzi kâk buš bâvila duôma.
Pâk jè se pòslè nè išlè pòd kùp. Bâr jène vrième.

PRVA ŽENA: Dòber je tâj mouž kâj je prèšèl prèko tòga.

DRUGA ŽENA: A ònâj spâçen Jùra, kâk ĝòd je stâri jòš uvièk pred duçânèm sedî i žèjnjske mièri i kòja mu se dopâda njè velî: „Jòj, kâj si tî fâjn ženîna!“ il: „Jòj, kâj si tî fâjn dèklîna!“ Òpet mi je rèkèl da „Duòjdi, çè imaš prîliku. Ìdèmè v kònoplè. Bùmè se zmîrdali!“

PRVI MUŠKARAC: Viš Bâru? Bùm si ju prištîmal. Vèç ju dùgè kibicièram.

DRUGI MUŠKARAC: A jè. Jè. Bûš. Nièsi tî nikakvi liepotân. Nè buš Bâru dòbil.

PRVI MUŠKARAC: A tî, çè ne vèruješ, duòjdi tà m v Črncòvu šumu, na Vurnoveçînu, pà se puòpni na ònâj râst i čekaj da jâ duòjdem ž njû. Pà buš vidèl jèl bum obâvil.

DRUGI MUŠKARAC: A kâj çè bÛdè ĝorè pòglèdala gdà se bÛtè kušuvâli i mîrdali, pà me bu vîdla?

PRVI MUŠKARAC: A tî se skrî mej fuòje. Èm, šuma je fòjnâta, al je

pošlušnata. I nâj se znojiti da nêš ôpal na nâs.

MLADENKIN OTAC: Od kûd stê? Čiji stê? Jâ sëm gâzda hîžë.

MAČKARAŠ: Mî smë tu domâči. Dòšli smë vidëti mlâdičë. Āk nam dozvuôlëtë, bi tâncali. Jê slòbòdnë?

MLADENKIN OTAC: Slòbòdnë, sàmë dëjtë.

PRVA ŽENA: Ti mačkarâši, të su nâši, z Prëpuštovca. Gdë òni duòjdeju i vesëljë së nadîgnë. Oblečëni su kâk žënjске i v stâre pñnjke, da bùdu gřdi. Duòjdeju zamâzani vu ònëm v čëm su třsje šprîcali. Ā v kapûte stâre naopâk okrëjnene. Nâvada je da mužîkašëm platïju dà im ìgraju sòlu, pa tâncaju. Gda otplëšëju, së otkrijeju. I të su mûški. Gdâ bi žënjске pò nòči išlë z mačkarâši, të bi se zamierjàlë jâkë. Òne ìdeju po dânu na fâšinjek. Pri nas je tàk, sè liepë. Në kâk v Driënovë i Glavnîčë, dë se mačkarâši mej suòbu ràdi pòtučëju. Tàm su ljûdi drùgački, nâpršljivi. Tù pri nas ništë ne duòjdë pijan pa dà bi se v nëkoga zâdël i navliëkël na svâdu.

DRUGA ŽENA: Bila sëm v guostë gdë je mačkarâš dòšël po mlâdu. A si su znâli dà ga je ostâvila pa ìdë v zàmùž za drùguga. Āšla jë, kâj jë môgla, a mlâdenëc se sřdil dà se tu nëkëj gřdoga odigrâva. Da jë, âk je prâva mladënka, trëbala odbiti.

DRUGA ŽENA: Vëč se dùgë nîšëm tàk stâncala! Dòšël je dòber tancâš! Kâj sëm ònë pripovîdala? Ahà, dëčki za ženîdbu mîsliju da priženjàku pri tâstu nîe duòbrë. Da dòk su stârci žîvi, niëma kòrmilë v rûkë. Ne muôra tàk biti. Mòre biti dà je tâst pòpustil ìli se prëpil. Āl višë nîe otporen pa bolûje. Āli su se liëta nakùpile, pâk je na zëtu rëd da vòjdi gòspodârstvë.

7. PRIZOR

PREPUŠTOVEC, SLJEDEĆE JUTRO

MLADENKIN DOMAČI ČESNIK: Drâgi svâti i gošćenîki, sâd se bùju prezîvali dâri. Prirâmlajtë kâj stë donëšli. Muôrate platiti kâj stë pojëli.

Òj, čaçëki i mamice
sìm šetùjte i darùjte
òve naše mlãde diëte,
kàj otãja, vãs ostãvlja.

Kî peticu, kî šesticu,
dà si kûpi zibaçicu,
dë se bùde sinek zĩbal,
gdà se bùde nãrodil.

{Kî petãčku, kî šestãčku,
dà si kûpi odevãčku... }

MUŽIKAŠ: Fãlen Ìsus i Mãrija.

MLADENKINI RODITELJI: Fãlen Ìsus i Mãrija.

MUŽIKAŠ: Jë li bi štëli dà vas drãgi Buôg i mãjçica Bõža pomòre?

MLADENKINI RODITELJI: Štë ràjše nèg mĩ.

MUŽIKAŠ: Jë. Të je rubjë za jëmput obliëci: ròbaça, fërtun i blůza i
paculica i roũbec. Al të je pĩsmë, a dë je štëmbĩlj?

MLADENKINA MAJKA: Põčekajte, gòspõn mužikãš!

MUŽIKAŠ: Fãla liëpa. Liëpi stë dãr dãli i svòje diëte daruvãli. Fãlen Ìsus
i Mãrija, dòk se òpet ne nãjdëmë.

MLADENKINI RODITELJI: Fãlen Ìsus i Mãrija.

MUŽIKAŠ: Fãlen Ìsus i Mãrija.

MLADENKIN DOMAČI ČESNIK: Fãlen Ìsus i Mãrija.

MUŽIKAŠ: Òve je liëpi dãr kàj ga je sãm drãgi Buôg dãl. Òve darùju
gòspõna mlãdoğa i gòspũ mlãdu nëjni mãma i čãca.

MLADENKIN DOMAČI ČESNIK: Fãla liëpa, mĩ im se zafaljùjemë.
Drãgi mužikãš, spĩte si mãle. Stë z daliëka poũta duòšli, pã ste se
ràsušili.

MUŽIKAŠ: Fãla liëpa.

MUŽIKAŠ: Fãlen Ìsus i Mãrija.

KRSNI KUMОВI: Fàlen Ísus i Màrija.

MUŽIKAŠ: Jè li bi štèli dà vas drāgi Buôg i mājčica Buôža pòmòrè?

KRSNI KUMОВI: Štè rājši nèg mī.

MUŽIKAŠ: Ò, kàkav lièpi vājñkuš vu pīsanè vājñkušnicè!

MUŽIKAŠ: Jè li bi štèli da vas drāgi Buôg pò nuôgè?

GOŠČENIK: À, nè, nè. Mī hòcèmè dà nas pòmòrè.

MUŽIKAŠ: Òvè je lièpi dār kàj ga jè sām drāgi Buôg dāl. A jè li bi ja tètè mògèl sèbè zètì? Bàš bi mi trèbal nuôvi vājñkuš i lièpi pènèzi.

MLADENKIN DOMAČI ČESNIK: A nè. Tètè je za našè mlādičè.

PRVA ŽENA: Mlādiči su pùne dòbili dāra. I rubjā i pènèž.

DRUGA ŽENA: Stríc i strina su premàlè dāli. Jòš pènèž dòsta, àli niè bile rubjā, gdà strina niè nikakva tkālja ni šnājderica, niti zā sè ni za drùgoga.

PRVA ŽENA: Křsni kūmi su najbuôlři dār dāli, kàk i pripāda: vājñkuš, blūzu i roūbec kàj je óbavezè, pà za mlādenca rōbaču i na tètè lièpe pènèžè. I nàrandè.

DRUGA ŽENA: Jètè. Nàrandè su iz dalièka svièta. Preštīmānè, skoūpè.

PRVA ŽENA: Si vīdla kàkav su od vūjne dòbili prebrāni plājet? Tàk lièpoga, cifrāstoga nièšem nigdè vīdèla. Buôg znā òd kud je òna svīla z kòju je prebīrala. Ìli je nèkumu drùgomu dāla prebirati. Muôram ju pītati, cètè bu štèla povèdati.

PRVI MUŠKARAC: Prezīvanje se navièk natègne dà bu dòžè trājale. Vètè me nògè bulīju.

DRUGI MUŠKARAC: Tètè mužikāš òdvlāči dà se nègvi mòreju duòbrè prespāti. Stīpi sè da završīju, pa bùju i nām dāli vīna i gibanice, da bòlšè jūcèmè.

PRVI MUŠKARAC: Su tètè bōgātè guòsti. Dāri se prezīvaju vètè dvìe vùre. Pà bu se cièlu zīmu pripoviedàlè štètè je kùlikè dāl.

DRUGI MUŠKARAC: Kàj mīslīš kùlikè je tètè jèla i pila kàj sàki gāzda

muôra priramlâti za guôsti. A nie sâki buôgat. Srêça da ima sâki familiju pa pômãžēju jêden drùgomu.

PRVI MUŠKARAC: A bôgme nie lâkê ni sê zdržâti. Gdà se idê po mlâdu i v cîrkvu je vêč jêden dân. Pa nuôč i dân pri cùre, pa òpet nuôč i dân pri dêčkê. Hâjka se ták da mužikãšê od igrajna pŕsti pečêju, a gošćenîki ziêvaju i više ne mòreju tâncati. Zâtê se i muôra iti spât, kâj je tê vèliki ùmor.

PRVI MUŠKARAC: A âk guôsti ne trãjeju trî dâne, v sêlê se prigovârja da il jêden ili drùgi gâzda nie bìl dòsta spòsoben. Tê ti je ták.

DRUGI MUŠKARAC: Pripovîedal mi je prijâtel z Jâdomovec kâk su pri negvêm sùsedê bile guôsti. Tâj muôj prijâtel je bìl luôvec pà je imel sêdem cûckov. Rêkêl je: „Žâlosne su guôsti âk su mòji cûcki dôma, a nê tàm. Jâki su gâzde a niêsu niš po dvorišçu rashitali koščê.“ Si râzmeł? Jèr da triêba hititi vân kuôsti na terimi je jòš ostâlê mêsa, da bû i za cûckê, i zblîza i zdaliêka. Zâtê je tâj muôj sušsed rêkêl: „Škŕtê guôsti, škŕta hîža.“ Poštêne! Âk je čâça siromâk, najvîše kùlikê je mogûč prirâmla. Kâj ne mòre, ništê mu ne zamiêri. Âl bogâtomu dà.

PRVI MUŠKARAC: Viš. Nêštê se ne obazîra kâj mu bùde štê rêkêl i zamiêril. Òn naprâvi po svêm. A nêštê se ôbazîra i čûva se dà ga nê budu špuôtali.

DRUGI MUŠKARAC: Muôj brât je lâni duôbrê pròdal vîne i za sîna je prirâmlal guôsti dà je ostâlê pòne mêsa i i kolâča i vîna, pà su suôsedem dâle dà se pògostiju, nêk znâju dà su guôsti bìle.

8. PRIZOR

KAŠINA, MLADOŽENJINO DVORIŠTE

MLADOŽENJIN DOMAČI ČESNIK: Fâlen Buôg.

SVATI: Naviêk fâle vriêden.

MLADOŽENJIN DOMAČI ČESNIK: Kâj trèbatê?

DEVER: Vlòvili smê gòlubicu i dòpelâli.

MLADOŽENJIN DOMAČI ČESNIK: Duōbrę, nęk bŭ v nuōvęm duōmu srętna.

(Dà nę budu vŭ tę hĭžę nigdār glādni ni žęjni.)

9. PRIZOR

KAŠINA, HIŽA

MLADOŽENJIN DOMAČI ČESNIK: Kàk vĭdim, Štiēf se pobrĭnul za duōbrę vĭņę i šljivovicu. A ĩma i trōpice i droždęnjke. Sàka mu čàst. Pijàča je dōbra. Goščenĭki, za stōl. Sàd bŭmę si nękaj zagrĭzli. Bŭmę vidęli ję li nàša mlàda huōče jęsti. Čę hōče jęsti, bŭde štęla i dęlati. A ònda bŭme spràtili mlàdu dà se presliēče i da duōjde kà sniēja.

SVATI: Kàj? Nęče jęsti? Gizdàva je! Tę nam ne triēba. Pęlaj ju vān! Nęčemę ju! Nę bu dōbra gàzdarica gdà nęče zęlje jęsti. Tę utpriemętę dę stę i zęli! Mužikāši, ĩgrajte pouĭtnu, nęk ĩde vān jer nęče jęsti, nęg dięla zbŭnjčke.

11. PRIZOR

KAŠINA, HIŽA

MLADOŽENJIN DOMAČI ČESNIK: Mužikāši, tŭš!

BARICA: Dòbrę jŭtrę, mòji čàča i màma i mòja hĭža i svà mòja družĭna.

MLADOŽENJIN DOMAČI ČESNIK: Drāgi svàti i goščenĭki, ĩde sniēja prŭvę jutřę fižu. Mužikāši ĩgrajte dŭmęš. Tę je tānęc za mlādiče. Bŭme vidęli ję li ję šępava.

PRVI SVAT: Sniēja je šępava.

DRUGI SVAT: Dàj màlę bòlše posvięti, pà buš vidęl da nię.

PRVI SVAT: Mòre tāncati. Nię šępava. Mòrę oštàti.

MLADOŽENJIN DOMAČI ČESNIK: Sàd se sniēja mòra ĩti presliēči v šarenĭnu, vu čęm bŭde oštàla. Mužikāši, ĩgrajte pouĭtnu.

MLADOŽENJIN DOMAČI ČESNIK: Drāgi svāti i gošćenīki, ideju nam pŕviči. Tě naši preštímāni diěklini māmā i čāca i kūmi i si gošćenīki ideju k nām na večěrju. Vī, dečkòvi gošćenīki, išli bùte v nedělu k cùre na òdvračķe. Dà se pòtrošī àk je kàj òstàle. Àk kàj sfalī, se pripěčę i prikùha. Na òdvračķe bu tẹbe, drāgi Īvek, tvòja familija doněsla dāre v cùle zavězane, kàj si dòbil v svòje hīže od svoję familije.

MLADOŽENJIN DOMAČI ČESNIK: Īde sniēja drùge jùtre fīžu.

KRSNA KUMA: Ò, milostīva Jālza, kàk stę?

FIRMANA KUMA: Jěšem ti jā milostīva. Milostīva kukurīzna! Kàk i tī.

KRSNA KUMA: Věselīm sę kàj je mòja najdrāžeša zetīca dòbīla dòbroga mouža. Bil bu dòbra pòmoč tāstu kàj ima najbòlše trsję v Prěpuštovę. I najbòlše vīņe. Drùgima se vīņe vuòcti il ne držīju sudičę v rědu pa smrdī. A māmā je dòbra òmāčica. Jāķe duòbre znā kùhati i kolāčę pęči i fīže si rěda naprāvi.

FIRMANA KUMA: Sę rāzmę dà je ònda i Bārica vriědna, dòbra težākinja, da vuòli dęlati, kukurīze okāpāti. Kod tākve se māmę rođīla, pà se od nję i navčīla.

KRSNA KUMA: Siromāk muòj brāt ima žęnu lòšu gāzdaricu. Neznānu. Ni jęle nę zna prāve naprāviti, ni kòd rubjā ni spòsobna dà ga čīstę opęre i nigdār ni rěda v Īže. Pà ni svòju diěklu prāv ne vučī. Jer diěkla od čāče i mātęre triěba dopriemīti rubję zā sę, kàj bu nòsila gdà otīde zāmuš. I stuòlnake, plāfte, ručnīķe, kàj se bu dīle. Mòja nevěsta ne mīslī nā tę da ję za čęr nę budu pītālī. Stārci od dēčka tākvu nęčęju. Jēr da diěkla ne mòre biti duòbra gdę māti nìe. Pà bu zaòstāla. A gdę več jěmpūt preòstāne, bu stāra diěkla i kàj bu ònda?

FIRMANA KUMA: A kàj bi bīle? Tākve se sàki mikāva. Mòre oťtī još sāmę za duòvca kī ima dęcu il za siromāka bez dęcę, stāroga čovęka kàj mu je žęna vmfla i dōrānīti ga. Īli nękakvoga pijānca.

KRSNA KUMA: Bāricu su kàk sàķe žęnjske diěte pāzīli bòlše nęk uòķe v glāve, dà nęgdę ne zalūta. Àk diěkla lāndra kàk ne pripāda, tę se prečūje pà se v sële spomīnaju zā tę. Si čūla za Ruòžinu čęr? Gdę gòd ję kākva mužīka, zābava, tām je, a pri puòsle je nìe. Tę ti je smicalica kàj se smīca sīm pak tām.

KRSNA KUMA: Jòj si ga mènę, kàj bu z tōga! Àk se smīca i òjdi z dęčkima, ne mīsli da mòre fuōta dōbiti. Štę bu ònda za tę odgovārjal? Prepùščęna bu sāma sębę.

FIRMANA KUMA: Àh, Buōg mi grięe opruōsti. Niti Ruōža vāla niti ję čęr.

MLADOŽENJIN DOMAČI ČESNIK: Za dęņęs je dōsta. I zùtra je dān. Dōsta smę jęli i pīli i tāncali. Muōramę sę òdmōriti jer zùtra muōramę nastaviti guōsti. Lāku nuōč.

GOŠČENICI: Bùhę vas jęlę cięlu nuōč.

DOMAČI ČESNIK: Nās jęlę, vās dojęlę.

12. PRIZOR

KAŠINA, SLJEDEĆE JUTRO

MLADOŽENJIN DOMAČI ČESNIK: Drāgi svāti i goščeniķi, dōbrę jùtrę. Stę sę nāsпали? A vī, İvek i Bārica, stę kàj pruōstōga dęlali?

ŽENA: Gdā sęm bila dięklica, žęņę su sę spomīnalę a mī dięca smę ùhę napīnalę da nękaj çųjęmę o tęm kàj mlādiçi dięlaju.

SVATI: Kàk je bīlę? Kàk si zbāvil? Bīlę je duōbrę gdā se snięja smięję. Muōramę ĩti v kōmuōru poględati ję li plāfta krvāva. Da vīdimę ję li bu mlāđenca vętęr òdnęsęl. Àk nie krvāva, znāçi dā su jājca prāzna, pā bu ga òdnęsęl. A vī dięca, òjte vān, da nętę poslùšali bedastuōče.

MLADOŽENJIN DOMAČI ČESNIK: Drāgi svāti, snięja ję v jùtrę pīva muōrala ĩti na zdęņęc škāfęm da donęsę vōdę, dā se skūha fręštukęl, kāva i çāj za goščeniķe. Sād bùju nam sukačice dōņęslę fręštukęl. Ję li snięja znā kàj ju sliędi priķe fręštukla? Muōra goščeniķę skušūvāti.

PRVA ŽENA: Blāgę hīżę kàj ĩma za dīvku. Pri męņę se pęče i męlę jāčmen za kāvu.

DRUGA ŽENA: Pròslę lętę sęm bīla v gostę pri dobręm gāzđę, a za fręštukęl je za kāvu bīl jāčmen. Pùstili smę ga. Nīsmę pōņę pripoviedāle jęl

smę znàle da niēmamež za kòga spomīnàti. Za nęga se znàle dà je škrtę.

MLADOŽENJIN DOMAČI ČESNIK: Mužikāši, vùžgi ga Blāž! Sukačice, pròjsimež, uòjbed.

MLADOŽENJIN DOMAČI ČESNIK: Drāgi svàti i goščenīki, sàd sę bųju prezīvàli dāri, pa nęk donęsež štę bu kàj darūval. Vī mlādi ne pòmetitež dà su pò starinež pri cùrež nęjni daruvàli rubję, nę pęnežę. Pęnežę je pri dęčkež daruvàla nęgva familija. Al tę sę spręmenilež pà sàd darųję štę kàk huòce i mòre.

ŽENA: Za mòje dōba su se navęčer kàk zādnje jęlež donęslež črne devenicež i spārjenež zęlje. Pà je domāči rękel: „Drāgi ljūdi, na stòle su črne devenice. Znātež da je sàd tōmu kràj. Fāla liępe kàj smę sę videli i čùli.“ I guòsti su bile gotuòve pà su mužikāši pręstàli igràti i otišli. Ali rođāki su mògli jòš oštàti i męj suòbu se spomīnàti a pijānci svòje driēti.

Kraj

KAJKAVSKI MEDVEDNIČKOPRIGORSKI GOVOR SELA PREPUŠTOVCA

Mijo Lončarić

UVOD

Govor sela Prepuštovca kajkavski je govor i pripada središnjemu zagorskome dijalektu¹ kajkavskoga narječja. Taj dio dijalekta južno od Medvednice mogao bi se nazvati *medvedničkoprigorskim poddijalektom* ili *medvedničkoprigorskom skupinom* središnjezagorskoga dijalekta, o čemu će se moći odlučiti nakon istraživanja svih tih govora. Dosad je taj govor, kao i drugi iz te skupine, istražen samo preliminarno, za knjigu *Zagrebački kaj* (Šojat ... 1998). Stoga ovo objavljivanje dijalektalno transkribiranog teksta u prepuštovečkom govoru predstavlja znatan doprinos njegovu poznavanju. Dakako, kao i mnoge druge govore potrebno ga je sustavno istražiti, dok je to još moguće, jer prigradska naselja gube svoje starije osobine, a narodni se govori mijenjaju u uvjetima širokoga školovanja, urbanizacije, migracija i agresivnosti javnih elektroničkih medija.

Glavna je osobina središnjezagorskoga dijalekta da najbolje čuva osnovnu kajkavsku akcentuaciju, posebno t.zv. novi starohrvatski i praslavenski, metatonijski cirkumfleks, upravo novi slavenski dugosilazni naglasak. Taj je naglasak osobito karakterističan za kajkavsko narječje i slovenski jezik, t.j. u njima dolazi i u položajima gdje ga ne nalazimo u drugim hrvatskim i slavenskim jezicima. Poznati su slučajevi za taj naglasak, kako ih je iznio Stjepan Ivšić: *posêkel* (prema *posekli*, gdje je ostala kračina)², zatim *govêdina* (prema *govédina* u drugim

¹ Naziv *središnjezagorski dijalekt* za taj segment kajkavskoga narječja odabrao sam po tome, što je većina govora toga dijalekta u središnjem Zagorju, kao i njihovo središte, dakle po geografskom principu, kao i nazive za druge kajkavske dijalekte. Neki govori toga dijalekta, kao govor sela Prepuštovca i nekih drugih medvedničkoprigorskih sela pripadaju tomu dijalektu, pa to može malo čuditi. Bolji bi bio naziv po osobinama, ali je naziv po geografskom načelu u dijalektologiji uobičajen i za nestručnjake praktičniji. Dijalekt je dio narječja, odnosno narječje je skupina dijalekata, kako se u dijalektologijama drugih jezika i naziva idiom koji mi zovemo narječje (njem. Dialektgruppe). Moja podjela kajkavskoga narječja na dijalekte vidi se na karti (Lončarić, 1996), a Ivšić svoju klasifikaciju kajkavskih govora iznosi u monografiji *Jezik Hrvata kajkavaca* (Ivšić, 1936). Taj velik hrvatski dijalektolog, koji je podijelio kajkavsko narječje po prozodiji, akcentuaciji, utvrdio je da dio govora južno od Medvednice ide zajedno sa središnjezagorskim govorima. Te je govore uvrstio u svoju I. *konzervativnu* grupu kajkavskih govora, ali je u nju krivo ubrojio i krajnje zapadnozagorske i međimurske govore, koji bitno odstupaju od zagorskih govora i čine posebne dijalekte – *sjevernosutlanski* i *međimurski*.

² Donosim te primjere kako ih je pisao Ivšić, kao modele, a ne u transkripciji kako se govori u pojedinim mjestima.

hrvatskim govorima koji čuvaju staro mjesto naglasaka s kraćinom) i.td. Tako je i u Prepuštovcu, pa Šestinama (Ivšić, 1936), Markuševcu, Markuševačkoj Trnavi, Bidrovcu, a i nekim južnijim i istočnijim govorima, n.pr. Čulincu i Resniku.

U drugim osnovnim Ivšićevim grupama po akcentuaciji, koje počinju istočno i južno nedaleko od Prepuštovca, taj se naglasak promijenio. Na jugu u Ivšićevoj III. *revolucionarnoj grupi* (skupina *turpoljsko-posavski* govori), taj se naglasak pomaknuo na prethodni slog riječi, pa imamo *pósekel*, ali ostaje *posékli*. To su govori sjeverno od Save do naših medvedničkoprigorskih govora (tako Remete, Retkovec i drugi južnije), a pripadaju *turopljskom* dijalektu. Nešto dalje, istočno od njih su govori koji pripadaju Ivšićevoj IV. *revolucionarnoj grupi*, (*križevačko-podravski* govori), za koju je karakteristično da je osnovni kajkavski dugosilazni naglasak (koji čine novi i stari prasl. cirkumfleks) metatonirao, prešao u dugouzlazni naglasak. Stari dugouzlazni naglasak, novi praslavenski „akut“, je metatonirao, prešao u silazni. Ovu sam pojavu nazvao *unakrsnom metatonijom*. Tako su *posékel* i *govédina* dali *posěkel* i *govědina*, kao i *měso* > *měso*, a *sūša* i *mlätim* dali su *sūša*, *mlätim*.³ Prvi takvi govori istočnije od sesvetskoga područja pripadaju *sjevernonoljskom* dijalektu.⁴

Na relativnom malom području oko Zagreba veoma su važne dijalektne „granice“, jer se susreću i prelaze jedan u drugi, ne samo tri kajkavska dijalekta nego i dva osnovna iznaddijalektna kajkavska idioma, koji se mogu smatrati podnarječjima kajkavskoga⁵, jednoga od triju hrvatskih narječja.

Ovdje se iznose najvažnije osobine prepuštovečkoga govora, koje su potvrđene u tekstu *Idem v guosti* i ovjerene pri transkripciji teksta u razgovoru s izvornim govornikom.⁶

³ Ivšić je tu pojavu povezo sa sličnom metatonijom u litavskom jeziku. Postavilo se pitanje starosti te pojave i ja sam prije smatrao da se to dogodilo nakon formiranja kajkavskih dijalekata, dakle nakon 14.st. Međutim, bit će točnije da je to starija pojava, oko 10.st. i dolaska Mađara, kada dolazi i do važne, jedine bitne slovenske inovacije, progresivne metatakse, pomicanja čelnoga silaznoga naglasaka (cirkumfleksa) u slovenskom jeziku, čime se slovenski jezik odvojio od hrvatskoga jezika i zapadnoga dijela južnoslavenskoga prajezika. U isto vrijeme došlo je i do navedene pojave u litavskom jeziku i do promjena u češkom i slovačkom jeziku, gdje se prasl. dugosilazni naglasak pokratio, a akut ostao dug. U južnoslavenskim jezicima prasl. akut se pokratio (*kráva*, prema češ. *kráva* i ruskom *koróva*).

⁴ Ivšić je krivo obuhvatio sve sjeveroistočne kajkavske govore u tu svoju skupinu. Od nje se odvajaju bitnim akcentatskim osobinama sjevernomoslavački govori i podravski govori, koji imaju specifičnu osobinu – ograničenije naglasaka na dva posljednja sloga riječi. I ta osobina će biti vrlo stara, vjerojatno također iz vremena prije dolaska Mađara, jer se može povezati sa sličnim pojavama u srednjoslavenskim jezicima, npr. poljskom, a vjerojatno i slovačkom.

⁵ Ivšićeva četiri dijela kajkavštine mogu se smatrati podnarječjima kajkavskoga narječja, kojima treba pridodati još peto – gorskokotarske govore.

⁶ Projekt Muzeja Prigorja u Sesvetama pod naslovom *Idem v guosti* omogućio je da se detaljnije

U tekstu, dakle u govorenju sudionika svadbe, dolaze i ostvaraji – u fonologiji (prozodema i fonema), morfologiji, leksiku – koji ne odgovaraju utvrđenim sustavima pojedinih razina prepuštovečkoga govora. To može biti utjecaj drugoga sustava, vjerojatno književnoga jezika, ali i susjednih kajkavskih govora. To može biti služenje drugim sustavom, n.pr. služenje književnim jezikom, upotrebom riječi (oblika) kakav je u književnom jeziku, ali može biti i tendencija daljega razvoja. Ponekad je teško utvrditi o kojem se od tih dvaju slučaja radi. To se može utvrditi opsežnijim i detaljnijim istraživanjem govora Prepuštovca i susjednih govora.

Primjeri u ovom kratkom osvrtu na govor Prepuštovca donose se kako su zabilježeni u sakupljenoj građi, gdje se vidi sociolingvistički element, dok je transkribirani tekst donesen uglavnom prema provjerenim potvrdama, t.j. kako riječ (oblik) glasi u prepuštovečkom govoru. Na taj način vide se utjecaji na govor i sociolingvističko oblikovanje teksta u prilici kada je „publika“ iz različitih sredina, mjesta.

FONOLOGIJA

Kada je riječ o realizaciji jedinica fonološkoga sustava, prozodijskoga (pod)sustava, naglasaka, i fonemskih sustava (vokalizma i konzonantizma) može se pretpostaviti razvoj prema zagrebačkom „kaju“, t.j. kajkavskome idiomu, koji se upotrebljava na području Zagreba, kao i zagrebačkoj varijanti, kolokvijalnom književnom jeziku, dakle u odstupanju od značajki koje su karakteristične za pojedine kajkavske govore, zagrebačke regije i drugih, a ne postoje više u navedenim zagrebačkim idiomima.

Prozodija

Akcentuacija je fonološka razina u kojoj ima najviše teškoća u utvrđivanju sustava, i sinkronijskoga i dijakronijskoga, što je relativno često u kajkavskim govorima, ali i u nekim čakavskima i štokavskima. Dugo je trebalo dok je dijalektologija utvrdila osnovnu kajkavsku akcentuaciju, polazni sustav, vrlo različit dalji razvoj u mnoge tipove i podtipove s različitim realizacijama istih fonoloških vrijednosti u istom govoru.

istraži jedan od vrlo specifičnih kajkavskih govora, a čije selo pripada administrativno samome gradu Zagrebu.

Tek je Stjepan Ivšić 1936. godine otkrio osnovnu kajkavsku akcentuaciju i zakonitosti u razvoju i realizaciji. Bitna su tri njegova otkrića: 1. osnovna kajkavska akcentuacija, 2. dalji razvoj metatonijskoga cirkumfleksa, 3. unakrsna metatonija (˘) i (˜), a važno je i to što je objasnio realizaciju fonološki kratkoga akcenta. Na temelju prvih triju utvrdio je podjelu kajkavskoga narječja i mnoge dijakronijsko-sinkronijske tipove (polazio je od dijakronije, a uzimao u obzir i sinkronijski prozodijski sustav). Važno je i otkriće pojave da se fonološki kratak slog često ostvaruje dugo.

Ivšić je već prije upozorio na poznatu činjenicu da su pojedine riječi i oblici analogijom generalizirali određen tip naglaska ili da su prešli u neki u drugi tipa, što sve otežava istraživanje prozodije.

Akcentatski sustav Prepuštovca tipičan je kajkavski sustav s tri naglaska i prednaglasnom duljinom, kakav nalazimo i u govorima drugih dvaju hrvatskih narječja. Novoštokavski govori imaju četiri naglaska, bez prednaglasne duljine, kao i neki, rubni govori kajkavskoga i čakavskoga narječja te govori slavonskoga staroštokavskoga dijalekta koji su u kontaktu s novoštokavskim govorima.⁷

Tri su naglaska: jedan kratak (ː) i dva duga – dugosilazni (˘) i dugouzlazni (˜)

kratki	dugi	
ː	uzlazni ˜	silazni ˘

U kratkom slogu nema fonološke opreke po melodiji, intonaciji, a u dugom slogu postoji opreka silazno – uzlazno. Od nenaglašenih slogova u prednaglasnom položaju postoji opreka dugo – kratko, a u zanaglasnom položaju takve opreke nema. Duga ultima je naglašena, ali može imati samo dugosilazni naglasak: *naviêk, ovê, velî, česnik, boji, spremenî*. Sinkronijski strukturno to je po mojoj tipologiji kajkavskih naglasnih tipova tip A.b.8, a Ivšićev tip I⁵.

Realizacija

⁷ Već sam iznio mišljenje da s lingvističkoga gledišta slavonski dijalekt ima rang narječja, ali sociolingvistički može se svrstati u štokavsko narječje, ali s rangom podnarječja.

U slučajevima gdje se ne raspravlja o prozodiji, a u tekstu je zabilježeno više varijanti naglasaka, donose se i primjeri riječi bez oznake naglasaka.

Potvrđeni su primjeri da ista riječ, oblik ima fonetski različite likove: *tè* || *tê*, *gòsti* || *guòsti*, *uôna* || *uõna* || *ònu*, *žènil* || *žēnil*, *sîna* || *sîna*, *muõra* || *muôra*, *stârce* || *stârce*.

Pri utvrđivanju tih dvostrukosti moguće je nekoliko pretpostavki. Budući da u velikoj većini slučajeva nalazimo stanje koje se očekuje, treba pretpostaviti da dolazi do narušavanja osnovnoga akcenatskoga sustava.

U slučajevima, s primjerima različitih naglasnih likova, kao što su: *tè* || *tê* ‘taj’, *gòsti* || *guòsti* ‘svadba’, *uôna* || *uõna* || *ònu* ‘ona’ lična zamjenica, 3.1. jd. ž. pretpostavljamo da je naglašeni slog u osnovi kratak, jer se takav pretpostavlja za osnovnu kajkavsku akcentuaciju, i u sva tri slučaja potvrđeni su likovi s kratkim slogom. U prvom slučaju jednosložna je riječ, u druga dva riječ je dvosložna, ali pretpostavljamo da je u prvom slogu i stariji naglasak bio na prvom slogu riječi, a u drugom slučaju na zadnjem slogu. Tomu odgovaraju različiti naglasci u novoštokavskim govorima, a onda i književnom jeziku: *gòsti* – *òna* (< *onà*). U sva tri slučaja imamo realizaciju i s kratkim naglašenim slogom i dugim, s time da u jednosložnoj riječi dugi slog ima silaznu modulaciju (vjerojatno je da pred pauzom može biti i uzlazna), u drugom je slučaju dugi slog silazan, a u trećem slučaju imamo tri lika, gdje je dug slog i silazan i uzlazan. O produženoj realizaciji fonološki kratkoga slog u nekim kajkavskim govorima pisao je još Ivšić (1936).

Može se zaključiti da se fonološki kratak slog može realizirati kratko, i to silazno i uzlazno (po Ivšiću „tromo“, za što koristi znak (‘‘): *kráva*), dugo, s dvije realizacije – uzlazno i silazno, te poludugo, također uzlazno i silazno. Ovu teoretsku, također ne posve jednostavnu, pretpostavku, u praksi je ponekad teško primijeniti. Naime, često je teško utvrditi je li polazni slog dug ili kratak, jer su pojedine riječi, oblici prelazili u druge tipove, preuzimali jednak naglasak za cijelu paradigmu gdje su početno bili različiti naglasci. Drugim riječima, jedan je naglasak generaliziran.

Stari kratki naglašeni slog potvrđen je u primjerima kao: *bràtem*, *svàti*, *mòre*.

U slučajevima gdje je naglasak također bio na zadnjem slogu, ali je predzadnji slog bio dug, imamo redovno dugouzlaznu modulaciju: *mužikāši*, *pajdāša*, *česnīki*. Kada naglasak nije bio na zadnjem slogu, ostaje prednaglasna duljina: *snūbili*, *nafāliti*, *pītāli*, *pozābīti*, *spāštāle*, *Zāgrēbe*, *poštīvāti*.

U primjerima kao *pukāžēte*, gdje je prednaglasna duljina ispred dugoga naglašenoga sloga, ne pretpostavljamo da postoji opreka, fonološka prednaglasna duljina ispred dugoga naglašenoga sloga; tu je u naglašenom slogu duljina samo fonetska, a ne fonološka, što pokazuje vokalizam, t.j. ostvaraj *ê*, jer je fonološki

osnovno dugo zatvoreno *e* (*e*) dalo dvoglas *ie* (v. Vokalizam).

U slučajevima kao *muōra*, *muōraš* slog je u osnovnoj kajkavskoj akcentuaciji bio dug, a pretpostavlja se da je tu bio novi praslavenski (čakavski, starohrvatski) akut, dugouzlazni naglasak (koji je u novoštokavskim govorima prešao u silazni, *mōra*, a po tome je i u književnom jeziku dugosilazni naglasak). U revolucionarnoj, Ivšićevoj IV. grupi, taj je akut metatonirao u dugosilazni naglasak (unakrsna metatonija). Isto je i u „V“ (kako sam ja nazvao akcentuaciju, koju je uočio već Ivšić, ali nije utvrdio njezino rasprostiranje i nije ju uvrstio u svoju tipologiju, a koja zauzima sjevernu Moslavinu), ali bez unakrsne metatonije, t.j. dugosilazni naglasak nije prešao u uzlazni. Pretpostavljam da je silazni naglasak na mjestu uzlaznoga utjecaj književnoga jezika. S obzirom na dijakroniju, taj sustav pripada, kao što je rečeno, Ivšićevu tipu I⁵.

Primjeri:

- stari prasl. cirkumfleks (dugosilazni naglasak): *sīna*, *mouža*, *zouba*, *tēisto*
- novi metatonijski prasl. cirkumfleks: *vīdi*, *skrīla*, *hīži*, *vuōlju*, *sluōge*
- novi prasl. akut: *pīta*, *galāmite*, *duōjdeju*, *cīrkve*, *stārce*, *gruōbju*, *mlādiči* ‘mladenci’.

Čuva se starije mjesto naglasaka, osim u oksitonezi kada je bio naglašen kratki slog, s kojega se naglasak pomaknuo na prethodni, kratki ili dugi slog. Ako je prednaglasni slog bio dug dobiven je novi uzlazni naglasak: *vīna*, *drūštva*, *zīma*, *siromāki*, *pripoviēdal*, *obliēčen*, *jālne*, *zbeġavaju*. Potvrđeni su slučajevi prenošenja naglasaka na prednaglasnu duljinu i onda kada naglasak nije bio na ultimi: *kūpila*, *slāgali*, što će biti utjecaj drugih idioma, vjerojatno književnoga jezika. U slučajevima prenošenja naglasaka na kratki prednaglasni slog treba pretpostaviti da je dobiven u osnovi kratki naglašeni slog. Međutim taj novi naglašeni kratki slog u načelu se ponaša kao i stariji, ali u dvosložnim riječima on se češće dulji. Naveden je već jedan slučaj, gdje riječ ima tri lika različito naglašena: *uōna* || *uōna* || *ōnu*. Ostali primjeri: *sramōta* || *sramuota*, *mōje* || *mōja*, *diēčke*, *živōta*, *otprēte*. Kračina je češća: *žēna*, *žēnil*, *žēpe*, *vūšla*, *mōjti* ‘možda’, *nāšli*, *zēmi*.

- stariji naglašeni kratki slog: *gōsti* || *guōsti*, *uōči*.

Kod produljenoga osnovnoga kajkavskoga kratkoga sloga, po svjedočenju vokalizma, mogu se utvrditi dva slučaja, što pokazuju navedeni primjeri: *tē* || *tē*, zatim *diēčka*, *priēkajte*, *nuōge*. I ovdje nalazimo specifičan naglasak pojedini riječi (oblika), koji su potvrđeni i u drugim kajkavskom govorima, a koji su inovacije, ne odgovaraju pretpostavljenim modelima: *ōsušile*, *čētrdeset*, *blāgoslovil*.

U tekstu, dakle u govorenju sudionika svadbe, kao što je rečeno, dolaze i ostvaraji koji ne odgovaraju utvrđenome sustavu akcentuacije, prozodije prepuštovečkoga govora. Kada je to služenjem drugim sustavom a kada razvojna

tendencija, može utvrditi opsežnije i detaljnije istraživanje govora Prepuštovca i susjednih. Ostvaraj triju različitih prozodema na mjestu jednoga akcenta, kao što je već spomenuto, ne mora biti samo utjecaj drugoga sustava, n.pr. zagrebačkoga kajkavskoga govora, nego i stanje kakvo je uzimao Magner (1966), t.j. to može biti naznaka tendencije ukidanju prozodijskih opreka modulacije i kvantitete.

Vokalizam

Samoglasnički sustav tipičan je kajkavski sustav, sa sedam vokala u dugom slogu – naglašenom i nenaglašenom, te kratkom naglašenom slogu. U nenaglašenom položaju šest je jedinica. Tipičan je kajkavski razvoj vokalizma; odnos je prema kajkavskome polaznom sustavu (koji je jednak hrvatskome, srednjojužnoslavenskome i slovenskome polaznom sustavu).

Izjednačili su se:

– stražnji nazalni samoglasnik i slogotvorno *l* (*o* = *l*)
 – refleks jata i poluglasa (*ě* = *a*); u nekim slučajevima s njihovom kontinuantom, u principu u zanaglasnom položaju, s njima se izjednačilo polazno kratko *o*.

– prednji nazalni samoglasnik i staro *e* izjednačili su se već prije (*e* = *e*) u kajkavskom polaznom sustavu u otvoreno *e* (*e*).

U tekstu, dakle, u govorenju sudionika svadbe, dolaze u izgovoru i glasovi koji ne odgovaraju utvrđenome sustavu prepuštovečkoga govora. Kao i kod akcentuacije i u vokalizmu tendencija je daljega razvoja.

Prikaz vokalizma (u zagradama je druga realizacija vokalskoga fonema)

Dugi

<i>i</i> >	<i>i</i>	<i>u</i>	< <i>u</i>
(<i>ě</i> = <i>a</i>) >	<i>ię</i>	<i>uo</i>	< <i>o</i>
		<i>ou</i> (<i>o</i>)	< <i>o</i>
<i>e</i> >	<i>e</i>	<i>a</i>	

Kratki

– naglašeni

<i>i</i> >	<i>i</i>	<i>u</i>	< <i>u, o</i>
(<i>ě=ǎ</i>) >	<i>ę</i> (<i>e</i>)	<i>o</i>	< <i>o</i>
		<i>o</i>	< <i>o</i>
<i>ę</i> >	<i>ę</i> (<i>e</i>)	<i>a</i>	< <i>a</i>

– nenaglašeni

<i>i</i> >	<i>i</i>	<i>u</i>	< <i>u, o</i>
(<i>ě=ǎ</i>) >	<i>ę</i> (<i>e</i>)	<i>o</i>	< <i>o</i>
<i>ę</i> >	<i>ę</i> (<i>e</i>)	<i>a</i>	< <i>a</i>

U dugom vokalizmu tri su dvoglasnika: *ię, uo, ou*. Dvoglas *ie* kao *i* zatvoreno *e* (*e*) u kratkome vokalizmu, potječe od polaznoga kajkavskoga zatvorenoga *e*, koji je refleks jata *i* poluglasa. Taj dvoglas stoji *i* na mjestu sekundarno produljenoga *e*. (Ovdje se dvoglas *ię* piše obično *ie*.) Najnovije produljeno *ę* ne diftongira se.

Primjeri:

Zatvoreno e (*e*)

– staro dugo *ę*

a) od jata (*ě*): *vrięme, nięsu, preliępa, dięlaju, navięk, popievąti, imięla*

b) od poluglasa (*ǎ*): *oęębięk, tięnki, stiękla* N mn. ‘stakla’

c) od dugoga *i* u slijedu *ir*: *duplicięrati, komandięram*

– sekundarno produljeno *ę*: *dięca, mięste* ‘mjesto’ (može biti i analogija prema množini), *snięę* DL jd. ‘snahi’, *dięęka* GA jd. ‘deęka’ (javlja se i lik *deęęka*, vjerojatno je riječ o jednosmjernoj opoziciji)

– kratko *ę*

a) od polaznoga *ę* (od *ě = ǎ*): *cųęę, jęęla, Ząęgręęę, stąęreęi, deęęę*

– dugo samo fonetski (refleks nije diftong): *otpręęte, puięęęęte, njęę, prięęękajęte*.

b) od polaznoga *o* u gramatiękim morfemima, nastavcima i zamjenięko-priloękim morfemima: *ęęęę, tęę, jęęęę, brąęęęm, tęęęę, dubręęęę, deęęę* (ali *gore*). U sluęajevima kao u ostvaraju *pjęęsme* imamo kontaminaciju knjięevnoga leksema

(pjesma) i prepuštovečkoga vokalizma (ẹ).

Specifičan je refleks poluglasa *o* umjesto očekivanoga *ẹ*: *zu sukačicami, zupije*, prema *zebrāla, vño ze (sudička), òtkala, zòšila*. O prijedlogu i prefiksu *v(-)* i *iz(-)* više u Konzonantizmu.

Otvoreno e (ẹ)

– dugo

a) primarno: *zẹli, dẹcẹ, glẹdẹti, jẹ* (3. jd. od *bīti*), *poglẹdali, zemljẹ* (relizirano je kratko umjesto dugo), *ovẹ* (realizirano je srednje *e* umjesto otvorenoga)

b) sekundarno: *zdẹnẹc, zẹmļa, čẹr, pẹčẹ, nẹga* (nije uvijek jasno je li *ẹ* u takvim primjerima i fonološki dugo ili samo fonetski, a može se raditi i o jednosmjernoj opoziciji)

– kratko

– naglašeno: *žẹnẹ, mẹne, vẹsẹlẹ, prepuščẹna, rẹkẹl, odnẹsẹl*

– nenaglašeno: *pẹnẹzẹ, hīzẹ, bràčẹ, çujẹmẹ, huòčẹ*

Na mjestu zatvorenoga i otvorenoga *e (ẹ ẹ)* u kratkom nenaglašenom vokalizmu često se ostvaruje samo jedno, „srednje“ *e* (koje uglavnom odgovara vokalu *e* u književnom jeziku). To će biti utjecaj književnoga jezika, a može biti i jednosmjerna opozicija: *nẹmamẹ*.

Diftong *uo* potječe od staroga dugog *o*, kojem u kratkom naglašenom slogu odgovara *o*; potječe i od sekundarno produljenoga *o*.

Dugo *o*

– polazno dugo *o*: *Buòk, nuòč, puòl, muòrala*

– produljeno polazno kratko *o*: *uòjbẹt, duòfca, uòkẹ, uòči, huòčẹ, puòslal, nuògẹ* (i *nògẹ*, utjecaj književnoga jezika, kontaminacija, ili jednosmjerna opozicija) NA pl.,

– samo fonetski dugo (fonološki kratko, nije diftong) *o*: *pòtòčil, onda*

Kratko *o*: *dòbre, bòlšẹ, mòre* 3. jd. ‘može’, *raskòpçi, òjte*.

Diftong *ou*, koji se realizira i kao zatvoreno *o*, a u kratkome naglašenom slogu odgovara mu *o*, potječe od staroga dugoga *o* (refleksa *o = ǫ*).

– polazno dugo *o*: *žòte || žoũte, toũčẹ, zoũbi, moũži || mòži, Roužinu*

– polazno kratko naglašeno *o*: *pònẹ* (i *punẹ*) ‘puno’, *pònica*.

U dugom vokalizmu „ugrožen“ je fonem *ou*, koji se može realizirati i kao zatvoreno *o*. Kada se na tom mjestu izgovara *u*, to se još može smatrati služenjem drugim sustavom (književnim jezikom), ali bi mogla biti i tendencija sustava da se

ta dva vokalska fonema zamijene jednim *u*.

U kratkom nenaglašenom vokalizmu došlo je do neutralizacije dvaju *o* koji postoje u kratkom naglašenom vokalizmu, redovno u zatvorenom *o* (ɔ), ali se ostvaruje i obično *o*, što će biti utjecaj književnoga jezika. Postoji razvojna tendencija da se izjednače i taj „novi“ *o* i *u*. Primjeri: *mulitvu, dukončali, priužēni, pukāžēte, sōlu, goščēniiki* || *goščēniiki, dobrije* || *dubrije, dupādaju* || *dopādaju, zupīje, oṭīti, obliēči, cùkora* || *cùkura*.

S fonetske strane, po izgovoru, govor pripada među one kajkavske govore gdje dugo *a* nije zatvoreno, nije otvoreno *o* (ɔ) pa ni zatvoreno *a* (ɑ), kako je u mnogim kajkavskim govorima, n.pr:

– dugo: *stārci, glāve, dupādaju, bugātomu, mlādencova, kartāš, srām, pukāžēte*

– fonološki (sekundarno produljeno) ili samo fonetski dugo: *zāmuš, jāčmen*

– kratko – naglašeno: *brāčę, lākše, dukončali, spelāti*

– nenaglašeno: *napījal, muōrala; zęmła, duōfca, tōga, puōslal*.

Provedena je obična kajkavska proteza *v-* ispred *u-* i *o-* od *on*: *vu onēm, vùsnice, vùre, vūgorki, vògel*.

Potvrđeno je nekoliko specifičnosti u razvoju, kakve susrećemo i u drugim kajkavskim govorima. Prema prefiksu u značenju ‘kroz ...’ koji u drugim hrvatskim govorima ima lik *pro-* (kao i u slovenskom i slovačkom jeziku): *spremenī, se prēpil*. Postoji prefiks *pro-* u drugom značenju, n.pr. *prodāti*. Kontrakcija u ličnih zamjenica: *mēga, svēmu*. O prijedlogu i prefiksu *v(-)* i *iz(-)* više u Konzonantizmu. Specifičan je refleks poluglasa *o* umjesto očekivanoga *o*: *zošila, zòtkala, zu sukačicami, (vīno) ze (sudīčka), zebkala*.

Pojedinačne osobitosti

– specifični kajkavski razvoj: *cīrkvu, jāčmen*

– u morfemu **tolik-* zastupljen je uobičajen kajkavski lik sa *u*: *kùlike*, ali i *kòlke kàplic tòlke liēt*

– *a* u slijedu *aj > ę* u *děj(tę)*, interferencijom *dāj*

– specifično za dio kajkavštine: *tāst, paculica*

– kratko *o* prešlo je u slijed *oj* u slučajevima kao: *òjte, nojči, vòjdi(mę), nuojsile*

– u *siēstra*, gdje je polazno *ę*, nalazimo refleks *ę* (kao i u nekim drugim kajkavskim govorima u različitim dijalektima)

– zatvoreno *e* (ę) umjesto otvorenoga u slučajevima kao: *dęšet, pędęšet*,

*Iz obiteljskog albuma Ivana Sandelića, Ivanja Reka,
Fotodokumentacija Muzeja Prigorja*

nastavak N jd. n-osnova: *ime*, *vime*

– u *srèča*, *dèver* u korijenu umjesto očekivanog zatvorenoga nalazimo otvoreno *e* (ẹ).

Konzonantizam

Konzonantizam je tipičan kajkavski suglasnički sustav, s nekim osobitostima, kao što ih ima svaki sustav pojedinoga govora.

Postoji samo jedan par palatalnih afrikata, srednji, bezvučno *č̣* i njegov zvučni parnjak *č̣̌* (koji se u tradicionalnoj hrvatskoj dijalektološkoj transkripciji označavaju navedenim „trorogim“ slovima, a ovdje se zbog praktičnih razloga pišu sa *č* i *đ*). Bezvučno *č̣* potječe od staroga *č: *čèlo*, *čòvek*, *oblièci*, *raskòpci* i od staroga mekoga okluziva *t'* (od prasl. **tj*): *čèr*, *bràča*, *srèča*. Zvučno *č̣̌* potječe od starijega **d'* (od prasl. **dj*): *sáẓ̌a*, *prèẓ̌a*, *mèẓ̌a*. Refleks *j* na mjestu **d'* potvrđen je u komparativu (što nije rijetko u kajkavskim dijalektima u kojima *d'* nije dalo *j*): *mlajši*, te u *ẓ̌j̣ni*, *oṭaja*, a u prijedlogu *měj* može biti i zamjena *d > j*.

Nije došlo do zamjene novijih skupova *tj*, *dj* i *jd*, *jt*: *cviètje*, *proùtje*, *gruòzdje*, *duòjdi*, *dòjti*.

Zvučni šumnici pred pauzom, na kraju riječi, zamijenjeni su svojim bezvučnim parovima, „obezvučeni“ su (*b > p*, *d > t*, *g > k*, *z > s*, *ž > š*): *vrâk*, prema *vrâga*, *ruòt* – *ròda*, *mràs* – *mràza*, *mouš* – *mouža*.

Zubnouslyeno *v*, koje je u ishodišnom sustavu sonant, u dijelu distribucije vlada se kao sonant, ali i kao šumnik (kao i obično u kajkavštini) pa se zamjenjuje bezvučnim spirantom *f*: *mužikāšof*, *duòfca* (ali *svòja*, *svàti*) zamijenjeno je sa *f* na kraju riječi, obezvučeno je ispred bezvučnoga šumnika, ali se prethodni šumnik pred njim ne ozvučuje, kao kod ostalih šumnika: *svàt*, ali *svàdba* (ne *svatba*).

Posebno je potrebno objasniti prijedloge *v*, *z*, *k* i one koji završavaju šumnicima: *pred*, *vuz*. (U tome se različito postupa u dijalektološkoj literaturi, a ima i nerazumijevanja.) U fonološkoj transkripciji u sekvencama prijedlog+imenska riječ prijedlozi *v*, *z* i oni s finalnim zvučnim šumnikom (*od*, *vuz*) tako se i pišu. Izgovor nije samo takav, a takav je pred vokalima, sonantima i zvučnim suglasnicima na početku iduće riječi, pred kojom stoje: *z ògnem / mîrum / grâbu*; *v ògne / mîre / gràbe*; *ud ògna / mîra / gràbe*. Ispred bezvučnih šumnika dolazi u izgovoru do jednačenja po zvučnosti: [*škòcem*, *fkòce*]. Tako se u štokavštini (i književnom jeziku) prijedlog *s* ispred zvučnih šumnika izgovara *z*: [*zgràbom*], a oni na finalne zvučne šumnike izgovaraju se s bezvučnim šumnikom *s*, *t*: [*uskuću*, *otkuće*]. Međutim, tu su fonološki i dalje *s*, *uz*, *od*, pa se tako i pišu.

Poseban je slučaj kada prijedlog *z* stoji, ili je stajao, ispred palatala *č*, *đ*, *ń*. Tada se on jednači, ili se jednačio, i po mjestu izgovora, pa se zamjenjuje sa

š, ž. Zamjenjivanje: *š čàvlom, š čàču, ž đàkem, ž ñù*; u primjerima gdje je danas ispred nepalatalnoga *n*: *ž ñim, z* je zamijenjen sa *ž* ranije, kada je bio ispred *ñ* i prije nego je došlo do njegove depalatalizacije, zamjene *ñ* sa *n*. Dvojaki likovi *ž nu* i *ž ñu, ž ñim* i *ž ñim* mogu se objasniti utjecajem govora u kojima nije došlo do depalatalizacije *ñ*.

Odgovarajući prefiksi čiji je ishodišni lik *z-*, *v-* i oni koji su na kraju imali zvučni šumnik (*od ...*) ispred bezvučnih suglasnika zamijenjeni su svojim bezvučnim parom, kao i u štokavštini i književnom jeziku: *stâncaju, skùpiti, ftopiiti, otprièti*, prema *odbežàti, zmlèti, vloviti, vjùtrè*. Potvrđeno je *zošila, zòtkala, zupje* prema *zebràti, (viñe) ze (sudička), vu onem v čem, vù te híže, vù jne*.

– *x* se čuva (u tekstu se piše sa *h*): *nixuf, ùxè, bùxè*; potvrđeno je i otpadanje: *xíža – íža*; specifičan je razvoj u *fízi*, uz *v íži, v xíže*; zamjena sa *f* u *plâfte, nõfti*; zamjena sa *j* u *snièja*; u *siròmâk* nije prijelaz *x > k*, nego zamjena finalne sekvencije *-ax* sufiksom *-ak*.

– *-l* na kraju riječi i sloga čuva se (prema novoštokavskoj zamijeni sa *-o* i čakavskoj sa *-a*), n.pr: *čùl, napjâl, stuòl, bièl*.

– *ñ* na mjestu ishodišnoga palatalnoga *n* (u tradicionalnoj dijalektologiji slova *ñ*, koje se ovdje piše sa *ñj*) potvrđene su tri vrijednosti: a) *ñ*, b) depalatalizirano kao *n*, i s anticipiranim palatalnim elementom (u vrijednosti *j*) kao *jn*: *nèga, ñimi – vù jnu* || *za ñù – z ñim, strânjskem, ñèjni*; likovi sa *ñ* bit će „služenje drugim sustavom“, književni.

– *l* na mjestu ishodišnoga palatalnoga *l* (u tradicionalnoj dijalektologiji slovo *l*, u tekstu se piše sa *lj*) potvrđene su dvije vrijednosti: *l* i *l*: *zèmla* || *zèmlja, dopelàli, vuòle, mèle, stuòlnakè*

– rjeđe se palatalizira *l* ispred prednjih samoglasnika: *jè'le, l'iepša*

– u skupovima usneni+*j* nema epentetskoga *l*: *rubjèm, gruòbju, zdrâvje* interferencijom *zdrâvlje, zdrâvle*

– na mjestu staroga palatalnoga *r* (*r'*) slijed je *rj* u običnim kajkavskim slučajevima, između vokala, u glagola: *ogovârja, večèjali*

– *črñe*

– *pomòre*

– zamjena *r > l* u vezniku **jer*: *jèl (smè znàle)*

– *štèl, Štièf*,

– uobičajeno otpadanje u kajkavskome: *v* u skupu *vl-*: *lâsi; sà 'sva', sejèñe, sàke*; *x* u skupu *xr-*: *dorāniti*

– potvrđena druga otpadanja: *jènu, dègdà, (k)tèru, sè 'sve', Buòža*, uz *Buòžja; pojièju, grièe, smièje, nìe* || *nije*.

Pojedinačne posebnosti koje su potvrđene u tekstu:

– *sièmnu* 'sajmu', *zùtra*

*Muzej Prigorja, Etnografska zbirka inv.br. MPS-4581,
poklonile Bosiljka Musić i Dubravka Perković*

*Iz obiteljskog albuma Bosiljke Musić i Dubravke Perković, Sesvete,
Foto dokumentacija Muzeja Prigorja*

– sekundarno *j* spomenuto je iza *o*: *pròjsimę, nuojsile, nòjči*; dolazi kao zamjena za vibrant *r* u *mojti* (< **morti* ‘možda’).

MORFOLOGIJA

Navode se samo važnije morfološke značajke koje se javljaju u tekstu:

- imenička upitno-odnosna zamjenica za osobu: *ště* ‘tko’
- izgubljen je dual
- postoji supin
- akuzativ jednine imenica muškoga roda na suglasnik jednak je nominativu (A=N)
 - u lokativu jednine imenice muškoga i srednjega roda imaju nastavak *-ę* prema *-u* u dativu
 - imenice ženskoga i muškoga roda na *-a* imaju nastavak *-ę* u dativu i lokativu
 - u množini nije došlo do sinkretizma dativ=lokativ=instrumental
 - u komparativu i superlativu generaliziran je sufiks sa *-š-*
 - imenice ženskoga i muškoga roda na *-a* imaju u instrumentalu jednine nastavak *-u*.
 - futur se tvori svršenim prezentom glagola *biti*.

Kao i u fonologiji, interferencijom se upotrebljavaju oblici zagrebačkoga kajkavskoga koinea, idioma, zatim književnoga jezika i susjednih mjesta. Izgubljena je dvojina, a posebna konstrukcija uz brojeve 2, 3, 4 može biti utjecaj sa strane, kao i samostalan poseban razvoj. Uz te brojeve upotrebljava se množinski oblik, ako nije posebna konstrukcija gdje je imenski oblik jednak G jd. a glagol u množini: *dvâ guslisti, dvâ tamburâša i berdîst, dvîe vûre*.

Nastavak *-mę* 1. jd. prezenta: *nîsmę, pròjsimę, kòpamę, bęřemę*, (interferencijom i oblici sa *-mo*), osobina je koja u morfološkoj strukturi nema većeg značenja, ali je vrlo važna u razvoju hrvatskoga jezika, i to u usporedbi s drugim slavenskim jezicima, posebno sa slovačkim jezikom. U slovačkom je *-mę* običan nastavak, prema *-mo*, koji je rjeđi, dolazi srednjeslovačkim govorima (koji imaju i druge južnoslavenske osobine). To je ostatak prijelaza hrvatskoga jezika u slovački, odnosno obratno, u neprekinutom srednjoeuropskom slavenskom jezičnom kontinuumu, prije dolaska Mađara krajem IX. st.

Kako je u Prepuštovcu finalno *o* u nastavcima dalo *ę* (zatvoreno *e*: *sęłę*, prema otvorenome *e* u nastavku *-mę*) jasna je razlika u nastavcima u ta dva slučaja. Međutim u nekim govorima u kojima je finalno *o* prešlo u *ę*, a došlo je do izjednačavanja otvorenoga i zatvorenoga *e* u nenaglašenom slogu, to se ne

vidi. (Rečeno je da i u P u interferenciji dolazi do toga jednačenja). To se ne vidi ni u književnim dijalektnim tekstovima, gdje se dva *e* ($e - \epsilon$) bilježe sa *e*, kao i u netranskribiranoj verziji našega teksta.

Imenice

Množina. Primjeri za posebne oblike za DLI: D *trëm svòjem bràtëm, suòsèdëm – kràvam, nògam*; L *(na) stuòlę / svàtę – (po) kràva / sęla*; I *mužikãši, kuòjni, mladíci – kràvami, nogàmi*; pertrificirani su oblici: *zubmî, ljudmî*. Potvrde s tim izjednačenim padežima noviji su utjecaj.

a) Muški rod: u jd. za neživo A = N, a u govoru se interferencijom javlja i oblik jednak G (taj je slavonizam običan u istočnoj kajkavštini, kao direktan objekt, dok je u prijedložnoj upotrebi također jednak N): (*sëm viděl*) *tàk dùgi tiênki strùk, (na) nihuf žìvotni pouît*.

– L m. i n. ima stariji nastavak *-ę* prema *-u* u D (ž. r. *-ę* u DL): (*na*) *stòlę, (pri) dęčkę*; oblici na *-u*, utjecaj sa strane: (*na*) *dvorišču*.

– I – nastavak I jd. m.+n. *-ęm* ($o > \epsilon$), a isti je nastavak i u D mn.: *bràtëm, (pred) sàkëm jèlëm*.

U mn. u G m. generaliziran je stariji nastavak *-ov*, u P s finalnim *-f* fonetski [*-uf* || *-of*]: (*bez*) *mužikãšof / mladíčuf*; pertrificirani su oblici nekih riječi s nultim nastavkom (bez nastavka), n.pr. kod toponima: (*z*) *Prèpuštovęc*, uz brojeve (*prièk pędesęt*) *pouît*.

b) Srednji rod: u jd. nastavak je NA *-ę* u svih deklinacija: *sęlę*, analogijom i *pòlę, souñcę, grâjnę*, u n-osnova: *imę*.

– u mn. u poznatim kajkavskim tipovima dulji se osnova: *sęla, miêsta, imęna*

– atribut i predikat imanju nastavak ž. r.: *liêpe miêsta, diêca bûju spãštàle*

– G nulti je nastavak: *sęl, imęn*.

c) Ženski rod a-osnove u jd. G *-ę* (naglašeno ϵ): *kràvę, vodę*

– DL *-ę* (interferencijom *-i*), i-osnove *-i* || *-î*: (*na*) *kràvę / pãši, (v) Kàšine, (po) nòjči, kòsti*.

– I nastavak je a-osnova *-u* || *-û*, drugih osnova *-ju* || *-jû*: *krâvu, jâgodu, lopâtu, glâvu, nogû, vodû, ženû, kostjû, mâterju*.

– mn. G u a-osnova nulti je nastavak, drugih osnova *-i* || *-î*: *nuòk, krâf, jâbuk, lopât, kuòsti*.

*Muzej Prigorja, Etnografska zbirka inv.br. MPS-2749,
poklonio Stjepan Dokša*

*Iz obiteljskog albuma Bosiljke Musić i Dubravke Perković,
Foto dokumentacija Muzeja Prigorja*

Pridjevi

Kategorija vida, posebni oblici za neodređen i određen vid pridjeva dijelom se čuva. U nekim padežima i rodovima postoje različiti refleksi jednoga i drugoga, ali se mogu dubletno upotrebljavati. Ostaci posebnosti vide se dobro u N jd. m. r., gdje je u predikativnoj službi češći lik oblika neodređenoga vida (lik bez *-i*, kao i sufiksom s nepostojanim *ə*), rijetko se javlja i u atributivnoj službi: *òštər – uòštiri*, *bògat – bugâti*, *zelêñ – zelêñi*, *krâteğ – krâtki*.

Potvrđeno je za m. D: *bogâtom* || *bugâtomu* i *bogâtemu*; I: (*o*) *têm / sàkëm*.

DL ž. imaju imenički nastavak *-e*: *duôbrę, bugâte, zelêñe*.

U G mn. nastavak je *-e* || *-ie*: *zelêñe (jâbuk)*, *kisiêļe (vugorkuf)*; *dubrje, svujiê*.

U kompartivu (i superlativu), a tako i u priloga, generalizirani su sufixi sa *-š-*: *stàręši, vrsnęša; bòlša, liêpša; najvâžnęše, najmlâjšęga; bòlše, lâkše*.

Zamjenice

Upitne-odnosne: imeničke – za neosobu: *kâj* (interferencijom *šta, ništa, niš*); G *čęsa, ničęsa* (novije *ničęga*), L (*na*) *čęm*, I (*š*) *čięm*.

– za osobu *štę* ‘tko’, složenice: *nęštę, ništę*.

Lične: 1. *jâ*, GA *męne*, DL *męne*, I *diêmlu*, novije *męnu*; 2. *tî* i, I *tuôbu*;

I povratne (*męj*) *suôbu*;

3. lice L m. (*na*) *nęm*, I (*ž*) *nęm*; ž. (*ž*) *nû*, Mn. 2. *vî*, GA naglašeno *vâs* – klitički *vas*, LI *vâmi*.

Pridjevske: *kî– kâ ... i (k)tęri, (k)tęra ...*; (*o*) *sàkëm, vu onęm, o tęp*.

Posvojne zamjenice: za 3. lice novije su, upotrebljavao se D lične: (*nîti*) *ję (čęr)*, novije *nęjni, nęguf*.

Glagoli

U sustavu je supin (infinitivni oblik koji se upotrebljava uz glagole kretanja), a imaju ga samo nesvršeni glagoli: (*dólâzi*) *snòvat – (puòslal / îti) spât, brât* ali (*îti*) *nabrâti / zaspâti*.

O prezentskom nastavku *-mę* u 1. mn. već je bilo riječi.

3. mn. ima generaliziran nastavak *-ju*: *pomâžęju, vučįju*.

Imperativ: u 2. mn. čuva se nastavak sa *-e-*: *otprête, puiščête*; 4. razred I. vrste čuva rezultate sibilizacije: *pęci – pęcête, nasięci – nasięcête; vidęti* ima *viš(te)*; 3. *naj*+prezent: *nâj se tânca*.

Prilozi; Nepromjenjive riječi

O komparativu priloga s generaliziranim -š- v. Pridjevi.

Potvrđeno je: *sejĕnu* || *sejĕneĭ*; *dĕle*, *gòre*; *nùtre* za mjesto i smjer, *vàn* –*vâne*, *priĕk*; *zusĕm* ‘sasvim’, *uòsim*, *pâk*; *diĕneš*, *seĕnuôĭči* ‘noćas’, *snuôĭčka* ‘sinoć’; *ĉĕra* ‘jučer’, *priĕkĉĕra*, *priĕkpriĕk ĉĕra*; *zûtra* ‘sutra’, *zûtra*, *priĕkzûtra*, *priĕkpriĕk zûtra*.

Prijedlog *z(e)* kao i prefiks *z(e)-*, što je redovno u kajkavštini, kontaminacija su dvaju starijih morfema *s(ə)*, *iz* i *s(ə)-*, *iz(a)-*, dakle pokrivaju dva značenja: “s(a), iz” te “s(a)-, iz(a)-”. S morfološkoga gledišta govori se o njima u Konzonantizmu.

Potvrđen je prijedlog *bez* (prema čestim kajkavskim likovima *brez*, *prez*).

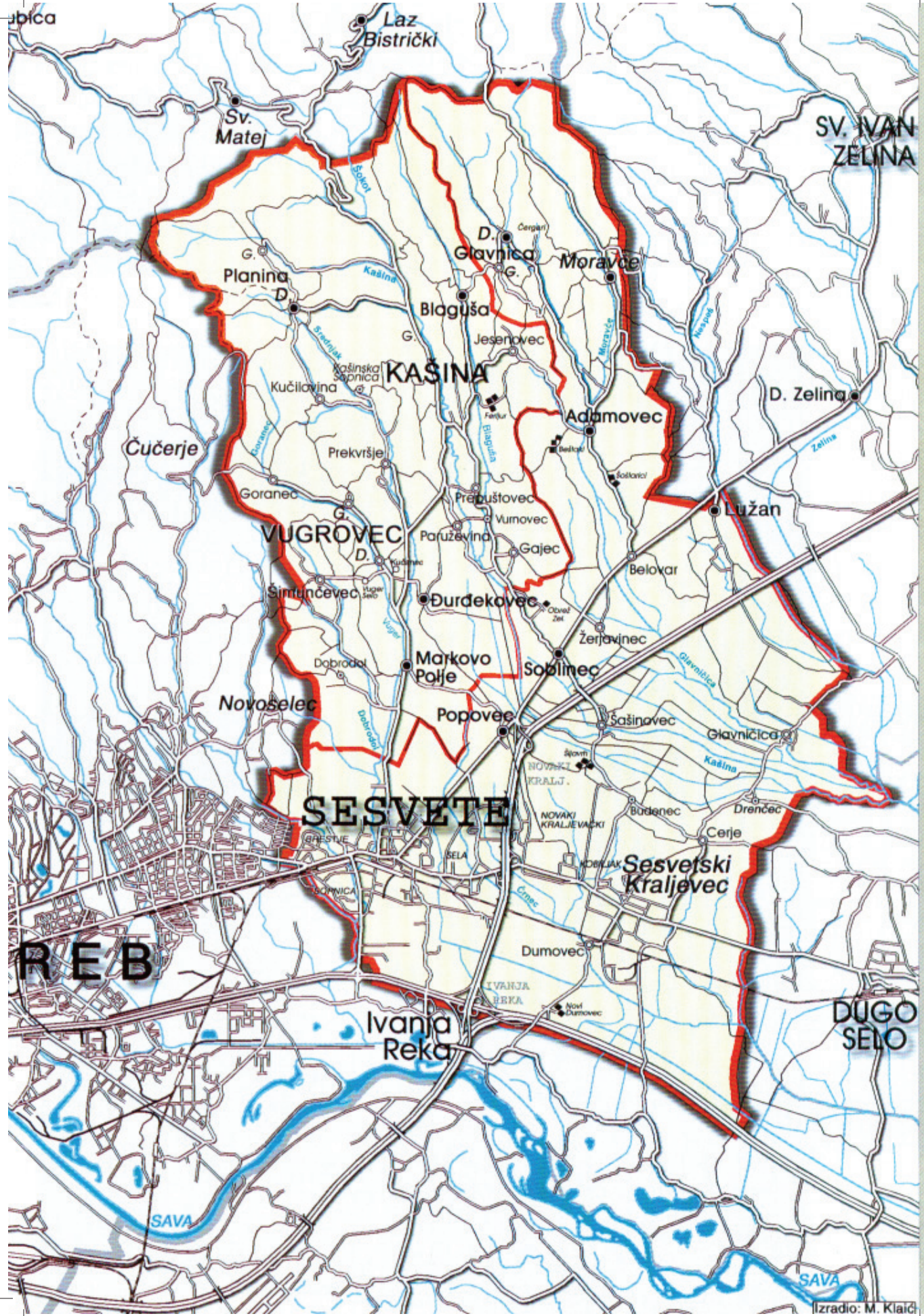
LEKSIK

Manje poznate riječi objašnjene su uz tekst. Ovdje navodim samo tuđice, gdje su najzastupljeniji germanizmi, kao i drugdje u kajkavštini:

ormârĕ, *lâdiciĕ*, *sòlu*, *cùkor*, *mĕle*, *šlârem*, *klĕncerice*, *štĕlunga*, *fĕrtun*, *bertiju*, (*gdà se ž nìmi*) *štĕmaju*, *šerâfju*, *špuôta*, (*slâni*) *štrûdlin* (*od sira*), *grûšt*, *fĕš*, *fara*, *graniĕreĕ*, *si je zaštĕmala*, *dûplĕ*, *špicnâmetu*, *dûpliciĕni*, *pajdâša*, *fâjn*, *fĕne*, *ĉajt je*, *kapàril*, *kònjĕde*, *oklembĕsi se*, *šòcu*, *šnâjderskoĕga*, *râjza*, *mùžike*, *kibiciĕram*, *prifĕknul*, *lândra*, *frĕštukĕl*, *šnâjderica*, *peĕneš*, *blûzu*, *štĕmbĭlj*, *fĕrtun*, *šprĕcali*, *tâncaju*, *fâšinjek*, *làmpuš*, *prištĕmala*.

Donosim primjere frazema i frazeologizama:

vlovĭ v kvâru, *ĉrlĕn v liĉĕ*, *sĕ ĩma kâk se šĭka*, *tâ i tâ*, *da òdi òkolò drùgi žĕn*, *mĕĉĕ lâži na Kàticu*, *rûga se z njĕ*, (*pijĕme òvu kùpicu*) *du kâmena ili du maloga prsta*, *da ne bi kâj med njĕ duòšle*, *srĕtneĕ do živôta*, *tâm im nĕ miĕsteĕ*, *sâka ĉâst lĕveku*, *gòvòriju mu da je kuferâš ili dà je z cùlĕm dòšel*, *bu jòš i najĕbel*, *navĕk bûde pod pĕtu*, *dà ne šerâfju ž nĕm šte kâk hòĉĕ*, *i lâsi je vĕĉĉĕju na ĉrĕne*, *zdĭgla je rĕp kâj je dobĭla liĕpoga mouža*, *stârci od dĕĉka na sniĕje drva seĉĉĕju*, *u nâs nĕ ni fûnta ni grûnta*, *štĕ tĕ niĕma*, *tĕ je kâk da sĕbe v žĕpe jûĉĕ*, *žĕnske miĕril od glâve do pĕte*.

općina

Laz Bistrički

Sv. Matej

SV. IVAN ZELINA

Planina

D. Glavnica

Moravce

Blaguša

Jesenovac

KAŠINA

VUGROVEC

Adamovec

D. Zelina

Čučerje

Prekvršje

Lužan

Goranec

Prepuštovec

Vumovec

Belovar

Paruževina

Gajec

Đurdekovec

Žerjavinec

Simunčevac

Markovo Polje

Soblinec

Novoselec

Popovec

Sašinovec

SESVETE

NOVAKI KRALJEVCI

Glavnica

Sesvetski Kraljevec

ZAGREB

Ivanja Reka

Dumovec

DUGO SELO

SAVA

SAVA

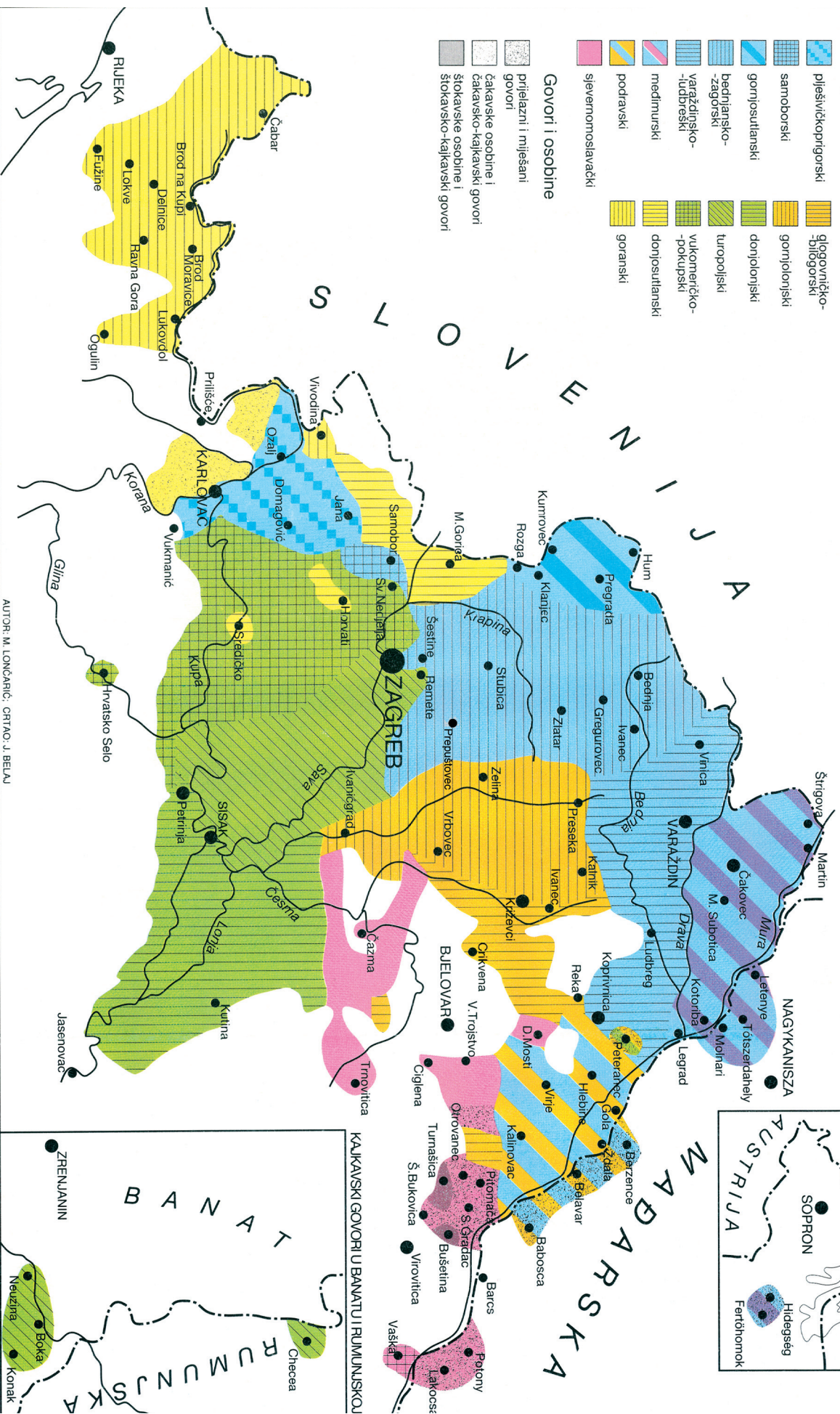
KARTA KAJKAVSKOG NARJEČJA

Dijalekti

- plješivčkoprigorski
- glogovničko-bilogorski
- samoborski
- gornjolonjski
- gornjosutlanski
- doniolonjski
- bedniansko-zagorski
- turupojski
- varaždinski
- vukomeričko-pokupski
- medimurski
- donjosutlanski
- podravski
- goranski
- sjevernomoslavački

Govori i osobine

- prilazni i miješani govori
- čakavske osobine i čakavsko-kajkavski govori
- štokavske osobine i štokavsko-kajkavski govori

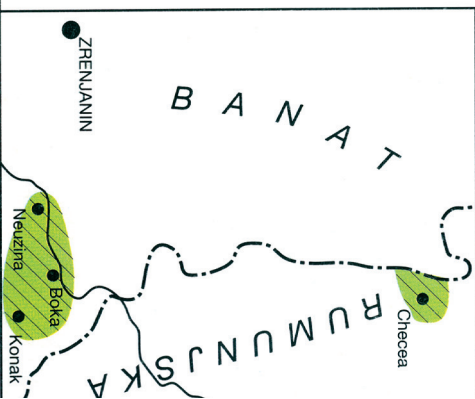

AUTOR: M. LONČARIĆ, CRTAO: J. BELU

KAJKAVSKI GOVORI U Z. MADARSKOJ

KAJKAVSKI GOVORI U BANATU I RUMUNJSKOJ

LITERATURA

Navode se samo citirani radovi i radovi koji se odnose na medvedničkoprigrorsko područje, a ostali se mogu naći u *Bibliografiji* u knjizi *Kajkaviana & allia*.

Brozović, Dalibor i Pavle Ivić. 1988. „Kajkavsko narječje“. „Jezik srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski“. *Enciklopedija Jugoslavije* 6/1988. 2. Izd. 90-99.

Bauer, Ivan. 1991. „Zagreb Kajkavian (summary of distinctive characteristics)“ *Medieval & Renaissance texts & studies, General Linguistics* 31/1.

Bonifačić Rožin, Nikola, ur. 1963. *Narodne drame, poslovice i zagonetke*. Zagreb: Matica hrvatska – Zora.

Ivić, Pavle. 1968. „Procesi rasterećenja vokalskog sistema u kajkavskim govorima“. *Zbornik za filologiju i lingvistiku* 11: 57-69.

Ivšić, Stjepan. 1936. „Jezik Hrvata kajkavaca“ *Ljetopis JAZU* 48: 47-88.
(Reprint: – Finka, Božidar. ur. 1971. *Izabrana djela iz slavenske akcentuacije*. München: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
– Lisac, Josip. ur. 1966. *Jezik Hrvata kajkavaca*. Zaprešić: Matica hrvatska.)

Junković, Zvonimir. 1972. „Jezik Antuna Vramca i podrijetlo kajkavskoga dijalekta: dijakronijska rasprava“ *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 17: 363.
– 1982. „Dioba kajkavskih govora: porodice, tipovi i savezi“. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 6: 191-216

Kalinski, Ivan. 1990. „O vokalnim sustavima u tekstovima hrvatskokajkavske dječje poezije“ *Rasprave Zavoda za jezik* 16: 87-98.

Kalinski, Ivan i Antun Šojat. 1973. „Zelinski tip govora“. *Rasprave Instituta za jezik JAZU* 2: 21-37.

Kapović, Mate. 2006. „Najnovije jezične promjene u zagrebačkom govoru“. *Kolo* 4: 1-10.

Lončarić, Mijo. 1996. *Kajkavsko narječje*. Zagreb. Školska knjiga.
– 2005. *Kajkaviana & alia / Ogledi o kajkavskim i drugim hrvatskim govorima*. Čakovec: Zrinski d.d.; Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

Lovrić, Andrija Željko i M. Rac. 2011. „Kajkavsko naravoslovno nazivlje iz Sesveta kraj Zagreba“. *Kajkavski zbornik* 2: 289-304.

Lozica, Ivan, ur. 1996. *Folklorno kazalište (zapisi i tekstovi)*. Zagreb: Matica hrvatska.

Magner, Thomas F. 1966. *A Zagreb kajkavian dialect*. Pennsylvania: Pennsylvania State University.

Šatović, Franjo. 1971. „Sesvetsko Prigorje, narodne poslovice, pregovori“. *Kaj* 4 (6): 81-114.

– 1971. „Sega po male z Cerske fare“. *Kaj* 4 (6): 116-126.

Šatović, Franjo i Ivan Kalinski. *Rječnik hrvatskoga prigorskoga kajkavskog govora Cerja* (16.000 riječi). (u tisku).

Šojat, Antun. 1973. „O govoru Cerja kod Sesveta“. *Rasprave Zavoda za jezik* 2: 45-49.

Šojat, Antun, Vida Barac-Grum, Ivan Kalinski, Mijo Lončarić i Vesna Zečević. 1998. *Zagrebački kaj (govor grada i prigradskih naselja)*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Zečević, Vesna. 1993. *Fonološke neutralizacije u kajkavskom vokalizmu*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Žganec, Vinko. 1950. *Hrvatske narodne pjesme kajkavske*. Zagreb.

(Bartolić, Zvonimir, ur. 1979: *Hrvatske pučke popijevke iz Zeline i okolice*. Zelina: SIZ kulture i informiranja)

Zahvale

Ovaj je rad počeo kao uobičajeno terensko istraživanje svadbenih običaja metodom intervjua. Žitelji Sesevetskog prigorja rado su o njima govorili jer im je bilo drago što se netko „zanima za njihovu starinu“. Rezultat je bio opis običaja u idealnom slučaju, kada je sve najbolje, najbogatije i najpoželjnije koliko može biti.

Ipak, nedostajali su stvarni ljudi i njihove životne priče. Tragajući za njima, počela sam s kazivačima razgovarati o odstupanjima od zamišljenoga i o njihovim vrijednosnim prosuđivanjima pojedinih situacija. To je već išlo teže, jer je kazivačima bilo intimnije i osobnije, premda identitet osoba nije bio važan. Stajalo nas je i truda i vremena da se saživimo s takvim pristupom. Sočne anegdote o kojima sam slušala navele su me na ideju da se svadbeni običaji prikažu u dramskom obliku kako bi se najvjernije koliko je moguće zabilježio i lokalni govor.

Budući da su kazivači bili iz različitih mjesta Sesevetskog prigorja, trebalo se odlučiti za govor jednog mjesta i izbor je pao na gđu Katarinu Horvat iz Prepuštovca. Cijeli je tekst, da se tako izrazim, prošao kroz njezin filter, njezin govor. Tada se rodila ideja da se prepuštovečki govor gđe Horvat zabilježi u svim njegovim segmentima kako bi se dao prilog i čuvanju naše nematerijalne jezične baštine. Tu se uključio gosp. Mijo Lončarić, dijalektolog čije je područje bavljenja kajkavsko narječje i koji je prepuštovečki govor dijalektalno transkribirao. Doticaj s tim živućim govorom naveo je gosp. Lončarića da ga dodatno istraži i o njemu napiše studiju. Svim kazivačima, posebno gđi Katarini, zahvaljujem jer bez njih ovaj rad ne bi bio moguć.

Zahvaljujem svojoj profesorici gđi Jasni Andrić, koja mi je uvijek spremna pomoći savjetom. Od velike su mi pomoći bile i sugestije mojih kolegica gđe Dubravke Habuš Skendić i gđe Irene Vidošević te kolege Marija Dokše, koji je iz dotičnoga kraja i još donekle zna svoj materinji kajkavski govor.

Kazivači:

Katica Dokša, Marica Flegar, Anka Loina, Ana i Barica Podgorski; Ana Dokša, Ivan Kašnar; *Kašina*;

Katarina Horvat, Danica Petir, Jana Kolenković; *Prepuštovec*;
Stjepan Bukal; *Belovar*;

Janica i Stjepan Kašnar, Jelena Gašparec; *Lužan*;

Marica Trempetić; *Gornji Vugrovec*;

Barica Pavlović; *Markovo Polje*;

Stjepan Pepelnjak; *Glavnica Donja*;

Kata, Katica i Ivan Hržek; *Blaguša*;

Milka Kučko; *Planina Gornja*;

Ana i Ljudevit Vuger, Ana i Josip Gračak; *Donji Vugrovec*